

Masterscriptie Bestuurskunde
Erasmus Universiteit Rotterdam

Vera Mulder

Van klimaatdoelstelling in Parijs tot ‘achter de voordeur’ in Purmerend

Pilotwijk in Purmerend*

* De foto op de voorpagina is gemaakt in de Gasinjetstraat te Purmerend tijdens een bezoek aan de wijk voor interviews. Deze straat is onderdeel van de pilotwijk, dit betekent dat de meeste woningen de komende jaren op het warmtenet aangesloten zullen worden. Op de foto is de door de gemeente Purmerend gehuurde Gasvrij woning te zien. De zwarte buis links van de Gasvrij woning is de leiding waarmee de warmte van de Stadsverwarming de woningen in- en uitstroomt. In de woning zitten ambtenaren van het Gasvrij Purmerend team dagelijks te werken zijn bewoners altijd welkom wanneer 'de lamellen openstaan'.

De invloed van burgerparticipatie op het draagvlak voor warmtenetten

Het realiseren van draagvlak onder bewoners in Rotterdam

Student: Vera Mulder

Studentnummer: 486612

Augustus 2019

Masterscriptie Bestuurskunde - Governance en Management van Complexe Systemen

Erasmus Universiteit Rotterdam

Erasmus School of Social and Behavioral Sciences

Burgemeester Oudlaan 50

3062 PA Rotterdam

Begeleider: prof. dr. Jurian Edelenbos

Tweede lezer: dr. Mike Duijn

Gemeente Rotterdam – Team Duurzaam

De Rotterdam

Wilhelminakade 139

3072 AP Rotterdam

Stagebegeleidster: Lydia Hameeteman

Voorwoord

Voor u ligt de masterscriptie “De invloed van burgerparticipatie op het draagvlak voor warmtenetten – het realiseren van draagvlak onder bewoners in Rotterdam”. Dit onderzoek is uitgevoerd ter afronding van de bestuurskundige master Governance en Management van Complexe Systemen.

Allereerst bedank ik mijn stagebegeleidster vanuit de gemeente Rotterdam, Lydia Hameeteman, voor het formuleren van een opdracht en het in contact brengen van mij met de gemeente Purmerend. De gemeente Rotterdam wil ik bedanken voor het bieden van een stageplek. Het is een waardevolle ervaring geweest om vijf maanden lang de organisatiecultuur van de gemeente Rotterdam te ervaren.

Ook wil ik het Gasvrij Purmerend team bedanken voor het meerdere malen ontvangen van mij in de Gasvrij woning in Overwhere-Zuid en de tijd en moeite die zij in het vinden van respondenten hebben gestoken. Daarnaast wil ik de overige respondenten bedanken voor hun medewerking aan de interviews. Hun informatie was onmisbaar voor mijn onderzoek.

Voor het resultaat wil ik mijn scriptiebegeleider prof. dr. Jurian Edelenbos bedanken. Zonder zijn ideeën, ondersteuning en feedback was ik niet tot hetzelfde resultaat gekomen. Ook de tweede lezer, dr. Mike Duijn, wil ik bedanken voor zijn feedback, waardoor ik zagezegd de puntjes op de i kon zetten.

Tot slot bedank ik mijn lieve familie en vrienden, omdat zij altijd in mij geloven en voor mij klaarstaan. Daarnaast zorgen zij ervoor dat ik blijf relativiseren, dit heeft het schrijven van deze scriptie voor mij een stuk aangenamer gemaakt. Speciale dank gaat uit naar Stephanie Roelofs, zij heeft het scriptieproces niet alleen leerzamer gemaakt, maar ook veel leuker.

Vera Mulder

Rotterdam, augustus 2019

Samenvatting

De energietransitie is zonder twijfel één van de grootste uitdagingen van de komende decennia. Onderdeel hiervan is de energietransitie in de gebouwde omgeving, zowel bestaande- als nieuwbouw zal over moeten stappen op een alternatief voor aardgas. In Rotterdam is het aanleggen van een warmtenet de maatschappelijk voordeligste oplossing. De gemeente Rotterdam is hierbij afhankelijk van haar burgers omdat een gedeelte van de werkzaamheden zich ‘achter de voordeur’ van de bewoner afspeelt. Daarom is maatschappelijk draagvlak voor het laten slagen van deze opgave cruciaal. Om dit te realiseren zal de overheid af moeten stappen van haar traditionele rol, waarbij de overheid boven de burgers staat. Zij zal burgers moeten betrekken in de processen van beleidsvorming aan de hand van burgerparticipatie. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *“Hoe draagt door de overheid geïnitieerde burgerparticipatie bij aan het realiseren van draagvlak onder bewoners voor warmtenetten?”*

Om de hoofdvraag te beantwoorden is gebruik gemaakt van de theorie over burgerparticipatie. Om burgerparticipatie te definiëren worden de participatieladders van Arnstein (1969) en Edelenbos & Monnikhof (2001) gebruikt. Om het draagvlak voor warmtenetten te meten is gekeken naar de houding en het gedrag van bewoners. Tot slot zijn de modererende variabelen van dit onderzoek gebaseerd op het CLEAR-model van Lowndes, Pratchett & Stoker (2006) en de verschillende soorten legitimiteit. Het theoretisch kader is gebruikt om tot de volgende modererende factoren te komen: ‘willen doen’, ‘kunnen doen’, ‘mogelijkheid om’, ‘gevraagd om’, ‘reactie op’ en ‘effecten van’. Enkele van deze moderators kunnen de relatie tussen burgerparticipatie en draagvlak verklaren.

De gekozen onderzoeksmethode is een diepgaande single casestudy. Deze is uitgevoerd in de pilotwijk in Purmerend. Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen bij ambtenaren van de gemeente Purmerend, Stadsverwarming Purmerend en bewoners van de pilotwijk. De respondenten zijn geselecteerd op basis van hun betrokkenheid bij het project Gasvrij Purmerend. De interviews zijn getranscribeerd en vervolgens gecodeerd. Kwalitatief onderzoek is de beste manier om de ervaringen, wensen en motivatie van mensen te achterhalen, waardoor de invloed van burgerparticipatie op het draagvlak van het warmtenet kon worden achterhaald.

Uit de resultaten komt naar voren dat de mate van burgerparticipatie, oftewel de positie op de participatieladder, weinig invloed op het draagvlak voor het warmtenet heeft. De manier van burgerparticipatie heeft daarentegen veel invloed op het draagvlak voor het warmtenet. De aanpak van burgerparticipatie is in Purmerend erg persoonlijk geweest door onder andere het openen van een Gasvrij woning in de wijk en het organiseren van meerdere bewonersavonden. De verbinding die bewoners als gevolg met het overheidsorgaan voelen blijkt de belangrijkste voorspeller voor draagvlak van het warmtenet. Het ‘willen doen’ van bewoners blijkt gebaseerd op het vertrouwen dat zij hebben in het Gasvrij Purmerend team. Dit maakt het ‘willen doen’ de belangrijkste moderator voor het draagvlak. Andere moderators, namelijk ‘kunnen doen’, ‘mogelijkheid om’ en ‘reactie op’ spelen ook een rol in het verklaren van draagvlak. Deze moderators kunnen het ‘willen doen’ van bewoners versterken, omdat het voldoen aan deze moderators het vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan versterkt. Er is geen verband gevonden tussen de moderators ‘gevraagd om’ en ‘effecten van’ en de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak voor warmtenetten.

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1: Probleemstelling.....	8
1.1 De Rotterdamse energietransitie.....	8
1.2 Maatschappelijk draagvlak.....	8
1.3 De stand van de wetenschap.....	9
1.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	10
1.5 Doel- en vraagstelling	10
1.6 Leeswijzer	11
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	12
2.1 Interactieve beleidsvorming.....	12
2.1.1 Van government naar governance.....	12
2.1.2 Door de overheid geïnitieerde interactieve beleidsvorming	13
2.2 Burgerparticipatie	15
2.2.1 Participatieladders	15
2.2.2 Beleidscyclus.....	19
2.3 CLEAR-model.....	20
2.3.1 Kunnen doen	20
2.3.2 Willen doen.....	21
2.3.3 Mogelijkheid om	21
2.3.4 Gevraagd om	21
2.3.5 Reactie op	21
2.4 Draagvlak	22
2.4.1 Noodzaak van draagvlak.....	22
2.4.2 Definitie van draagvlak.....	23
2.4.3 Steun, acceptatie en legitimiteit.....	23
2.4.4 Houding en gedrag.....	25
2.5 Legitimiteit	26
2.5.1 Inputlegitimiteit.....	26
2.5.2 Throughputlegitimiteit.....	27

2.5.3 Outputlegitimiteit	28
2.5.4 Feedbacklegitimiteit	28
2.6 Conceptueel model.....	29
Hoofdstuk 3: Methode en technieken	33
3.1 Operationalisatie.....	33
3.2 Methode	40
3.3 Dataverzameling	40
3.4 Caseselectie	41
3.5 Respondentenselectie.....	41
3.6 Data-analyse	43
3.7 Betrouwbaarheid en validiteit.....	43
Hoofdstuk 4: Bevindingen en analyse	46
4.1 Casusbeschrijving Gasvrij Purmerend.....	46
4.2 Empirische bevindingen.....	47
4.2.1 Burgerparticipatie	47
4.2.2 Moderatoren.....	54
4.2.3 Draagvlak.....	66
4.3 Analyse	69
4.3.1 De invloed van de moderatoren	70
4.3.2 De invloed van burgerparticipatie op het draagvlak	72
4.3.3 Herzien conceptueel model	73
Hoofdstuk 5: Conclusie en reflectie.....	75
5.1 Conclusie	75
5.2 Reflectie	76
5.2.1 Onderzoeksproces	76
5.2.2 Maatschappelijk vraagstuk	77
Hoofdstuk 6: Aanbevelingen	79
6.1 Aanbevelingen.....	79
6.1.1 Begin zo vroeg mogelijk met communiceren.....	79
6.1.2 Aanspreekpunt in de wijk.....	79
6.1.3 Vast team van ambtenaren	79
6.1.4 Geef bewoners een keuze	80

6.1.5 Houd alle bewoners op de hoogte.....	80
6.1.6 Neem bewoners serieus	80
6.1.7 Leer van jezelf en anderen	80
Referenties.....	81
Bijlagen	86
Bijlage 1 – Uitnodiging interview	86
Bijlage 2 – Interview handleiding	87
Bijlage 3 – Interview handleiding bewoners.....	91
Bijlage 4 – Dataverzameling	96
Bijlage 5 – Codeboom	97
Bijlage 6 – Interviewtranscripten	105

Hoofdstuk 1: Probleemstelling

Onze samenleving draait voornamelijk op fossiele brandstoffen, deze vormen de belangrijkste bron van uitstoot van CO₂. De hoge concentratie van CO₂ in de atmosfeer is één van de oorzaken van de opwarming van de aarde. Dit is problematisch omdat klimaatverandering zal leiden tot langere periodes van droogte, hittegolven, heviger regenvuilen en een stijging van de zeespiegel (Raadsakkoord energietransitie, 2019). In 2016 is het Akkoord van Parijs door 195 landen ondertekend, waarmee onder andere Nederland ermee instemt om de opwarming van de aarde te beperken tot maximaal 2 graden Celsius. Elk land zal nationale maatregelen moeten nemen om de klimaatdoelstellingen van Parijs te behalen (Over het klimaatakkoord, sd). De energietransitie is niet alleen een technische opgave, maar heeft ook grote maatschappelijke impact. De energietransitie gaat namelijk iedereen aan (Spaans & Resink, 2019).

1.1 De Rotterdamse energietransitie

Inclusief de Rotterdamse haven is Rotterdam verantwoordelijk voor 20% van de Nederlandse uitstoot van CO₂, de uitdaging voor de energietransitie is hierdoor groot in Rotterdam. Eén van de vijf transitie¹ die plaats moet vinden is de energietransitie in de gebouwde omgeving van Rotterdam. Zowel bestaande- als nieuwbouw zal over moeten stappen op een alternatieve bron van energie (Raadsakkoord energietransitie, 2019). Rotterdam kiest voor een wijkgerichte aanpak voor het aardgasvrij maken van woningen in de gebouwde omgeving, omdat elke wijk haar eigen opgaven en kenmerken kent. Door te kiezen voor een wijkgerichte aanpak, kan er recht gedaan worden aan het unieke karakter van elke wijk (van Buuren, 2019). De gemeente Rotterdam heeft in kaart gebracht welke alternatieven van aardgas het beste bij een wijk of type woning passen. Ze zet in op het maatschappelijk goedkoopste alternatief voor aardgas, in veel wijken betekent dit een aansluiting op het warmtenet. Hierbij wordt restwarmte uit de haven van Rotterdam, die normaal gesproken verloren zou gaan, gebruikt om huizen en gebouwen te verwarmen (Rotterdam aardgasvrij, sd). Voor de uitbreiding van het warmtenet heeft Rotterdam twee concessies afgegeven, in Rotterdam noord is dit Eneco en in Rotterdam zuid is dit Nuon (Warmtenetten in de energietransitie, 2018). Ondanks dat er een marktwerking aan deze concessies vooraf is gegaan, maakt dit dat het warmtenet een monopolistisch karakter heeft gekregen. Bewoners hebben geen of weinig keuzevrijheid voor de aanleg, het beheer en de levering van de warmte. De afnemer kan namelijk niet overstappen naar een andere warmteleverancier. Dit komt omdat het onrendabel is om parallelle netwerken van buizen aan te leggen, hierdoor moeten afnemers de netwerken die er al liggen gebruiken. De beheerders van deze netwerken hebben hierdoor een bepaalde mate van marktmacht, dit kan ten koste gaan van de totale maatschappelijke welvaart (Velthuisen & Hensgens, 2018). Mede door het monopolistische karakter van het warmtenet, heeft het warmtenet op dit moment weinig draagvlak onder de inwoners (Haffner, 2016).

1.2 Maatschappelijk draagvlak

Er is sprake van wederzijdse afhankelijkheid tussen de overheid en de burgers om de energietransitie te laten slagen. Aan de ene kant kunnen burgers niet alleen een aardgasvrije woning realiseren. Dit komt omdat de ingrepen hiervoor vaak te duur en technisch te complex zijn. Daarbij kunnen individuele keuzes van bewoners de kosten voor andere bewoners sterk beïnvloeden. Aan de andere kant heeft de overheid

¹ Voor het laten slagen van de energietransitie in Rotterdam zijn vijf transities nodig: een transitie van het haven-industrieel complex, een transitie van de gebouwde omgeving, een mobiliteitstransitie, een transitie van de energieproductie en een economische transitie (Raadsakkoord energietransitie, 2019).

draagvlak onder de burgers nodig omdat alternatieven betaalbaarder worden naarmate meer woningen meedoen aan de transitie (Heeger & Buitelaar, 2018). Dit komt omdat voor het verspreiden van restwarmte een warmte-infrastructuur beschikbaar moet zijn. Maatschappelijk gezien is het aantrekkelijker om grootschalige warmtenetten aan te leggen, dit zijn warmte-infrastructuren die één of meerdere warmteproducenten verbinden met verschillende warmteafnemers (Sanders, Heldeweg, & Brunnekreef, 2017). Daarnaast is het aardgasvrij maken van woningen een kwestie die zich ‘achter de voordeur’ van burgers afspeelt, de gasaansluiting zit immers in de meterkast van de inwoners. Door deze inmenging met de privésfeer van burgers, kan er gerekend worden op flink verzet (Heeger & Buitelaar, 2018). Burgers worden genoodzaakt allerlei aanpassingen in hun woning door te voeren, de kans op weerstand is groter wanneer zij het gevoel hebben dat het alternatief hen wordt opgedrongen. Een goed geregisseerd proces, waarbij burgers de kans krijgen invloed uit te oefenen op de afwegingen en keuzes die gemaakt worden in de energietransitie, draagt bij aan het creëren van het noodzakelijke maatschappelijke draagvlak (Spaans & Resink, 2019). Het gaat hierbij om maatschappelijk draagvlak onder particuliere woningbezitters. Bewoners van huurhuizen zijn namelijk niet zelf verantwoordelijk voor het aardgasvrij maken van hun woningen, dit is de verantwoordelijkheid van de verharende partij. Het creëren van draagvlak onder particuliere woningbezitters is van belang omdat er op dit moment (nog) geen aansluitverplichting voor inwoners bestaat. Op het moment dat er besloten wordt een warmtenet aan te leggen in een wijk, hebben inwoners de keuze of ze aangesloten willen worden op het warmtenet of niet. Ook bestaat er (nog) geen mandaat van gemeenten of netbeheerders om wijken van het aardgas af te sluiten (Warmtenetten in de energietransitie, 2018). Om aan de energiedoelstelling van Parijs te voldoen zullen echter zo veel mogelijk woningen aardgasvrij gemaakt moeten worden. Omdat de gemeente Rotterdam afhankelijk is van de burgers voor de aansluiting van woningen op het warmtenet, is het van belang dat er draagvlak voor het warmtenet gecreëerd wordt onder de burgers.

1.3 De stand van de wetenschap

Om de energietransitie te laten slagen zal de overheid af moeten stappen van haar ‘traditionele’ rol, waarbij de overheid boven de burgers staat. Om aan de wensen van burgers tegemoet te komen, is het voornamelijk voor lokale overheden, steeds belangrijker om goed naar de burger te luisteren (Heeger & Buitelaar, 2018). Dit betekent dat er sprake is van een verschuiving van ‘government’ naar ‘governance’. Bij governance is er in toenemende mate sprake van een op samenwerking gerichte stijl van besturing, waarbij staat, markt en samenleving deelnemen aan een verscheidenheid van netwerken (Hajer, van Tatenhove, & Laurent, 2004). In de theorie over *governance* is speciale aandacht voor *interactive governance* (hierna: interactieve beleidsvorming), hierbij wordt gefocust op de interacties en initiatieven van publieke, sociale en private actoren in het omgaan met complexe maatschappelijke problemen (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). Ondanks dat meerdere actoren een rol spelen in de processen van interactieve beleidsvorming, zal dit onderzoek focussen op de interactieve beleidsvorming processen tussen de gemeente en haar burgers.

Interactieve beleidsvorming kan zowel door de overheid als door burgers geïnitieerd worden. Burgerinitiatieven, vormen van interactieve beleidsvorming die door burgers geïnitieerd worden, komen vaak voort uit frustratie of klachten over huidige overheidsbeleid. Door de overheid geïnitieerde vormen van interactieve beleidsvorming zijn meestal vormen van burgerparticipatie. Overheden houden hierbij de organisatie in handen en besluiten wanneer, welke en hoe burgers worden betrokken (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). In Rotterdam kan iedereen meedenken, meedoen en meebeslissen over de toekomst van Rotterdam. Het Kennispunt Inspiraak en Participatie wil ervoor zorgen dat participatie een vast onderdeel van de werkwijze van ambtenaren wordt. Er wordt gewerkt aan nieuwe vormen van

participatie met de stad, zoals burgerjury's en Right to Challenge (Meedenken en meedoen, sd). Ook op het gebied van duurzaamheid maakt de gemeente gebruik van deze vorm van interactieve beleidsvorming. De gemeente bepaalt welke wijken van het aardgas afgaan en welke alternatieven mogelijk zijn, maar geeft daar waar mogelijk samen met de bewoners de uitwerking vorm. Vervolgens gaat de gemeente zelf over tot besluitvorming en uitvoering. Hierbij worden de burgers praktisch en financieel zoveel mogelijk ontzorgd (Burgerparticipatie in de warmtetransitie: successen en spanningsvelden, 2018).

Vanuit het democratisch perspectief van interactieve beleidsvorming is een potentieel voordeel van het betrekken van burgers in het besluitvormingsproces dat dit leidt tot het vergroten van draagvlak voor het beleid onder de burgers (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). Het centrale idee bij het creëren van draagvlak door interactieve beleidsvorming is dat de overheid en burgers tijdens het proces wederzijds begrip ontwikkelen. Door burgers vroeg te betrekken bij het beleid, zullen zij in een later stadium afzien van hun potentiële hinder- en blokkademacht. Hierdoor zal het beleidsproces in zijn geheel sneller verlopen (Edelenbos, 2000).

1.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Het blijkt een hele zoektocht te zijn om de juiste samenwerkingsvorm voor de opzet en het gebruik van warmtenetten te vinden (Transitie naar duurzaam, 2016). Barrières in de plan- en besluitvorming ontstaan snel, omdat organisaties tegengestelde belangen en verschillende probleempercepties hebben. Omdat de realisatie van een regionaal warmtenet een complexe governance-uitdaging is (Sanders, Heldeweg, & Brunnekreef, 2017), is het *wetenschappelijk relevant* om de relatie tussen interactieve beleidsvorming en draagvlak voor warmtenetten te onderzoeken. Het is reeds bewezen dat interactieve beleidsvorming het draagvlak voor beleid en beslissingen zal vergroten. Maar welke factoren hier een rol in spelen en hoe hier gebruik van gemaakt kan worden in de energietransitie vergt nader onderzoek. In dit onderzoek worden bestaande theorieën over drie variabelen getoetst aan de hand van een casus in Purmerend. Het bestuderen van het warmtenet in Purmerend biedt inzicht in de manier waarop het begrip burgerparticipatie in de praktijk wordt toegepast door de gemeente en hoe dit het draagvlak voor het warmtenet onder de bewoners beïnvloedt. Hiermee wordt niet alleen de bestaande theorie getoetst, maar is het ook mogelijk om een toevoeging te leveren aan de bestaande theorie vanuit de ervaringen in de praktijk.

Daarnaast is het *maatschappelijk relevant* om te onderzoeken hoe interactieve beleidsvorming bij kan dragen aan het realiseren van draagvlak onder burgers omdat maatschappelijk draagvlak cruciaal is voor het laten slagen van de energietransitie. Op basis van de resultaten kan de gemeente Rotterdam het draagvlak voor het warmtenet vergroten, waardoor zij meer bewoners mee kan krijgen in de energietransitie. Wanneer meer mensen hun woning aansluiten op het warmtenet, komt Nederland een stapje dichterbij het behalen van de klimaatdoelstellingen van Parijs.

1.5 Doel- en vraagstelling

Het aanleggen van een warmtenet in Rotterdam is het maatschappelijk voordeligste alternatief voor aardgas, de gemeente Rotterdam besluit daarom dat er de komende jaren een warmtenet gerealiseerd zal worden in verschillende wijken in Rotterdam. Om het draagvlak voor warmtenetten onder inwoners te vergroten, zouden burgers een rol kunnen spelen tijdens het proces van het aanleggen van een warmtenet. Omdat er sprake is van een kennistekort, zal in opdracht van de gemeente Rotterdam onderzocht worden welke factoren van invloed zijn op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak voor het warmtenet. Het is voor de transitie naar een aardgasvrij Rotterdam essentieel om te onderzoeken welke

en hoe verschillende factoren bijdragen aan het creëren van draagvlak onder burgers, omdat de gemeente afhankelijk is van haar burgers (Heeger & Buitelaar, 2018).

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

“Hoe draagt door de overheid geïnitieerde burgerparticipatie bij aan het realiseren van draagvlak onder bewoners voor warmtenetten?”

Om de hoofdvraag te beantwoorden is een opdeling in deelvragen vereist. De eerste deelvraag onderzoekt in hoeverre er sprake is van burgerparticipatie bij het project Gasvrij Purmerend.

1. *Hoe ziet de door de overheid geïnitieerde burgerparticipatie bij het project Gasvrij Purmerend eruit?*

De tweede deelvraag richt zich op de mate van draagvlak voor het warmtenet in Purmerend.

2. *In hoeverre bestaat er draagvlak voor het warmtenet in Purmerend?*

De derde deelvraag focust op de aanwezigheid van de verschillende moderatoren. Het gaat hierbij om de factoren: kunnen doen, willen doen, mogelijkheid om, gevraagd om, reactie op en effecten van.

3. *In hoeverre zijn de verschillende moderatoren in het project Gasvrij Purmerend aanwezig?*

De volgende deelvraag richt zich op hoe deze factoren de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak mogelijk beïnvloeden.

4. *Hoe hebben de verschillende factoren invloed op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak onder bewoners voor het warmtenet?*

De laatste deelvraag richt zich op de rol van de gemeente Rotterdam, er zal advies gegeven worden hoe zij burgerparticipatie in kan zetten om het draagvlak voor het warmtenet onder haar burgers te vergroten.

5. *Hoe kan de gemeente Rotterdam aan de hand van burgerparticipatie draagvlak voor het warmtenet in Rotterdam realiseren?*

1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de relevante theorieën en concepten uiteengezet en gekoppeld aan dit onderzoek. Aan het einde van dit hoofdstuk worden deze theorieën en concepten gevisualiseerd in een conceptueel model. In hoofdstuk 3 wordt dit conceptueel model meetbaar gemaakt door de variabelen te operationaliseren. Vervolgens worden de methoden en technieken van dit onderzoek verantwoord, hier wordt onder andere uitgelegd waarom er voor een single casestudie gekozen is met semigestructureerde interviews. In hoofdstuk 4 worden de bevindingen van de interviews uiteengezet en vervolgens geanalyseerd. In dit hoofdstuk worden de eerste 4 deelvragen en de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord en op basis hiervan een herzien conceptueel model opgesteld. In hoofdstuk 5 wordt de conclusie van dit onderzoek gegeven en wordt er gereflecteerd op de onderzoeksmethodes en het maatschappelijk vraagstuk. Tot slot worden er in het laatste hoofdstuk aanbevelingen voor de gemeente Rotterdam geformuleerd.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de theoretische concepten die van belang zijn voor dit onderzoek. Eerst worden de concepten van interactieve beleidsvorming, burgerparticipatie en het CLEAR-model uiteengezet. Daarna worden de begrippen draagvlak en legitimiteit besproken. Deze verschillende theoretische benaderingen zullen aan elkaar en aan het onderzoeksthema verbonden worden. Dit hoofdstuk eindigt met een visuele weergave van de theorieën en concepten in een conceptueel model.

2.1 Interactieve beleidsvorming

In de wetenschappelijke literatuur neemt interactieve beleidsvorming verschillende vormen aan en bestaan er meerdere definities.

2.1.1 Van government naar governance

Het openbaar bestuur was oorspronkelijk het terrein van politieke en ambtelijke bestuurders. Maar in reactie op de complexe problemen die ontstaan zijn in onze samenleving is *governance* een veelgebruikte term in de sociale wetenschappen geworden. De laatste decennia heeft er een verschuiving plaatsgevonden van *government* naar *governance*, waardoor de kloof tussen overheid en burgers verkleind is. De verschuiving van *government* naar *governance* gaat om een verschil in de manier van werken van overheden (Hajer, van Tatenhove, & Laurent, 2004). *Governance* in de publieke sector wordt gedefinieerd als:

“Het proces van het sturen van de samenleving en de economie door collectieve actie.” (Torfing et al., 2012, p. 14)

Bij *governance* gaat het steeds minder om het succes of de mislukking van duidelijk gedefinieerde doelen, maar staat het proces centraal. Over het algemeen heeft er een shift plaatsgevonden weg van de traditionele hiërarchische vormen van besturen. Deze *top-down* aanpak is inmiddels achterhaalt en inadequaet en niet in staat om met moderne complexe problemen om te gaan (Torfing, Sørensen, & Røiseland, 2016). De nieuwe manier van werken focust zich steeds meer op interactieve beleidsprocessen samen met burgers en ondernemers, omdat overheden niet meer in staat zijn om alleen te handelen (Hajer, van Tatenhove, & Laurent, 2004).

In de *governance* theorie is speciale aandacht voor *interactive governance*. Interactieve beleidsvorming is geen vervanging van *government*, maar speelt een rol bij het ontwikkelen van een passende reactie op de moderne uitdagingen waar de overheid mee geconfronteerd wordt (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). In dit onderzoek wordt de definitie van interactief beleid van Pröpper en Steenbeek (2001) aangehouden:

“Een wijze van beleid voeren waarbij een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/of andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/of de evaluatie van beleid te komen.” (Pröpper & Steenbeek, 2001 p. 15)

Zij beargumenteren dat het bestuur door middel van interactie met burgers tijdens de beleidsvorming meer draagvlak voor het beleid krijgt, waardoor in de uitvoering het beleid meer effect en een hogere

legitimiteit heeft. Deze definitie benadrukt meerdere kerncomponenten van interactieve beleidsvorming. Namelijk de vroege fase in het beleidsproces, de relatie tussen de overheid en belanghebbende (burgers, organisaties, bedrijven etc.) en de open wisselwerking. De definitie geeft impliciet aan dat betrokkenen tot op zekere hoogte de mogelijkheid hebben om het beleid te beïnvloeden (Pröpper & Steenbeek, 2001).

Ondanks dat meerdere actoren een rol spelen in interactieve beleidsvorming zal dit onderzoek zich beperken tot de relatie tussen de overheid (de gemeente) en haar burgers. Hoewel de relatie tussen de overheid en de burgers is vaak verstrengeld is in een groter netwerk van actoren en interacties, is deze specifieke relatie een interessante focus. De literatuur benadrukt verschillende voordelen van het betrekken van burgers in het besluitvormingsproces. Ten eerste opent het kansen voor een vernieuwing en heropleving van de democratie. Daarnaast kunnen lokale overheden de responsiviteit van hun beleid naar de wensen van de burgers vergroten. Ook kunnen burgers waardevolle middelen zoals kennis en informatie inbrengen in het proces. Over het algemeen zal burgerparticipatie de kwaliteit van het beleid verhogen. Interactieve beleidsvorming zal leiden tot succesvollere beleidsimplementatie, meer legitimiteit voor beleidsbeslissingen en meer support voor allianties tussen actoren (Edelenbos & van Meerkerk, 2016).

2.1.2 Door de overheid geïnitieerde interactieve beleidsvorming

Vormen van interactieve beleidsvorming tussen de overheid en de burgers kunnen ingedeeld worden in twee categorieën: *government-induced interactive governance* (hierna door de overheid geïnitieerde vormen van interactieve beleidsvorming) en *citizen-induced interactive governance* (hierna door burgers geïnitieerde vormen van interactieve beleidsvorming).

Bij door burgers geïnitieerde vormen van interactieve beleidsvorming komt het initiatief voor samenwerking met de overheid vanuit de burgers. Burgerinitiatieven komen vaak voort uit frustratie of klachten over huidig overheidsbeleid (Edelenbos & van Meerkerk, 2016).

Omdat dit onderzoek geschreven wordt voor de gemeente Rotterdam en aanbevelingen voor de gemeente zal formuleren ligt de focus van dit onderzoek op door de overheid geïnitieerde vormen van interactieve beleidsvorming. Dit zijn meestal vormen van burgerparticipatie. Sinds het midden van de 20^e eeuw heeft er een toename van burgerparticipatie plaatsgevonden. Dit komt voort uit het onvermogen van de overheid om te reageren op de verwachtingen van de burgers en een groeiend gebrek aan vertrouwen van de burgers in de traditionele overheid (Buckwalter, 2014). Als gevolg van individualisatie zijn burgers kritischer tegenover hun overheid gaan staan. Om deze kritiek te verminderen en om weerstand tegen beleidsbeslissingen te voorkomen zijn ambtenaren steeds welwillender om burgers te laten participeren om zo draagvlak voor beleidsbeslissingen te creëren. Overheden houden hierbij de organisatie van het proces in handen en besluiten wanneer, welke en hoe burgers worden betrokken. Er bestaan verschillende perspectieven die de voor- en nadelen van de processen van burgerparticipatie aan het licht brengen (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). Deze worden in de volgende tabel weergegeven.

Tabel 1 – Positieve en negatieve houdingen tegenover de processen van burgerparticipatie

	Instrumental perspective	Cultural perspective	Democratic perspective
Positive stance	Citizen participation needed for gaining support, tapping knowledge and community energy, improving the effectiveness and efficiency of governmental policy and decision-making	Governments trying to overcome lost meaning and restore political identity in contemporary self-reflexive modern society by adapting their roles and generating new information and participation channels to society	Governments try to bridge the gap with society and citizens, and to restore trust in governmental and political institutions by supplementing representative democracy with deliberative and participatory processes
Negative stance	The interactive process is time- and resource-consuming, leading to inefficient and ineffective outcomes as too many actors, interests and values have to be reckoned with, enhancing the chance of conflict and deadlocks	Government develop new conditions (rules, language, etc.) to give shape to active citizenship which doesn't provide much room and freedom for citizens, with the result that citizens resist this 'selling' of new government identities	Governments do not adequately connect to citizens, which in turn backfires and leads to even further decreasing trust and broader cleavage leading in the end to a further downgrading spiral in the relationship between government and society

Afkomstig uit Edelenbos & van Meerkerk (2016)

Zoals af te lezen uit bovenstaande tabel balanceert de relatie tussen de overheid en burgers op een onzeker evenwicht. Dit komt onder andere doordat de mate van burgerparticipatie vaak per situatie verschilt. Overheden bepalen gedurende het proces van interactieve beleidsvorming en de mate van besluitvormingsmacht van de burgers en bepalen hoe en of dit wordt verdeeld onder de betrokkenen (Edelenbos & van Meerkerk, 2016).

Vanuit het democratisch perspectief kunnen door de overheid geïnitieerde vormen van participatie ervoor zorgen dat de politiek opnieuw verbindt met de samenleving. De politiek wordt vaak gezien als te bureaucratisch zonder oog voor wat er speelt in de samenleving. Het beeld van politici is dat zij voornamelijk streven naar persoonlijke winst en reputatie zonder rekening te houden met de belangen van de burgers. Door burgers te betrekken in het besluitvormingsproces kunnen burgers aan de ene kant affiniteit krijgen met politiek en krijgen politici aan de andere kant een beeld van wat er in de samenleving speelt. Volgens het democratisch perspectief is een potentieel voordeel van het betrekken van burgers in het besluitvormingsproces dat dit leidt tot het vergroten van draagvlak voor het beleid onder de burgers (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). Een motief voor het initiëren van interactieve beleidsvorming is daarmee het vergroten van het draagvlak voor beleid of beslissingen. De gedachte hierachter is dat wanneer beoogd beleid niet gedragen wordt door de maatschappij, dit de uitvoering moeilijker maakt. Er bestaat een risico dat maatregelen niet ingevoerd, tegengewerkt of omzeild worden (Edelenbos, 2000).

Vanuit een kritisch oogpunt kan burgerparticipatie ook leiden tot verminderd vertrouwen van de burgers in de overheid, bijvoorbeeld wanneer de politici niet aan de verwachtingen van de burgers kunnen voldoen. Wanneer de wensen en belangen van de burgers niet serieus worden genomen kunnen zij zich verder distantiëren van de politiek (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). Roiseland en Vabo (2016) schetsen een scenario waarin politici interactieve beleidsvorming alleen gebruiken om hun autoriteit te vergroten. Interactieve beleidsvorming betekent voor deze vertegenwoordigers namelijk dat zij hun macht moeten delen met een slecht geïnformeerd en soms zelfs vijandig publiek. Er bestaat een risico dat de macht in handen valt van burgers die het hardst schreeuwen of de meeste middelen hebben. In dit scenario worden de beslissingen gemaakt door de politici en hebben de burgers alleen een symbolische rol (Roiseland & Vabo, 2016).

2.2 Burgerparticipatie

Door de overheid geïnitieerde vormen van interactieve beleidsvorming zijn meestal vormen van burgerparticipatie. Burgerparticipatie is er in vele niveaus en gradaties. In de jaren '70 konden burgers alleen participeren doormiddel van verkiezingen en inspraak. Sinds de laatste decennia kunnen burgers echter meedenken en meepraten over allerlei verschillende projecten, zoals duurzaamheid. Burgers worden bij door de overheid geïnitieerde vormen van participatie door de overheid uitgenodigd om vroegtijdig in het proces van voorbereiding en afweging mee te denken over beleidsproblemen en -oplossingen (Edelenbos, 2000). Overheden bepalen gedurende het proces van interactieve beleidsvorming de mate van besluitvormingsmacht van de burgers en bepalen hoe en of dit wordt verdeeld onder de betrokkenen (Edelenbos & van Meerkerk, 2016). Burgerparticipatie kan dus verschillende vormen aannemen: referenda, stemmen, burgerjury's, participatieve budgettering of andere vormen van participatie (Denters, 2016). Burgerparticipatie is geen nieuw concept, de mate waarin burgerparticipatie acceptabel is en in hoeverre het leidt tot publieke waarde zijn veel besproken onderwerpen in de literatuur. Dit maakt de literatuur over burgerparticipatie uitgebreid, maar ook betwist door de verschillende wetenschappelijke perspectieven en definities.

2.2.1 Participatieladders

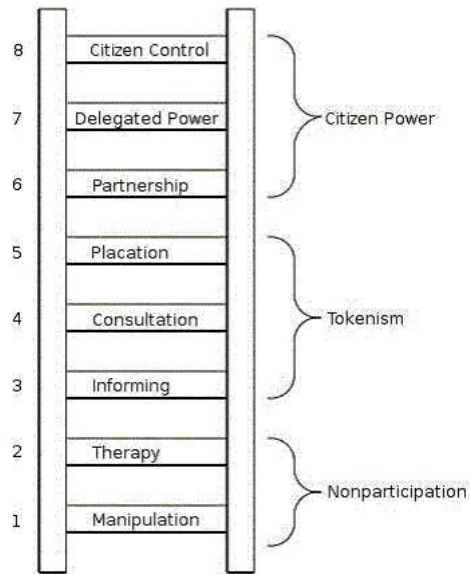
Om aan te geven wat onder burgerparticipatie wordt verstaan zijn 'participatieladders' ontwikkeld. De participatieladder is in 1969 voor het eerst geïntroduceerd door Sherry Arnstein. In 2001 hebben Edelenbos & Monnikhof een Nederlandse participatieladder ontworpen die van toepassing is op de besluitvorming op lokaal niveau. Beide ladders kunnen gebruikt worden om de mate van burgerparticipatie te meten.

Arnstein

In de bestuurskundige literatuur worden verschillende participatievormen onderscheiden. Arnstein (1969) ontwierp de eerste participatieladder die de verschillende mate van zeggenschap van burgers weergeeft. Centraal in het debat over burgerparticipatie staat hiermee het concept 'macht'. Arnstein (1969) verklaart dat burgerparticipatie zonder herverdeling van macht een frustrerend proces voor de machtelozen is. Hierbij zullen degene aan de macht beweren alle belangen te hebben overwogen, maar in werkelijkheid zullen slechts enkele partijen profiteren. Hierdoor wordt de status quo in stand gehouden. Er is dus een duidelijk verschil tussen het ritueel van participatie doorlopen en het daadwerkelijk hebben

van macht om de uitkomsten van het proces te beïnvloeden. Hoe hoger burgers op de ladder komen hoe meer macht zij kunnen uitoefenen (Arnstein, 1969).

Figuur 1 – Arnstein's participatieladder

Afkomstig uit Arnstein (1969)

De laagste twee treden (manipulation en therapy) zijn vormen van non-participatie, hierbij wordt niet geparticipeerd door burgers. Het is de overheid die bepaalt hoe de beleidsvorming eruitziet (Arnstein, 1969).

Bij het derde niveau op de ladder (informing) worden de burgers geïnformeerd door de overheid en wordt er naar hen geluisterd. Vaak gaat het echter om eenrichtingsverkeer wat betreft de informatie, er bestaat geen mogelijkheid voor feedback. Voorbeelden van deze vorm van participatie zijn voorlichtingsbijeenkomsten, websites en nieuwsbrieven. Burgers worden op deze wijze betrokken bij het proces, maar hebben geen directe invloed (Arnstein, 1969).

De vierde tree (consultation) gaat net iets verder dan het informeren van burgers. Burgers hebben hierbij niet alleen recht om te weten wat er gebeurt maar hebben ook de mogelijkheid om hierop te reageren. Er bestaat echter geen garantie dat hun wensen en belangen meegenomen worden in het proces. Methodes van consultatie zijn vragenlijsten, buurtbijeenkomsten en openbare hoorzittingen (Arnstein, 1969).

De vijfde tree (placation) bevat een hoger level van participatie doordat burgers enige vorm van macht krijgen. Bij deze vorm mogen burgers ook daadwerkelijk advies geven aan overheden. In adviescommissies kunnen burgers meedenken over problemen en oplossingen, de overheid staat echter vrij in wat zij met deze ideeën doet en houden de macht om uiteindelijke beslissingen te maken (Arnstein, 1969).

Bij de spijl (partnership) kunnen burgers meer invloed uitoefenen op beslissingen. Bij deze vorm is macht herverdeeld aan de hand van onderhandelingen tussen burgers en machthebbers. Burgers kunnen bijvoorbeeld een samenwerkingsverband oprichten waarmee ze meer macht hebben om invloed uit te

oefenen op de traditionele machtshebbers. Op het moment dat er voldoende macht gecreëerd is kunnen er samen met de overheid randvoorwaarden opgesteld worden en verantwoordelijkheden verdeeld worden. Burgers worden hierdoor actief betrokken bij het besluitvormingsproces (Arnstein, 1969).

Onderhandelingen kunnen ook uitlopen in een situatie waarbij burgers een dominante positie verwerven in het besluitvormingsproces. Op de één na laatste tree (delegated power) kunnen burgers verantwoordelijk zijn voor een plan of programma. Hierbij is een gemeenschappelijk doel van groot belang, wanneer partijen het met elkaar eens zijn kan de overheid sommige verantwoordelijkheden, zoals beleidsvorming, personeelszaken of inkopen, overdragen aan bijvoorbeeld bewonersorganisaties (Arnstein, 1969).

De bovenste tree (citizen control) is door burgers geïnitieerde interactieve beleidsvorming. Hierbij zijn burgers zelf initiatiefnemer voor de ontwikkeling, uitvoering en beheer van een plan, burgers maken zelf beleid en voeren dit zelf uit (Arnstein, 1969).

Edelenbos & Monnikhof

Voor Nederlandse verhoudingen is de participatieladder van Arnstein (1969) uitgewerkt door Edelenbos en Monnikhof (2001). Zij gaan ervan uit dat er per interactief beleidsproces een verschil bestaat in de mate waarin burgers het uiteindelijke beleid kunnen beïnvloeden. Dit wordt weergegeven aan de hand van drie maten, namelijk de mate waarin de bewoners de agenda bepalen, de mate waarin bewoners zelf problemen en oplossingen aan kunnen dragen en de mate waarin de overheid zich bindt aan de inbreng van de bewoners. Des te meer invloed bewoners op bovenstaande maten hebben, des te hoger de positie op de participatieladder (Edelenbos & Monnikhof, 2001).

Figuur 2 – Nederlandse participatieladder

Afkomstig uit Edelenbos & Monnikhof (2001)

Op de laagste trede, informeren, worden burgers geïnformeerd over het beleid door verschillende vormen van voorlichting, zoals brochures, kranten en websites. Burgers hebben de mogelijkheid om hierop te reageren, maar zij leveren geen input voor de beleidsvorming. Daardoor kunnen bewoners noch meepraten noch meebeslissen. Kenmerkend voor deze trede is de eenzijdige relatie die bestaat tussen het

bestuur en de burgers. Informeren wordt gezien als de minste mate van interactief beleid (Edelenbos & Monnikhof, 2001).

Bij het raadplegen bepaalt het politieke bestuur in hoge mate de politieke agenda, maar worden burgers wel betrokken als gesprekspartners bij de ontwikkeling van beleid. De resultaten van de gesprekken kunnen meegenomen worden in het beleid, maar de overheid is niet verplicht om deze input te gebruiken (Edelenbos & Monnikhof, 2001). Middelen om burgers te raadplegen zijn bijvoorbeeld een debat, hoorzitting, opiniewijzer of *deliberative polling* (Leyenaar, 2009).

Bij het derde niveau, adviseren, worden burgers betrokken bij de formulering van problemen en oplossingen. Desalniettemin stelt het politieke bestuur de probleemagenda samen en kunnen zij afwijken in de uiteindelijke beleidsvorming (Edelenbos & Monnikhof, 2001). Middelen van hoe de overheid de burger kan laten adviseren zijn burgerpanels, focusgroepen, adviesraden, raadplegende referenda en burgerjury's (Leyenaar, 2009).

Bij coproductie komen de overheid en burgers gezamenlijk tot een probleemagenda, waarna gezamenlijk naar oplossingen wordt gezocht. Bestuurders kunnen bij de uiteindelijke besluitvorming beargumenteerd afwijken van de inbreng van de burgers, maar de inbreng van de burgers weegt veel zwaarder dan bij het niveau 'adviseren' (Edelenbos & Monnikhof, 2001). Om met de burger tot coproductie te komen kan een werkatelier of burgerpanel georganiseerd worden door de gemeente (Leyenaar, 2009).

Bij het hoogste participatieniveau van 'meebeslissen' wordt de besluitvorming aan de burgers gedelegeerd, hierbij is de invloed van de burgers het grootst. De overheid bindt zich aan deze besluiten maar heeft nog wel een adviserende rol (Edelenbos & Monnikhof, 2001). Om de burger te laten meebeslissen kan er participatieve begroting opgesteld worden, hierbij beslissen burgers samen met de overheid waar een deel van de begroting aan wordt besteed. Ook kan de overheid een bindend referendum organiseren (Leyenaar, 2009).

De 5 vormen van interactief beleid worden in een oplopende schaal uiteengezet. Dit betekent dat bijvoorbeeld het niveau coproduceren ook adviseren, raadplegen en informeren kan bevatten (Edelenbos & Monnikhof, 2001).

De relevante niveaus van burgerparticipatie voor dit onderzoek zijn de treden: informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen. De treden, *manipulation* en *therapy*, op de participatieladder van Arnstein (1969) zijn niet van belang omdat het onderzoeksdoel van deze scriptie is om te kijken hoe burgerparticipatie bij kan dragen aan het realiseren van draagvlak. Bij deze vormen van non-participatie hebben burgers geen inspraak op de beleidsvorming, bij participatie moeten burgers daadwerkelijk de macht hebben om de uitkomsten van het proces te beïnvloeden. Daarnaast is *citizen control* niet van belang omdat dit onderzoek geschreven wordt voor de gemeente Rotterdam. De aanbevelingen zullen zich richten op hoe de gemeente Rotterdam het draagvlak voor warmtenetten kan vergroten door burgers te laten participeren in het beleidsproces van het warmtenet. Bij *citizen control* komt het initiatief voor de samenwerking vanuit de burgers.

2.2.2 Beleidscyclus

Bij burgerparticipatie is het van belang dat overheden burgers in een zo vroeg mogelijk stadium betrekken bij het beleid. Beleid heeft een start- en eindpunt en kan daarom in verschillende fasen ingedeeld worden, de beleidscyclus. Deze cyclus beschrijft de fasen die beleid doorloopt, maar is een simplificatie van de werkelijkheid. Desondanks is de beleidscyclus geschikt voor de analyse van beleidsprocessen (Hill & Hupe, 2014).

Volgens Hoogerwerf & Herweijer (2014) vinden er binnen het beleidsproces een aantal deelprocessen plaats, deze leiden tot de uiteindelijke bepaling en uitvoering van beleid. De eerste fase van de beleidscyclus is agendavorming (Hoogerwerf & Herweijer, 2014). Agendavorming maakt dat het ene probleem wel de aandacht van de overheid krijgt en andere niet. In deze fase zou door burgerparticipatie recht gedaan kunnen worden aan de wensen van burgers. Tijdens de tweede fase wordt informatie verzameld en geanalyseerd en worden adviezen over mogelijk beleid geformuleerd. De beleidsvoorbereiding moet in overleg met alle belanghebbenden, zoals burgers, gebeuren. Bij beleidsbepaling worden er daadwerkelijke besluiten genomen over de inhoud van het beleid. Door burgers hierbij te betrekken komen er meer creatieve ideeën en oplossingen op tafel (Leyenaar, 2009). In de beleidsuitvoering wordt het bepaalde beleid uitgevoerd en tijdens de beleidsevaluatie wordt naar de waarde van het beleid gekeken. Tot slot wordt in de beleidsterugkoppeling de link tussen de evaluatie en de overige fasen van de cyclus gelegd. Op basis van deze informatie wordt de beleidsuitvoering regelmatig bijgestuurd (Hoogerwerf & Herweijer, 2014).

Figuur 3 – De beleidscyclus

Afkomstig uit Hoogerwerf & Herweijer (2014)

In de aanpak in Purmerend zijn drie hoofdonderdelen te onderscheiden: de inventarisatie, de uitvoering en de evaluatie. Deze hoofdonderdelen zijn weer opgedeeld in stappen. De inventarisatie is afgerond in Purmerend. Dit betekent dat er onderzoek is gedaan, kennis is gemaakt met de wijk en de bewoners en

dat er huisbezoeken hebben plaatsgevonden. Vervolgens hebben bewoners een keuze gemaakt en op dit moment wordt de uitvoering voorbereid (Gasvrij Purmerend 100%, 2017). Omdat de meeste warmteprojecten nog in de kinderschoenen staan is het onmogelijk de participatie in de gehele cyclus te meten. Daarnaast is burgerparticipatie in de gehele beleidscyclus in de meeste gevallen niet haalbaar (Afwegingskader burgerparticipatie bij beleid, 2017).

Omdat de aanleg van het warmtenet simpelweg nog niet verder in de beleidscyclus is, wordt in dit onderzoek met burgerparticipatie geduïd op participatie van bewoners in de eerste vier fasen van de beleidscyclus. De inventarisatiefase in Purmerend valt binnen de beleidscyclus in de fasen van agendavorming, beleidsvoorbereiding, beleidsbepaling en beleidsuitvoering. Met burgerparticipatie in het project Gasvrij Purmerend wordt in dit onderzoek participatie tijdens deze fasen van het project bedoeld.

2.3 CLEAR-model

Om te begrijpen waarom sommige burgers wel participeren en andere niet zal het CLEAR-model van Lowndes, Pratchett & Stoker (2006) meer duidelijkheid geven. Dit model combineert verschillende modellen en wordt daarom gezien als een gemixt model. Het CLEAR-model besteedt aandacht aan zowel het motiveren van mensen om te participeren, burgers de mogelijkheden geven tot participatie en de omgang met participerende burgers. Overheden kunnen gebruik maken van het CLEAR-model om te analyseren welke drijfveren of obstakels burgers ervaren bij burgerparticipatie om deze vervolgens te overwinnen. Elke letter van het CLEAR-acroniem representeert een drijfveer of een barrière voor burgerparticipatie (Lowndes, Pratchett, & Stoker, 2006):

- **Can do:** burgers hebben de middelen en kennis om te participeren
- **Like to:** burgers hebben een bepaalde mate van betrokkenheid waardoor ze participeren
- **Enabled to:** burgers hebben de mogelijkheid om te participeren
- **Asked to:** burgers worden door publieke organisaties en kanalen gemobiliseerd
- **Responded to:** burgers zien bewijs dat hun visies overwogen worden

2.3.1 Kunnen doen

De eerste factor, het kunnen doen, gaat om het feit of burgers de mogelijkheid hebben om te participeren. Het gaat hierbij vooral om de praktische kant of het voor een burger mogelijk is om te participeren. Wanneer zij middelen zoals geld en tijd bezitten kunnen zij gemakkelijker deelnemen aan burgerparticipatie. Ook specifieke kennis, zoals kennis over de mogelijkheden, de financiering en wetgeving over warmtenetten, verlaagt de drempel om te participeren. Dit is gelinkt aan de sociaaleconomische status van burgers (Lowndes, Pratchett, & Stoker, 2006). Burgers met een hogere sociaaleconomische status zouden beter in staat zijn om in interactieve beleidsvorming processen te investeren dan mensen met een lagere sociaaleconomische status, zij hebben namelijk meer hulpmiddelen, vaardigheden en kennis. Dit komt bijvoorbeeld door betere educatie (Hurenkamp, Tonkens, & Duyvendak, 2006). Mensen met een lagere sociaaleconomische status zouden kunnen participeren wanneer publieke organisaties zorgen voor de nodige ondersteuning. Op deze manier kunnen burgers met een lagere sociaaleconomische status bepaalde vaardigheden, zoals professioneel spreken en schrijven of het organiseren van evenementen, verwerven (Lowndes & Pratchett, 2006). Dit betekent dat het belangrijk is om de burgerparticipatie laagdrempelig te houden door bijvoorbeeld begrijpelijke

informatie te verschaffen. Op deze manier kunnen zoveel mogelijk burgers aangetrokken worden om te participeren tijdens het beleidsproces van een warmtenet.

2.3.2 Willen doen

Het willen doen heeft betrekking op een bepaalde verbinding van burgers met het bijvoorbeeld het onderwerp of het overheidsorgaan waardoor zij willen participeren. Op het moment dat je ergens deel van uitmaakt, zal je sneller bereid zijn om mee te werken, vertrouwen en verbintenis zijn hierbij van belang (Lowndes & Pratchett, 2006). Wanneer burgers zich niet interesseren voor duurzaamheid, is het onwaarschijnlijk dat men zich op vrijwillige basis actief wil inzetten. Om te participeren bij warmteprojecten is het daarom belangrijk dat bewoners affiniteit hebben met duurzaamheid. Dit kan een intrinsieke motivatie zijn om bij te dragen aan een duurzame wereld of het kan een sociale plicht zijn. Weer een ander kan het participeren als leuke activiteit ervaren, het levert bijvoorbeeld erkenning en plezier op (Uitermark & Duyvendak, 2006). Veel wijken zijn echter divers waardoor een gemeenschappelijk identiteit ontbreekt. Ambtenaren kunnen ervoor zorgen dat burgers zich onderdeel voelen van een geheel, zodat zij welwillender zijn om samen te werken (Lowndes & Pratchett, 2006).

2.3.3 Mogelijkheid om

De derde drijfveer of barrière gaat over de mogelijkheid om te participeren. Hierbij verschuift de focus van de uitkomsten van de participatie naar het proces van de participatie. Belangrijk is collectieve participatie waarbij groepen en organisaties een context kunnen creëren voor relevantie en waardevolle participatie. Wat hierbij belangrijk is dat burgers zich wegwijs kunnen maken in het politieke landschap zodat zij daadwerkelijk opgenomen worden in het besluitvormingsproces. Een rijk sociaal netwerk met diverse groepen is hierbij behulpzaam. Overkoepelende organisaties zouden hier kunnen zorgen voor de juiste context, zodat netwerken kunnen worden opgericht die zorgen voor het juiste contact (Lowndes & Pratchett, 2006).

2.3.4 Gevraagd om

Wanneer overheden een interactief beleidsproces starten moeten zij nadenken wie mag participeren, wat de focus van de participatie is en hoe burgers participeren. Het vragen aan burgers om te participeren benadrukt het belang van het mobiliseren van mensen. Bij burgerparticipatie is het van belang of mensen uitgenodigd worden om te participeren en op welke manier dit gebeurt. Burgers zijn eerder geneigd om te participeren in het beleidsproces van het warmtenet wanneer zij gevraagd worden om deel te nemen. Ook is het belangrijk of er verschillende vormen van participatie mogelijk zijn omdat sommigen een bepaalde vorm van participatie prefereren. Niet iedereen zal zich bijvoorbeeld aangesproken voelen om te participeren in een open bijeenkomst. Door een variëteit aan participatieopties kunnen verschillende doelgroepen worden bereikt (Lowndes & Pratchett, 2006).

2.3.5 Reactie op

De reactie van de overheid op de participatie is belangrijk omdat burgers het gevoel moeten hebben dat hun inspanningen nut hebben en dat deze leiden tot positieve uitkomsten. Dit betekent dat de overheid moet zorgen voor feedback over de uitkomsten, door bijvoorbeeld uit te leggen hoe bepaalde beslissingen gemaakt zijn. Kortom, het moet duidelijk zijn wat de impact van de burgerparticipatie op het proces van besluitvorming is. Burgers zullen willen participeren wanneer er naar hen geluisterd wordt en wanneer

ze een reactie op hun inbreng krijgen. Burgers die hebben deelgenomen aan het proces zullen ook meer begrip hebben wanneer het besluit ander uitvalt wanneer dit goed wordt beargumenteerd en gecommuniceerd door de overheid (Lowndes & Pratchett, 2006).

De eerste twee condities benadrukken de privésfeer, namelijk de persoonlijke en sociale capaciteit van burgers om te kunnen participeren. De laatste drie condities benadrukken de publieke sfeer en institutionele context die naast de privésfeer ook beïnvloeden in hoeverre burgers kunnen participeren (Boluijt & de Graaf, 2010). Het CLEAR-model verklaart dat burgerparticipatie het meest effectief is op het moment dat aan alle factoren wordt voldaan. De factoren zijn echter niet hiërarchisch of opeenvolgend. Dit betekent dat de aanwezigheid van de ene factor geen vereiste is voor andere factoren. Daarnaast hangt effectieve burgerparticipatie niet altijd af van de aanwezigheid van alle factoren (Council of Europe, 2008). Dat burgerparticipatie het meest effectief is wanneer aan alle factoren voldaan wordt is daarmee reeds onderzocht. Het is echter niet duidelijk welke CLEAR-acroniemen specifiek de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak beïnvloeden. In dit onderzoek vormen de CLEAR-acroniemen daarom de basis van de modererende variabelen.

2.4 Draagvlak

In dit onderdeel wordt het begrip draagvlak uiteengezet. Ook worden verwante concepten van draagvlak, namelijk steun, acceptatie en legitimiteit besproken. Allereerst wordt de noodzaak van draagvlak voor warmtenetten kort uiteengezet.

2.4.1 Noodzaak van draagvlak

Lako en Smelik (1997) onderscheiden vijf factoren die het voor bestuurders noodzakelijk maken om over draagvlak te beschikken voor beleid. De eerste factor gaat om de ernst van de gevolgen. Wanneer beleid een grote impact op burgers zal hebben is het van belang dat er voldoende maatschappelijk draagvlak aanwezig is. Want burgers zijn over het algemeen pas betrokken bij beleid, wanneer dit ingrijpende gevolgen voor hen heeft. Het aanleggen van een warmtenet heeft ingrijpende gevolgen voor burgers, omdat de warmtevoorziening in hun huis verandert. Er moet daarom rekening gehouden worden met hun standpunten, omdat er anders weerstand zou kunnen ontstaan. Ten tweede is draagvlak belangrijk wanneer er een onduidelijke verhouding tussen kosten en baten bestaat. De kosten van toekomstig beleid zijn in het geval van het warmtenet nog onduidelijk, daarnaast zijn de baten niet duidelijk. Het is niet duidelijk of het op de lange termijn kosten zal drukken en wat de precieze invloed is op het milieu. Normatieve implicaties van beleid is de derde factor. Wanneer beleid niet overeenstemt met belangrijke normatieve uitgangspunten die voorheen van toepassingen waren is het voor bestuurders noodzakelijk om draagvlak te creëren. Burgers werken minder mee aan veranderingen als deze niet overeenkomen met hun eigen ideeën. Veel mensen hebben geen affiniteit met het milieu en ervaren de energietransitie vooral als duur. De vierde factor heeft te maken met verantwoordelijkheid voor de gevolgen van beleid. Draagvlak voor beleid wordt beïnvloed door de mate waarin bestuurders beoordeeld kunnen worden op de resultaten van beleidsmaatregelen. Zoals eerder benoemd zijn de resultaten van een warmtenet op het milieu lastig te meten. De laatste factor is de aandacht van de media. Bestuurders worden gedwongen te reageren op de media, omdat er anders negatieve beeldvorming kan ontstaan (Lako & Smelik, 1997).

2.4.2 Definitie van draagvlak

Draagvlak heeft te maken met een bepaalde houding van burgers ten opzichte van beleid, bestuurders of de politiek. Meestal heeft draagvlak betrekking op de (on)tevredenheid van burgers ten aanzien van de keuzes of het gedrag van overheden. In dit onderzoek is het object van draagvlak, datgene waarover men een mening heeft, het warmtenet. De doelgroep zijn de burgers die onderdeel zijn van interactief beleid met betrekking tot het warmtenet.

Ruelle & Bartels (1998) geven een algemene definitie van draagvlak:

“Een door belangen ingegeven evaluatie van de politieke situatie door doelgroepen van een beleid, waaraan een doelgroep actieve of passieve steun verleent of juist weerstand biedt.” (Ruelle & Bartels, 1998, p. 405)

Draagvlak wordt in bovenstaande definitie opgedeeld in twee aspecten: houding en gedrag. Een houding ten opzichte van beleid kan positief of negatief zijn. De houding van burgers zal leiden tot bepaald gedrag. Ruelle & Bartels (1998) maken duidelijk onderscheid in het bieden van ‘actieve of passieve steun’ en ‘het bieden van weerstand’. Dit betekent dat er volgens hen zowel positief als negatief draagvlak kan bestaan (Ruelle & Bartels, 1998).

Draagvlak wordt in beleidsstudies echter uiteenlopend geoperationaliseerd, namelijk als:

- Verkleining van de afstand tussen bestuur en burgers;
- Commitment over probleemaanpak;
- Draagvlak voor de methode;
- Tevredenheid over de kwaliteit van de informatie;
- Tevredenheid over de zorgvuldigheid van de wijze waarop met de inbreng van participanten in het proces wordt omgesprongen;
- Draagvlak voor de aanpak van het probleem;
- Burgers die meer zelf verantwoordelijkheid nemen;
- Instemming met het gezamenlijk bereikte resultaat (Pröpper I. , 1998, p. 295).

Om de betekenis van het begrip draagvlak beter te kunnen begrijpen, zullen verwante begrippen van draagvlak, namelijk steun, acceptatie en legitimiteit van beleid besproken worden.

2.4.3 Steun, acceptatie en legitimiteit

Steun heeft voornamelijk een positieve lading, doordat het grotendeels uitgaat van positief gedrag. De mate van steun ten opzichte van overheidsbeleid is afhankelijk van de overeenstemming tussen de inhoud van het daadwerkelijke beleid en de inhoud van het beleid zoals burgers zouden willen. Het gaat hierbij voornamelijk om de houding die burgers hebben ten opzichte van beleid. Belanghebbende, in dit geval de burgers die onderdeel zijn van interactief beleid, evalueren de inhoud van het beleid en betrekken het op hun eigen situatie. Het gedrag dat hieruit voorkomt is echter niet altijd zichtbaar, burgers zullen niet altijd acties nemen om hun steun te betuigen (de Graaf, 2007).

In de internationale literatuur over steun wordt het begrip ‘support’ gehanteerd. Het object waarop steun betrekking heeft kan verschillen. Easton (1965) maakt onderscheid in steun voor gezagsdragers, de heersende elite en het regime in bredere zin (Easton, 1965). Hoewel Easton (1965) steun voor beleid niet

expliciet maakt, zou dit ook gezien moeten kunnen worden als een object van steun (de Graaf, 2007). In dit onderzoek is het object van steun het warmtenet.

Acceptatie van beleid is ook sterk verwant aan draagvlak voor beleid. Draagvlak voor het warmtenet is hiermee sterk verbonden aan draagvlak voor het beleid met betrekking tot het warmtenet. Voor burgers is deze acceptatie van beleid voornamelijk gebaseerd op de overheidshandelingen en overheidsbeslissingen waarmee zij zelf geconfronteerd worden (Potman, 1989). Net als steun voor beleid, richt ook acceptatie van beleid zich met name op een houding ten opzichte van beleid. Potman (1989) beschrijft acceptatie van beleid als *'de houding van een persoon tegenover een beleid, die is gebaseerd op zijn of haar oordeel over het beleid in het licht van zijn of haar normen, waarden, wensen, verwachtingen, doeleinden, belangen of posities'* (Potman, 1989, p. 26-27). Desondanks de focus op een houding ten aanzien van beleid, zal er direct of indirect bepaald gedrag uit voortkomen. Van Woerkum (2000) beargumenteert, als reactie op Potman (1989), dat gedrag niet altijd onderdeel van acceptatie is, omdat degenen die geen acties van steun of protest ondernemen dan automatisch beleid accepteren. Bij draagvlak gaat het niet alleen om het gedragselement, maar speelt de houding ook een belangrijke rol (de Graaf, 2007). Het begrip 'draagvlak' wijkt daarmee af van 'acceptatie' in de zin dat van 'acceptatie' sprake is wanneer men een neutrale houding heeft ten opzichte van beleid en wanneer men berust in een negatieve situatie (Edelenbos, 2000).

De acceptatie van beleid kan zich op vier objecten richten:

1. Het concept van overheidsbeleid als oplossing van een probleem in de samenleving;
2. De opzet en de structuur van beleid;
3. De beleidsinstrumenten;
4. Het handelen van de overheid bij de in- en uitvoering van het beleid (Potman, 1989).

Volgens Eshuis et al. (2000) bevat het proces van acceptatie van beleid diverse momenten. Een uitspraak over de mate van acceptatie van beleid kan gedaan worden op basis van de verschillende momenten. De 'acceptatie van de probleemdefinitie' en 'acceptatie van het ingrijpen door de overheid' vormen een aanvulling op het eerste object van acceptatie. Een probleemdefinitie betreft de perceptie van de ernst van een probleem, het probleembesef wordt beïnvloed door de mate waarin men zelf hinder ervaart van het probleem. Acceptatie van het ingrijpen door de overheid heeft te maken met het vertrouwen in het probleemoplossend vermogen van de overheid. De 'acceptatie van de hoofdlijnen van beleid' heeft overlap met het tweede object van acceptatie, de opzet en de structuur van beleid. Het gaat hierbij namelijk om de doelen, opzet en structuur van het beleid. Het is van belang of de doelgroep denkt dat het beleid de gewenste verandering teweegbrengt. De 'acceptatie van de normen en maatregelen' geven een aanvulling op het derde object van acceptatie. Bij de 'acceptatie van de normen' gaat het om de perceptie van de haalbaarheid van de normen die gehaald moeten worden. Bij het aanleggen van het warmtenet gaat het om het reduceren van de CO₂-uitstoot in Nederland. De maatregelen beschrijven wat men moet doen of laten. Laat men zich aansluiten of het warmtenet of niet. Het laatste object van acceptatie komt overeen met de momenten van 'acceptatie van de uitvoering van beleid' en 'de intentie tot naleving van beleid'. Hierbij is het van belang dat de uitvoering goed gebeurt en aansluit bij de praktijk. Echter is een positieve houding ten opzichte van beleid geen garantie dat het beleid wordt nageleefd (Eshuis, van Meegeren, & Leeuwis, 2000).

Het begrip draagvlak is sterk verbonden aan het begrip *legitimiteit*, omdat het bij legitimiteit vaak in grote mate draait om draagvlak onder de bevolking. Daarnaast komen ook de begrippen steun en acceptatie terug in de definitie van legitimiteit.

Zouridis (2009) definieert legitimiteit als *'het gelijktijdig legaal en gezaghebbend zijn van een machtsconstellatie en de rechtvaardiging ervan'* (Zouridis, 2009 p. 295). Een machthebber is volgens Zouridis (2009) legitiem wanneer betrokkenen de uitoefening van macht accepteren. Deze acceptatie komt tot uitdrukking in steun, vertrouwen en gehoorzaamheid van burgers (Zouridis, 2009). Net als bij steun en acceptatie gaat het hierbij ook om een houding ten aanzien van een object, maar spelen ook elementen van gedrag mee (de Graaf, 2007).

Volgens Metze & Levelt (2010) verwijst legitimiteit *'als term in zijn algemeenheid naar acceptatie van bijvoorbeeld een persoon, argument, oplossing, organisatie, of besluitvormingsstructuur'*. Dit betekent dat legitieme samenwerking volgens Metze & Levelt (2010), geaccepteerde samenwerking is (Metze & Levelt, 2010). Overheidsbeleid is volgens van Ostaaijen & Schaap (2012) legitiem *'als burgers de besluitvormingsprocedures en de besluitvormers accepteren'* (van Ostaaijen & Schaap, 2012, p. 93). De legitimiteit van beleid is volgens Hoogerwerf en Herweijer (2014) hetzelfde als *'de aanvaardbaarheid van het beleid door de betrokkenen'*. Het gaat daarbij om de mate waarin het beleid door de betrokkenen als juist, gerechtvaardigd of acceptabel wordt beschouwd en ook wordt gesteund (Hoogerwerf & Herweijer, 2014, p. 84-85). Met betrokkenen worden de beleidsvoorbereiders en beleidsbepalers bedoeld, maar ook de beleidsuitvoerders en de doelgroep (mensen waarop het beleid zich richt). Vanuit democratisch oogpunt moet beleid aanvaardbaar zijn voor de bevolking als geheel of minimaal voor een meerderheid van de volksvertegenwoordigers. Het draait in dit opzicht dus om draagvlak (Hoogerwerf & Herweijer, 2014).

2.4.4 Houding en gedrag

In de definitie van draagvlak en in verwante begrippen zoals steun, acceptatie en legitimiteit van beleid wordt uitgegaan van de houding van burgers en het directe of indirecte gedrag dat hieruit volgt. De combinatie van een houding en gedrag geeft inzicht in de mate van draagvlak, daarom worden houding en gedrag van burgers de indicatoren voor draagvlak in dit onderzoek. De houding van belanghebbenden geeft aan wat zij van iets vinden, zij kunnen positief of negatief zijn over het warmtenet. Op basis van de literatuur kan geconcludeerd worden dat het vooral gaat om hun houding tegenover het beleid van het warmteproject:

- Houding tegenover de probleemdefinitie;
- Houding tegenover overheidsingrijpen;
- Houding tegenover de doelen, opzet en structuur van het beleid;
- Houding tegenover de beleidsmaatregelen;
- Houding tegenover het handelen van de gemeente.

Het gedrag gaat over wat mensen ook feitelijk doen, zij kunnen actief betrokken zijn bij het beleid van het warmteproject en hun eigen huis willen aansluiten op het warmtenet of zij kunnen hier negatief tegenover staan.

Ruelle en Bartels (1998) maken duidelijk onderscheid in het bieden van ‘actieve of passieve steun’ en ‘het bieden van weerstand’. Dit betekent dat er volgens hen zowel positief als negatief draagvlak kan bestaan. Het begrip negatief draagvlak valt echter theoretisch te betwisten door de overeenkomsten met het begrip weerstand, wat gedefinieerd wordt als ‘een negatieve gedragsintentie’ (Cozijnsen & Metselaar, 1997). Daarom zal in dit onderzoek een negatieve houding of gedrag gelijk staan aan de afwezigheid van draagvlak in plaats van negatief draagvlak of weerstand. De aanwezigheid van draagvlak wordt gemeten op basis van een positieve houding of positief gedrag van bewoners.

Tabel 2 - Eigen invulling draagvlak

Draagvlak voor warmtenetten	Aanwezigheid van draagvlak	Afwezigheid van draagvlak
Houding van bewoners	Positief	Negatief
Gedrag van bewoners	Positief	Negatief

2.5 Legitimiteit

Zoals eerder beschreven kan draagvlak gezien worden als een gevolg van legitiem beleid. Legitiem beleid stelt eisen aan het besluitvormingsproces, hierbij hoort de mogelijkheid tot burgerparticipatie. De eisen voor legitiem beleid tonen daardoor overeenkomsten met de aspecten van het CLEAR-model. Om dit duidelijk te maken zal ingegaan worden op verschillende soorten legitimiteit. In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen input-, throughput- en output- en feedbacklegitimiteit (van Tatenhove, 2009). Om naast het CLEAR-model nog meer factoren in kaart te brengen die de relatie tussen burgerparticipatie en draagvlak kunnen beïnvloeden, worden de verschillende soorten legitimiteit onderstaand uiteengezet.

2.5.1 Inputlegitimiteit

Volgens Scharpf (1999) gaat inputlegitimiteit uit van het idee ‘bestuur door het volk’, dit betekent dat politieke besluiten legitiem zijn wanneer ze de ‘wil van het volk’ weerspiegelen. Inputlegitimiteit gaat daarom over het vraagstuk ‘wie’, wie zijn er allemaal betrokken in het besluitvormingsproces (Scharpf, 1999)?

Volgens Engelen en Sie Dhian Ho (2004) bestaan er drie eisen die inputlegitimiteit democratisch legitiem maken. Ten eerste ‘steun van de burgers voor gezagdragers en de heersende spelregels van het systeem’ (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004, p. 20). Hieruit blijkt dat naast draagvlak en steun, legitimiteit en steun ook verwante begrippen zijn. Burgers kunnen door middel van verkiezingen hun steun betuigen aan besluitvormers, maar dit betekent niet direct dat er actieve steun bestaat. De afwezigheid van een oppositie of protestgroepen kan ook gezien worden als een indicator voor steun (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004).

De tweede eis van inputlegitimiteit is: ‘participatie van burgers om hun voorkeuren kenbaar te maken’ (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004, p. 20). Dit betekent dat burgers ook de mogelijkheid moeten hebben om zelf te participeren in het politieke systeem. De achterliggende gedachte van burgerparticipatie is dat, doordat burgers hun belangen kunnen vertegenwoordigen, dit leidt tot betere besluiten. In een representatieve democratie zijn de procedures en regels voor participatie duidelijk vastgesteld en is er weinig ruimte voor brede en actieve burgerparticipatie. Burgers kunnen zichzelf in een representatieve democratie representeren door bijvoorbeeld te stemmen. Voorstanders van een participatieve democratie

beargumenteren dat dit niet voldoende is omdat verkiezingsuitslagen niet perse de wil van het volk representeren (Boedeltje & Cornips, 2004).

Dit is verbonden met de derde eis van inputlegitimiteit: 'representatie'. Het uitgangspunt is dat beleid de wensen van het volk representeert (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004). Bij door de overheid geïnitieerde participatie is er potentieel meer ruimte voor een bredere representatie van burgers. Hierbij is het belangrijk dat interactieve processen zo georganiseerd worden dat alle burgers een gelijke kans hebben om toegang te krijgen tot het proces en dat daarnaast de kansen om invloed uit te oefenen ook gelijk verdeeld zijn. Volgens Boedeltje & Cornips (2004) is het echter onoverkomelijk dat de ene participant meer invloed uit kan oefenen dan een ander. Dit komt omdat over het algemeen burgers met meer middelen of degenen die het hardste schreeuwen de meeste invloed zullen hebben op het proces. Daarnaast is het vrijwel onmogelijk alle betrokkenen invloed op het proces uit te laten oefenen, omdat er simpelweg vaak teveel belanghebbenden zijn. Daarom moet niet over eerlijkheid maar representativiteit gesproken worden. Door burgerparticipatie worden de belangen van burgers meegenomen in het besluitvormingsproces, waardoor er een brede representatie van belangen ontstaat. Op deze manier kan interactieve beleidsvorming voor een betere afspiegeling van de bevolking in het proces zorgen (Boedeltje & Cornips, 2004).

2.5.2 Throughputlegitimiteit

'Bestuur met het volk' staat centraal in throughputlegitimiteit. Belangrijke factoren zijn de billijkheid, redelijkheid en rechtmatigheid van het besluitvormingsproces (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004). Throughputlegitimiteit gaat over 'hoe' het besluitvormingsproces eruitziet. Het gaat hierbij om de kwaliteit van de procedures, kwaliteit van de participatie en de kwaliteit van de *checks* en *balances* in het besluitvormingsproces (Bekkers & Edwards, 2007).

Ook voor throughputlegitimiteit bestaan er eisen aan de wijze waarop besluiten genomen moeten worden. 'Deelname van burgers aan de besluitvorming' is de eerste eis. In een representatieve democratie zijn de procedures voor participatie duidelijk afgebakend. Bij door de overheid geïnitieerde vormen van interactieve beleidsvorming bestaan er meer mogelijkheden voor actieve participatie tijdens het proces. Door burgerparticipatie zullen besluiten op een betere manier tot stand komen doordat burgers (lokale) kennis kunnen inbrengen waarover besluitvormers niet bezitten. De besluitvorming wordt hierdoor minder van boven opgelegd, wat zal leiden tot meer draagvlak onder burgers (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004). Het is hierbij van belang dat burgers daadwerkelijk betrokken worden in de processen van beleidsvorming in termen van de kwaliteit van de interactie en het potentieel van impact (Buckwalter, 2014). Door burgers te betrekken zullen de kansen voor overleg, de transparantie van het besluitvormingsproces en de transparantie van informatie toenemen (Edelenbos & van Meerkerk, 2016).

De tweede eis is 'besluitvorming via stemmen dan wel argumenteren'. Democratische besluiten kunnen genomen worden op basis van aggregatie of integratie. Bij aggregatie worden de stemmen geteld terwijl bij integratie de nadruk op consensusvorming ligt. Het gaat hierbij om de manier van besluitvorming, dus hoe wordt er met de argumenten, wensen en behoeftes van minderheden omgegaan (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004). Burgerparticipatie kan langdurige conflicten en vertragingen vermijden, door consensus te ontwikkelen door burgers al in een vroeg stadium te betrekken bij het proces (Edelenbos & van Meerkerk, 2016).

De laatste eis is 'het beschermen van de minderheid'. Minderheden hebben bescherming nodig tegen de 'tirannie van de meerderheid'. De meningen over de mate waarin zij beschermd moeten worden verschillen, maar het staat vast dat er bescherming van de minderheid moet zijn in een democratisch bestuur (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004). Burgerparticipatie vereist een open en transparant proces van de overheid. Door burgers te betrekken bij het besluitvormingsproces ontstaan er nieuwe rollen voor burgers, zij verkrijgen op deze manier ook steeds meer een controlerende functie. Aan de hand van *checks* en *balances* kan machtsmisbruik tegen worden gegaan (Bekkers & Edwards, 2007). Ondanks de inspanningen van de gemeente om de betrokkenheid van de burger te vergroten, blijft de overheid eindverantwoordelijk voor zowel de controle als verantwoording van het beleid (Schram, van Twist, & van der Steen, 2018).

2.5.3 Outputlegitimiteit

Bij outputlegitimiteit gaat om het vraagstuk 'wat'. Volgens Scharpf (1999) is 'bestuur voor het volk' de basis van outputlegitimiteit (Scharpf, 1999). In tegenstelling tot bij inputlegitimiteit, waar beleidsdoelen gedefinieerd worden, ligt de focus van outputlegitimiteit op de daadwerkelijke vertaling van de beleidsdoelen in beleid (Mügge, 2011). De *outputs* zijn de feitelijke prestaties van de uitvoerders. De effecten van deze *outputs* worden *outcomes* genoemd, deze kunnen zowel positief als negatief zijn (Hoogerwerf & Herweijer, 2014). De outputlegitimiteit hangt af van de mate waarin deze prestaties overeenkomen met de wensen van de betrokken actoren, ook wel responsiviteit genoemd (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004). De meningen over hoe responsiviteit het beste gewaarborgd kan worden lopen uiteen. Volgens van der Kolk (1997) hangt de responsiviteit van volksvertegenwoordigers af van 'de mate waarin volksvertegenwoordigers handelen overeenkomstig met de wensen of de belangen van de bevolking' (van der Kolk, 1997). Volgens Ostaaijen & Schaap (2012) gaat outputlegitimiteit om de organisatie van prestaties en verantwoording. Bestuurders horen verantwoording af te leggen over hun prestaties tegenover de burgers. Dit betekent dat bestuurders verantwoordelijk zijn voor duidelijke informatievoorziening over genomen besluiten en de effecten hiervan. Dit maakt transparantie een belangrijke waarde voor outputlegitimiteit (van Ostaaijen & Schaap, 2012).

Politieke besluiten zijn dus legitiem wanneer de gemeenschappelijke belangen van kiezers effectief en efficiënt vertegenwoordigd worden. De uitkomsten van beleid bij waarbij burgerparticipatie heeft plaatsgevonden zullen vaak responsiever en effectiever zijn. Directe participatie van burgers in het besluitvormingsproces produceert namelijk betere en slimmere uitkomsten. Dit is gebaseerd op het feit dat in onze huidige samenleving geen enkele actor alle informatie heeft om met complexe problemen om te gaan. Er bestaan in de maatschappij verschillende partijen met gezamenlijke belangen die vertegenwoordigd moeten worden (Scharpf, 1999). Door burgers toegang te geven tot het politieke speelveld kan hun kennis en expertise gebruikt worden om effectiever met deze complexe problemen om te gaan. Tegelijkertijd zullen deze uitkomsten responsiever zijn, omdat burgers zelf inspraak in het politieke proces hebben gehad. Als gevolg zullen burgers de inhoud van het beleid ook positiever beoordelen (Boedeltje & Cornips, 2004).

2.5.4 Feedbacklegitimiteit

Het laatste type legitimiteit, feedbacklegitimiteit, bestaat uit twee democratische eisen, namelijk verantwoording en terugkoppeling. Terwijl verantwoordelijkheid een stand van zaken is, is volgens

Bovens & Schillemans (2009) verantwoording een proces (Bovens & Schillemans, Handboek publieke verantwoording, 2009). Zij geven de volgende definitie voor verantwoording: *'Er is sprake van verantwoording wanneer er een relatie is tussen een actor en een forum, waarbij de actor zich verplicht voelt om informatie en uitleg te geven over zijn optreden, het forum nadere vragen kan stellen, een oordeel uit kan spreken en dit oordeel consequenties kan hebben voor de actor'* (Bovens & Schillemans, 2009, p. 2). Een transparant besluitvormingsproces is een belangrijk instrument voor verantwoording. Verantwoording aan burgers over de uitoefening van publiek bestuur kan alleen goed functioneren wanneer burgers zich een beeld kunnen vormen van wat er in de politieke arena gebeurt (Bovens & Scheltema, Rechtsstatelijke redeneerpatronen, 1999). Verantwoording vergroot de legitimiteit van beleid omdat het bij kan dragen aan de mogelijkheden om het bestuur te beoordelen en bij te sturen. Verantwoorden kan in drie fases worden opgedeeld: de informatiefase, de debatfase en de oordeelfase. In de eerste fase voelt de actor zich verplicht om het forum van informatie te voorzien over zijn handelen, prestaties of procedures. In de tweede fase kan het forum vragen stellen of debatteren met de actor. Als laatste zal het forum oordelen over het handelen van de actor, hier kunnen consequenties aan verbonden zijn (Bovens & Schillemans, 2009).

De tweede eis voor feedbacklegitimiteit is terugkoppeling. Burgers hebben soms het gevoel dat hun input niet serieus wordt genomen. Door als overheid in dialoog te gaan met de belanghebbende kan er een samenwerking ontstaan. In deze samenwerking is het voor de overheid belangrijk om goed te luisteren naar de burgers en vervolgens te laten weten wat je met hun input doet, de terugkoppeling. Een goede terugkoppeling naar de belanghebbende zal tot meer vertrouwen in het bestuur en een vergoot draagvlak voor de samenwerking leiden (Algemene Rekenkamer, 2004).

Samenvattend wordt de feedbacklegitimiteit bepaald door de wijze waarop er verantwoording wordt afgelegd over de uitkomst van het besluitvormingsproces en de kwaliteit van de terugkoppeling. Feedbacklegitimiteit onderscheidt zich van outputlegitimiteit op het moment dat de overheid kan verantwoorden en terugkoppelen waarom bepaalde wensen van burgers niet meegenomen zijn in de besluiten. Op dit moment is er sprake van feedbacklegitimiteit, maar is het beleid hoogstwaarschijnlijk niet responsief en bestaat er daarmee geen hoge mate van outputlegitimiteit.

2.6 Conceptueel model

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste theorieën en concepten voor dit onderzoek uiteengezet. Interactieve beleidsvorming is behandeld en het begrip burgerparticipatie is uiteengezet aan de hand van de participatieladders. De belangrijkste niveaus van burgerparticipatie zijn informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen. Tevens zijn de verschillende elementen van het CLEAR-model beschreven, alle acroniemen vormen een drijfveer of barrière voor burgers om te participeren in interactieve beleidsvorming. Vervolgens is het begrip draagvlak uiteengezet, draagvlak is sterk verwant aan steun, acceptatie en legitimiteit van beleid. Bij alle begrippen wordt uitgegaan van een houding en een daarop gebaseerd gedragselement, dit vormen dan ook de indicatoren voor draagvlak. Ook het begrip legitimiteit is verder uiteengezet. De verschillende soorten legitimiteit onderscheiden verschillende elementen van de beleidsvorming. De soorten legitimiteit kunnen daarmee, net als het CLEAR-model iets over de manier van beleidsvorming zeggen. De gemeente zou dus slim gebruik kunnen maken van zowel het CLEAR-model als van de eisen van de verschillende soorten legitimiteit wanneer zij burgers laten

participeren in het beleidsproces van een warmteproject. Dit betekent dat de elementen van het CLEAR-model en de soorten legitimiteit waarschijnlijk invloed hebben op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak voor een warmtenet. Uit bovenstaande theorieën kunnen daarom factoren afgeleid worden die hoogstwaarschijnlijk een modererend effect hebben op de zojuist beschreven relatie.

De factor 'kunnen doen' van het CLEAR-model focust op het belang dat alle burgers de mogelijkheid hebben om te participeren. Vaak hebben mensen uit hogere sociaaleconomische klassen meer middelen zoals geld en tijd, waardoor bewaakt moet worden dat ook mensen uit lagere sociaaleconomische klassen kunnen participeren. Het gaat hierbij dus om brede participatie en representatie van burgers. Dit komt overeen met de eisen van inputlegitimiteit, waarbij participatie en representatie cruciaal zijn voor legitiem beleid en daardoor draagvlak. Tezamen vormen zij de eerste moderator van dit onderzoek.

Het 'willen doen' uit het CLEAR-model gaat om een bepaalde verbinding die burgers voelen rondom het thema duurzaamheid of het overheidsorgaan waardoor zij willen participeren. Het 'willen doen' staat op zichzelf en is daarmee de tweede moderator van dit onderzoek.

De 'mogelijkheid om te participeren' uit het CLEAR-model en throughputdraagvlak vormen tezamen de derde moderator. De focus verschuift bij deze factor naar het proces van de participatie. Het gaat erom hoe het besluitvormingsproces eruitziet, belangrijk is de kwaliteit van de participatie.

Het element van 'gevraagd worden' uit het CLEAR-model gaat om het feit of en hoe burgers gevraagd worden om te participeren. De overheid moet hierbij beslissingen maken over wie, wat en hoe de participatie plaatsvindt. Samen met inputdraagvlak wordt hier de derde factor uit afgeleid. Hierbij staat het vraagstuk 'wie' centraal. Ook heeft het 'gevraagd worden' overlap met throughputdraagvlak omdat ook de vraag 'hoe' van belang is. Zijn er bijvoorbeeld verschillende vormen van participatie mogelijk?

De volgende moderator wordt afgeleid uit de 'reactie op' van het CLEAR-model en feedbacklegitimiteit. Feedbacklegitimiteit stelt dat verantwoording en terugkoppeling belangrijke processen zijn voor legitiem beleid. Net als bij de 'reactie op de participatie' gaat het erom dat burgers zien dat hun inspanningen serieus worden genomen. De overheid moet zorgen voor feedback over de uitkomsten waardoor het duidelijk is wat de impact van de burgerparticipatie op het proces van besluitvorming is.

De laatste moderator komt voort uit outputlegitimiteit. De focus van outputlegitimiteit ligt op de daadwerkelijke vertaling van de beleidsdoelen in beleid. Outputlegitimiteit hangt af van de mate waarin de prestaties van beleidsmakers overeenkomen met de wensen van de betrokken actoren, ook wel responsiviteit genoemd. Het gaat hierbij dus om de daadwerkelijke 'effecten van' het beleid.

De factoren die in dit onderzoek meegenomen worden zijn als volgt: kunnen doen, willen doen, mogelijkheid om, gevraagd om, reactie op en effecten van. De eerste twee factoren benadrukken de privésfeer van burgers. Desondanks heeft de gemeente de mogelijkheid om de interactieve beleidsvorming hierop aan te passen. De laatste vier condities benadrukken de publieke sfeer, door aan deze condities te voldoen kan de gemeente hoogstwaarschijnlijk het draagvlak voor warmtenetten vergroten. Het is van belang om te realiseren dat er samenhang tussen bovenstaande moderatoren bestaat. Zij staan niet volledig los van elkaar maar beïnvloeden elkaar wederzijds. Zo zal wanneer de kwaliteit van de participatie toeneemt, de effectiviteit van het beleid bijvoorbeeld ook toenemen waardoor de motivatie

van burgers om deel te nemen zal groeien. Als gevolg zal de representatie van de participatie weer verbeteren en zal de kwaliteit van de participatie toenemen. Zo zijn er nog talloze interrelaties tussen de moderatoren te beschrijven. Het is echter niet mogelijk precies te onderscheiden welke factor een andere factor in de hand werkt.

Omdat het aanleggen van een warmtenet in Purmerend nog niet de volledige beleidscyclus heeft doorlopen, is burgerparticipatie in dit geval alleen mogelijk is tijdens de eerste vier fasen van de beleidscyclus. Het is daarom van belang te benoemen dat bovenstaande factoren enkel iets kunnen zeggen over deze fasen. De factoren 'reactie op' en 'effecten van' slaan daarmee op de uitkomsten van het reeds gemaakte beleid, dus de uitkomsten van de fasen van agendavorming, beleidsvoorbereiding, beleidsbepaling en beleidsuitvoering.

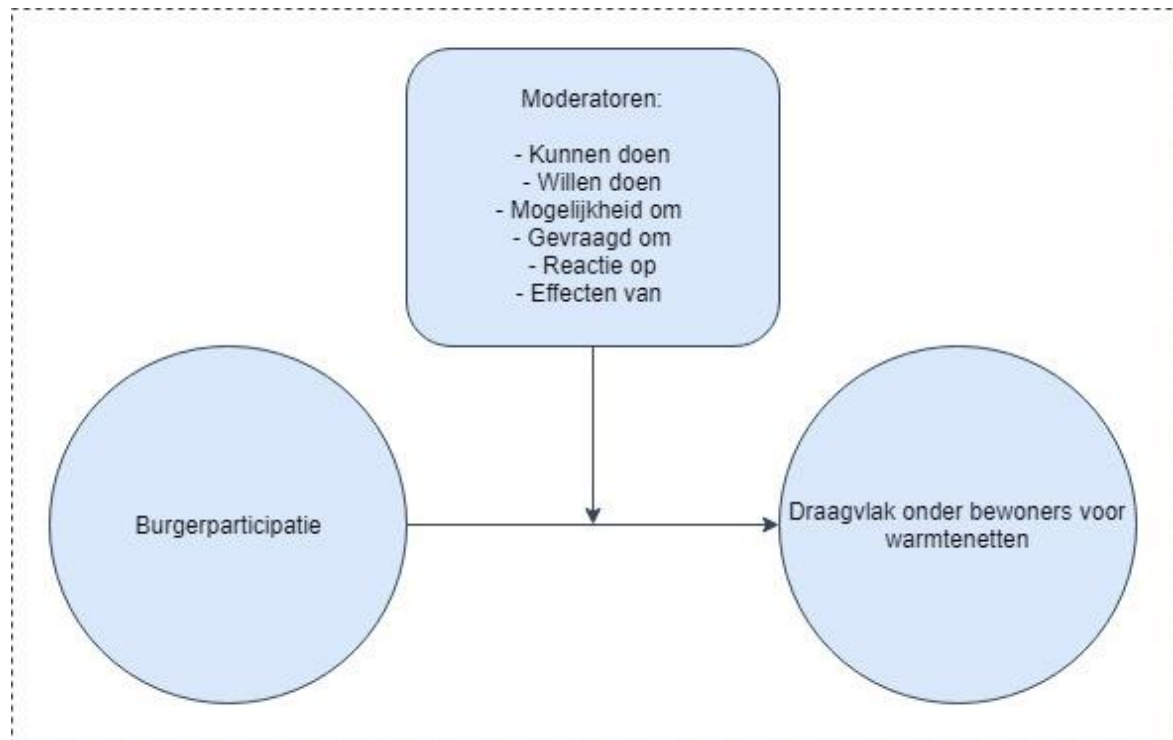
In onderstaand model, figuur 4, worden de onderlinge relaties tussen de besproken concepten en theorieën weergegeven. In het conceptueel model worden tussen drie variabelen twee relaties verondersteld die onderstaand gespecificeerd worden. Het conceptueel model zal worden gebruikt als basis voor het empirische onderzoek.

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is draagvlak onder bewoners voor warmtenetten. Uit de theorie blijkt dat draagvlak uit een houding en daaropvolgend gedrag bestaat. Tezamen vormen deze het draagvlak onder burgers voor warmtenetten.

De onafhankelijke variabele is burgerparticipatie, de vormen van burgerparticipatie die in dit onderzoek meegenomen worden zijn gebaseerd op de participatieladders: informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen. De onafhankelijke variabele zal de afhankelijke variabele, het draagvlak voor warmtenetten onder bewoners, beïnvloeden. Er zal onderzocht worden hoe burgerparticipatie bij kan dragen aan het realiseren van draagvlak onder bewoners. Dit verklaart de pijl van burgerparticipatie naar het draagvlak onder bewoners voor warmtenetten.

Factoren die deze relatie mogelijk beïnvloeden zijn gebaseerd op het CLEAR-model en de verschillende soorten legitimiteit: kunnen doen, willen doen, mogelijkheid om, gevraagd om, reactie op en effecten van. Wanneer aan alle factoren voldaan wordt zal burgerparticipatie het meest succesvol zijn. Dit betekent dat deze factoren hoogstwaarschijnlijk invloed hebben op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak, het zijn namelijk factoren die de burgerparticipatie effectiever maken en hiermee eventueel het draagvlak vergroten. Hiermee zijn het de moderatoren van dit onderzoek.

Figuur 4 - Conceptueel model

Hoofdstuk 3: Methode en technieken

In dit hoofdstuk wordt allereerst het conceptueel model meetbaar gemaakt door de verschillende variabelen te operationaliseren. Vervolgens wordt toegelicht welke onderzoeksstrategie is gekozen en wordt beschreven hoe de dataverzameling, case- en respondentenselectie en data-analyse hebben plaatsgevonden. Tot slot wordt de betrouwbaarheid en interne en externe validiteit van het onderzoek besproken. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe interactieve beleidsvorming bij kan dragen aan de realisatie van draagvlak onder bewoners voor een warmtenet. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *“Hoe draagt door de overheid geïnitieerde burgerparticipatie bij aan het realiseren van draagvlak onder bewoners voor warmtenetten?”* De wetenschappelijke theorie geeft verschillende handvatten voor het beantwoorden van de hoofdvraag. Zo is het reeds onderzoek gedaan naar de factoren die invloed hebben op het succes van burgerparticipatie. Daarnaast is het duidelijk dat draagvlak onder bewoners cruciaal is voor het laten slagen van de energietransitie. Maar hoe kan burgerparticipatie bijdragen aan het creëren van draagvlak voor warmtenetten? En welke rol kan de gemeente Rotterdam hierin spelen? Om deze vragen te beantwoorden is een case geselecteerd waar ervaring is met het aanleggen van een warmtenet, om op deze manier lessen te leren voor het aanleggen van het warmtenet in Rotterdam. Om deze case in de diepte te kunnen bestuderen zal gebruik gemaakt worden van een kwalitatieve onderzoeksmethode.

3.1 Operationalisatie

De operationalisatie geeft de begrippen uit de theorie en het conceptueel model weer met daarachter de omschrijving, indicatoren en score. Om betekenis te hechten aan de variabelen zijn aan de variabelen in onderstaande tabellen een score toegevoegd. Zo kan bepaald worden in welke mate of op welke manier een variabele aanwezig is. De scores krijgen verschillende schalen, zoals positief, hoog of laag. De indicatoren zullen gebruikt worden om te kunnen meten in hoeverre de relaties in het conceptueel model zich voordoen. Met de metingen wordt uiteindelijk de hoofdvraag beantwoord.

Om vast te stellen van welke mate van burgerparticipatie sprake is, is het van belang om de vijf relevante niveaus van de participatieladders te voorzien van indicatoren en bijbehorende scores. Dit is uitgewerkt in de eerste tabel.

Om tijdens de uitvoering van het onderzoek vast te stellen wanneer er sprake is van welke mate van draagvlak is het van belang om het begrip draagvlak te operationaliseren. Met het element houding wordt gemeten in hoeverre de betreffende actor positief of negatief tegenover het warmtenet en het beleid van het project Gasvrij Purmerend staat. Het gedragselement meet welk gedrag de betreffende actor vertoont: is de actor ook daadwerkelijk betrokken bij het warmteproject en is hij zelf bereid om zijn woning aan te sluiten op het warmtenet? Een positieve score duidt op aanwezigheid van draagvlak, een negatieve score benadrukt de afwezigheid van draagvlak.

In de laatste tabel worden de verschillende factoren geoperationaliseerd. De focus ligt hierbij niet alleen op de aanwezigheid van de verschillende condities, maar ook op het feit of ambtenaren en burgers zich bewust zijn van deze factoren in het proces van interactieve beleidsvorming en of dit invloed heeft op de mate van draagvlak voor het warmtenet.

Onafhankelijke variabele			
Concept	Omschrijving	Indicatoren	Score
Burgerparticipatie	1. Informeren	1.1 Het beleid is grotendeels bepaald door het bestuur 1.2 Burgers kunnen geen input leveren 1.3 Beleidsproblemen staan vast, deze worden door de gemeente bepaald 1.4 Beleidsoplossingen staan vast, deze worden door de gemeente bepaald 1.5 De uitkomsten staan vast, deze zijn vastgesteld door de gemeente	Zeer laag
	2. Raadplegen	2.1 De gemeente laat burgers laat in het beleidsproces reageren op voornemens 2.2 De gemeente vraagt input van burgers 2.3 Beleidsproblemen staan vrij vast, deze worden door de gemeente bepaald 2.4 Beleidsoplossingen staan vrij vast, deze worden door de gemeente bepaald 2.5 De gemeente bindt zich niet aan de uitkomsten van het proces	Laag
	3. Adviseren	3.1 De gemeente laat burgers vroeg in het beleidsproces meebepalen over de probleemagenda 3.2 De gemeente vraagt input van burgers, burgers kunnen ook input geven 3.3 Bij het vaststellen van het beleidsprobleem spelen ideeën van burgers een volwaardige rol 3.4 Bij het vaststellen van het beleidsoplossingen spelen ideeën van burgers een volwaardige rol 3.5 In principe bindende uitkomsten, afwijking mogelijk op basis van randvoorwaarden	Gemiddeld
	4. Coproduceren	4.1 De gemeente laat burgers vroeg in het beleidsproces meebepalen over de probleemagenda 4.2 Burgers geven input. De input van de gemeente is relatief laag 4.3 Beleidsproblemen worden door de gemeente en de burgers samen bepaald 4.4 Beleidsoplossingen worden door de gemeente en de burgers samen bepaald 4.5 Uitkomsten zijn bindend en worden onveranderd overgenomen door de gemeente	Hoog

	5. Meebeslissen	5.1 De gemeente laat burgers vroeg in het beleidsproces meebepalen, de gemeente draagt het maken van beleid over aan de burgers 5.2 De input van de gemeente is minimaal. De burgers bepalen dit onderling 5.3 Beleidsproblemen worden door burgers bepaald 5.4 Beleidsoplossingen worden door burgers bepaald 5.5 Bestuur en politiek hoeven uitkomsten niet te bekrachtigen	Zeer hoog
Afhankelijke variabele			
Concept	Omschrijving	Indicatoren	Score
Draagvlak	6. Houding	6.1 Burger ziet de klimaatverandering als een probleem 6.2 Burger vindt dat de overheid moet ingrijpen om klimaatverandering tegen te gaan 6.3 Burger vindt het warmtenet een geschikt alternatief voor aardgas 6.4 Burger denkt dat het warmtenet de gewenste verandering teweegbrengt 6.5 Burger vindt het handelen van de overheid bij het aanleggen van het warmtenet adequaat 6.6 Burger vindt dat het aanleggen van het warmtenet op juiste wijze gebeurt	Positief
		6.7 Burger ziet klimaatverandering niet als een probleem 6.8 Burger vindt niet dat de overheid moet ingrijpen om klimaatverandering tegen te gaan 6.9 Burger vindt het warmtenet geen geschikt alternatief voor aardgas 6.10 Burger denkt dat het warmtenet niet de gewenste verandering teweegbrengt 6.11 Burger vindt het handelen van de overheid bij het aanleggen van het warmtenet niet adequaat 6.12 Burger vindt dat het aanleggen van het warmtenet niet op juiste wijze gebeurt	Negatief
	7. Gedrag	7.1 Burger participeert in het project Gasvrij Purmerend 7.2 Burger wil zijn woning aansluiten op het warmtenet	Positief
		7.3 Burger participeert niet in het project Gasvrij Purmerend	Negatief

		7.4 Burger wil zijn woning niet aansluiten op het warmtenet	
Modererende variabelen			
Concept	Omschrijving	Indicatoren	Score
Factoren afgeleid van het CLEAR-model en de soorten legitimiteit	8. Kunnen doen	8.1 Burger heeft onvoldoende middelen (geld, tijd en kennis) om te participeren in het project Gasvrij Purmerend 8.2 Burger heeft niet de vaardigheden (professioneel spreken en schrijven) om te participeren in het project Gasvrij Purmerend 8.3 Burger ervaart toegang tot de interactieve beleidsvorming processen als moeilijk toegankelijk	Laag
		8.4 Burger heeft deels de middelen (geld, tijd en kennis) om te participeren in het project Gasvrij Purmerend 8.5 Burger heeft enkele vaardigheden (professioneel spreken en schrijven) om te participeren in het project Gasvrij Purmerend 8.6 Burgers ervaren burgerparticipatie als toegankelijk	Gemiddeld
		8.7 Burger heeft voldoende middelen (geld, tijd en kennis) om te participeren in het project Gasvrij Purmerend 8.8 Burger heeft de vaardigheden (professioneel spreken en schrijven) om te participeren in het project Gasvrij Purmerend 8.9 Burger ervaart toegang tot de interactieve beleidsvorming processen als makkelijk toegankelijk	Hoog
	9. Willen doen	9.1 Burger heeft geen verbinding met duurzaamheid, wel met andere zaken 9.2 Burger heeft geen vertrouwen dat de gemeente bij het project Gasvrij Purmerend beslissingen maakt die het belang van de burger waarborgt	Laag
		9.3 Burger heeft geen verbinding met duurzaamheid, wel met andere zaken 9.4 Burger heeft een beetje vertrouwen dat de gemeente bij het project Gasvrij Purmerend beslissingen maakt die het belang van de burger waarborgt	Gemiddeld

		9.5 Burger heeft enkel verbinding met duurzaamheid 9.6 Burger zet zich reeds in voor het milieu 9.7 Burger heeft vertrouwen dat de gemeente bij het project Gasvrij Purmerend beslissingen maakt die het belang van de burger waarborgt	Hoog
	10. Mogelijkheid om	10.1 De doelen van de gemeente en burgers met betrekking tot het warmtenet (Gasvrij Purmerend) komen niet overeen 10.2 Burgers kunnen geen (lokale) kennis inbrengen 10.3 Burgers hebben geen contact met de gemeente en andere betrokkenen 10.4 Bestuurders zijn niet transparant, zij geven geen informatie over genomen besluiten en de effecten hiervan	Laag
		10.5 De doelen van de gemeente en burgers met betrekking tot het warmtenet (Gasvrij Purmerend) komen deels overeen 10.6 Burger kan soms (lokale) kennis inbrengen 10.7 Burger heeft geen contact met medebewoners, maar wel met de gemeente 10.8 Bestuurders zijn deels transparant, zij geven soms informatie over genomen besluiten en de effecten hiervan	Gemiddeld
		10.9 De doelen van de gemeente en burgers met betrekking tot het warmtenet (Gasvrij Purmerend) komen overeen 10.10 Burgers kunnen altijd (lokale) kennis inbrengen 10.11 Rijk sociaal netwerk waarin burgers contact hebben met de gemeente en andere betrokkenen 10.12 Bestuurders zijn transparant, zij geven informatie over genomen besluiten en de effecten hiervan	Hoog
	11. Gevraagd om	11.1 De burger is niet door de gemeente gevraagd om te participeren bij het project Gasvrij Purmerend 11.2 Er bestaat één type mogelijkheid om te participeren in het project Gasvrij Purmerend voor burgers	Laag

		11.3 Burger is niet op de hoogte van de verschillende typen mogelijkheden (zoals bijeenkomsten, vragenlijsten, burgerjury's etc.) om te participeren bij het project Gasvrij Purmerend	
		11.4 De burger is weinig door de gemeente gevraagd om te participeren bij het project Gasvrij Purmerend 11.5 Er bestaan twee typen mogelijkheden om te participeren in het project Gasvrij Purmerend voor burgers 11.6 Burger is deels op de hoogte van de verschillende typen mogelijkheden (zoals bijeenkomsten, vragenlijsten, burgerjury's etc.) om te participeren in bij het project Gasvrij Purmerend	Gemiddeld
		11.7 De burger is vaak door de gemeente gevraagd om te participeren bij het project Gasvrij Purmerend 11.8 Er bestaan meer dan twee typen mogelijkheden om te participeren in bij het project Gasvrij Purmerend voor burgers 11.9 Burger is op de hoogte van de verschillende typen mogelijkheden (zoals bijeenkomsten, vragenlijsten, burgerjury's etc.) om te participeren in het project Gasvrij Purmerend	Hoog
	12. Reactie op	12.1 De gemeente legt geen verantwoording af aan de burgers over beslissingen van het project Gasvrij Purmerend 12.2 De gemeente geeft burgers geen terugkoppeling over de impact van de burgerparticipatie 12.3 Burgers krijgen nooit een reactie op hun inbreng	Laag
		12.4 De gemeente legt soms verantwoording af aan de burgers over beslissingen van het project Gasvrij Purmerend 12.5 De gemeente geeft burgers soms een terugkoppeling over de impact van de burgerparticipatie 12.6 Burgers krijgen soms een reactie op hun inbreng	Gemiddeld

		12.7 De gemeente legt altijd verantwoording af aan de burgers over beslissingen van het project Gasvrij Purmerend 12.8 De gemeente geeft burgers altijd een terugkoppeling over de impact van de burgerparticipatie 12.9 Burgers krijgen altijd een reactie op hun inbreng	Hoog
	13. Effecten van	13.1 Het beleid van het project Gasvrij Purmerend is niet responsief met de wensen van de burger 13.2 De uitkomsten van het beleid van het project Gasvrij Purmerend zijn niet effectief en efficiënt	Laag
		13.3 Het beleid van het project Gasvrij Purmerend is deels responsief met de wensen van de burgers 13.4 De uitkomsten van het beleid van het project Gasvrij Purmerend zijn deels effectief en efficiënt	Gemiddeld
		13.5 Het beleid van het project Gasvrij Purmerend is responsief met de wensen van de burgers 13.6 De uitkomsten van het beleid van het project Gasvrij Purmerend zijn effectief en efficiënt (slimmere uitkomsten)	Hoog

3.2 Methode

Dit onderzoek is kwalitatief van aard en voert een diepgaande single casestudy in Purmerend uit. Bleijenbergh (2013) omschrijft kwalitatief onderzoek als *“alle vormen van onderzoek die zijn gericht op het verzamelen en interpreteren van talig materiaal om op basis daarvan uitspraken te doen over een (sociaal) verschijnsel in de werkelijkheid.”* (Bleijenbergh I., 2013, p 10). Kwalitatief onderzoek is tegengesteld van kwantitatief onderzoek, omdat bij de laatste wordt gefocust op het analyseren en verzamelen van cijfermateriaal. Kwantitatief onderzoek richt zich op het achterhalen van feiten, terwijl kwalitatief onderzoek meer beschrijvend van aard is. Kwalitatief onderzoek is de beste manier om de ervaring, wensen en motivatie van bewoners en ambtenaren te achterhalen, omdat het de respondenten de mogelijkheid geeft om hier vrij over te vertellen (Matthews & Ross, 2010). Daarom is kwalitatief onderzoek geschikt om te achterhalen of en waarom er draagvlak voor warmtenetten bestaat en wat de invloed van burgerparticipatie hierop is.

Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een diepgaande single casestudy in Purmerend. De casestudy dient als aanvulling op de theorie die in hoofdstuk 2 reeds uiteengezet is. In casestudies wordt gedetailleerde kennis verzameld over een casus en de omliggende context van de casus. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een single casestudy, omdat deze in tegenstelling tot een multiple casestudy de mogelijkheid biedt tot het produceren van betere theorie. Doordat er bij single casestudies meer observatietijd beschikbaar is, zal de onderzoeker een dieper begrip over het onderwerp verkrijgen. Dit biedt dit de onderzoeker de kans om bestaande theoretische relaties te testen en nieuwe te ontdekken. Binnen deze single casestudy bestaan aparte eenheden, namelijk burgerparticipatie en draagvlak. Dit geeft de mogelijkheid tot analyse binnen de eenheden en tussen de eenheden, waardoor een goed overzicht van de gehele case geschetst kan worden (Yin, 2003).

3.3 Dataverzameling

Om bovenstaande te onderzoeken is gekozen voor een kwalitatieve onderzoek benadering, waarbij data is verzameld door interviews af te nemen en documenten te analyseren. Deze keuze is gemaakt om de beleving van de ambtenaren en burgers in kaart te kunnen brengen. De opgedane kennis kan gebruikt worden door gemeenten om burgerparticipatie op de juiste manier in te zetten om het draagvlak onder burgers voor het warmtenet te vergroten.

Van mei tot en met juni 2019 zijn semigestructureerde interviews onder 16 respondenten afgenomen. Het doel van de interviews is het in beeld krijgen van de verwachtingen, ervaringen en belevingen van de ambtenaren en burgers. Hiervoor is kwalitatief onderzoek bij uitstek geschikt, omdat door deze manier van onderzoeken de percepties van respondenten beoordeeld kunnen worden. De interviews hebben een semigestructureerd karakter dat bestaat uit een reeks vooraf bepaalde open vragen. Daarnaast bestaat er de mogelijkheid om andere vragen naar voren te laten komen tijdens het gesprek tussen de interviewer en de geïnterviewde (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006). Dit geeft de interviewer de kans om meer informatie te verkrijgen wanneer het gesprek een interessante wending neemt. Een semigestructureerd interview laat dus ruimte over voor een flexibel verloop van het gesprek. De interviewvragen zijn afgeleid van het theoretisch kader en gebaseerd op de indicatoren van de variabelen en relaties daartussen. Op deze manier wordt gekeken in hoeverre de factoren invloed hebben op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak in de geselecteerde case. Ter voorbereiding op de interviews is een interview handleiding

opgesteld, deze is opgenomen in Bijlage 2. Voor de bewoners is een aangepaste versie gemaakt met zo min mogelijk ambtelijke of bestuurskundige termen, deze is opgenomen in Bijlage 3. In totaal zijn er 14 interviews afgenomen.

De documentanalyse betreft secundaire data zoals rapporten, notities, plannen en andere documenten van relevantie. Deze documenten zijn verzameld door wanneer respondenten documenten noemden tijdens de interview te vragen of de onderzoeker deze in mocht zien en gebruiken voor het onderzoek. Daarnaast is aan het einde van de interviews aan de respondenten gevraagd of zij nog bruikbare aanvullende informatie ter beschikking wilden stellen.

3.4 Caseselectie

De selectie van de onderzoekseenheid die onderzocht zal worden, vindt plaats op grond van een aantal criteria. Als eerste zal de case uit Nederland komen, omdat het onderzoek relevant moet zijn voor de Nederlandse bestuurs- en beleidscontext. Warmtenetten in andere landen bevinden zich in een andere nationale context, waardoor zij beïnvloed kunnen worden door buitenlandse factoren. Ten tweede is het van belang dat er sprake is van burgerparticipatie bij het warmteproject en dat deze geïnitieerd is door de gemeente. Ook moet de beslissing voor het aanleggen van een warmtenet vanuit de gemeente zijn gekomen, omdat een burgerinitiatief automatisch meer draagvlak voor het warmtenet veronderstelt. Dit zou de case minder relevant maken voor de gemeente Rotterdam, aangezien zij in Rotterdam initiatiefnemer zijn voor het aanleggen van een warmtenet. Daarnaast moet in de case het warmtenet aangelegd worden in woningen in particulier bezit in de gebouwde omgeving. Tot slot is het van belang dat de ontwikkeling van het warmtenet in een zo ver mogelijk stadium is om de effecten van de burgerparticipatie vast te kunnen vaststellen. Veel warmteprojecten staan nog in de kinderschoenen, waardoor de effecten van de participatie op het draagvlak niet of nauwelijks gemeten kunnen worden. Op basis van bovenstaande criteria is ervoor gekozen om onderzoek toen doen naar de aanleg van het warmtenet in de pilotwijk in Overwhere-Zuid in Purmerend. Purmerend is dé warmtehoofdstad van Nederland en de pilotwijk voldoet aan alle bovenstaande criteria. De uitkomsten van de case in Purmerend kunnen als waardevolle lessen gelden voor de energietransitie in Rotterdam. Dit onderzoek kan een bijdrage leveren aan verdieping van kennis over het aanleggen van warmtenetten in Nederlandse woonwijken.

3.5 Respondentenselectie

Om een zo realistisch mogelijk beeld te krijgen over de beleidsvorming en het draagvlak van het warmtenet in Purmerend is met verschillende respondenten gesproken. Omdat dit onderzoek een specifieke case behandelt is het niet mogelijk respondenten met een aselechte steekproef willekeurig te selecteren. Daarom is er gebruik gemaakt van een selectieve steekproef (Verschuren & Doornewaard, 2015). De geïnterviewde zijn geselecteerd op basis van hun betrokkenheid bij het project Gasvrij Purmerend. Contactinformatie over de respondenten is in eerste instantie verkregen doormiddel van hulp van de gemeente Rotterdam en vervolgens door de gemeente Purmerend. Daarnaast is gebruik gemaakt van *snowballing*; er is tijdens de interviews aan respondenten gevraagd wie nog meer interessant is om te spreken (Biernacki & Waldorf, 1981). Bij door de overheid geïnitieerde vormen van burgerparticipatie zijn zowel ambtenaren als bewoners betrokken. Om een compleet beeld te krijgen van de casus zijn daarom zowel burgers als ambtenaren geïnterviewd. Bij het selecteren van respondenten is de

beschikbaarheid en bereikbaarheid van de respondenten meegenomen, omdat dit de kans op uitgebreide antwoorden waar een significante analyse van gemaakt kan worden verhoogd. Het uitgangspunt is om betrokkenen met verschillende achtergronden, belangen, visies en rollen te spreken om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de realiteit.

Om de anonimiteit van de respondenten te waarborgen worden de namen van de geïnterviewden niet genoemd in het onderzoek. Bij uitspraken van respondenten worden daarom de respondentenummers gebruikt. Wanneer verwezen wordt naar een uitspraak van bijvoorbeeld respondent 7, wordt dit afgekort met R7. Op het moment dat er verwezen wordt naar interviews van meerdere respondenten, volgen de desbetreffende respondentenummers. Er wordt met zoveel respondenten gesproken als noodzakelijk is om data te verzamelen. Als tijdens de gesprekken blijkt dat er relatief weinig nieuwe informatie uit de interviews voortkomt, zijn er niet meer interviews nodig en is er voldoende data verzameld voor de case. Onderstaande tabel geeft een anoniem overzicht van de respondenten waarin de organisatie en functie van de respondent is beschreven. De respondentnummers corresponderen niet met de nummers gekoppeld aan de citaten om anonimiteit te waarborgen en om persoonlijke herleidbaarheid te voorkomen. In totaal zijn er 7 ambtenaren en 2 wethouders van de gemeente Purmerend, 2 medewerkers van de Stadsverwarming Purmerend en 5 bewoners van de pilotwijk geïnterviewd. Dit is een adequate hoeveelheid van respondenten voor kwalitatief onderzoek, gezien de beschikbare tijd en middelen.

Tabel 3 – Overzicht respondenten

Nummer	Organisatie	Functie
1	Gemeente Purmerend	Programmamanager Gasvrij Purmerend
2	Gemeente Purmerend	Projectmedewerker Gasvrij Purmerend
3	Gemeente Purmerend	Beleidsadviseur Gasvrij Purmerend
4	Gemeente Purmerend	Strategisch adviseur Gasvrij Purmerend
5	Gemeente Purmerend	Adviseur duurzaamheid
6	Gemeente Purmerend	Directeur ruimtelijk domein
7	Gemeente Purmerend	Projectleider 'achter de voordeur' Gasvrij Purmerend
8	Gemeente Purmerend	Wethouder
9	Gemeente Purmerend	Wethouder
10	Stadsverwarming Purmerend	Communicatieadviseur
11	Stadsverwarming Purmerend	Business Developer
12	Bewoner pilotwijk	N.v.t.
13	Bewoner pilotwijk	N.v.t.

14	Bewoner pilotwijk	N.v.t.
15	Bewoner pilotwijk	N.v.t.
16	Bewoner pilotwijk	N.v.t.

3.6 Data-analyse

De interviews worden opgenomen met een recorder, zodat er geen woorden of zinnen verloren kunnen gaan of uitspraken verkeerd geïnterpreteerd kunnen worden. Alle interviews worden naderhand getranscribeerd met behulp van de opname. Daarna worden de interviews gecodeerd zodat deze vervolgens geanalyseerd kunnen worden. De codes die aangebracht worden aan de antwoorden van de respondenten zorgen ervoor dat de data ingedeeld en vergeleken kunnen worden. Dit codeerproces wordt onderverdeeld in drie fasen, namelijk: open, axiaal en selectief coderen (Boeije, 2016). De codes worden opgesteld in een codeboom, deze is opgenomen in Bijlage 5. Een codeboom maakt het werk van de onderzoeker inzichtelijk. Het begin van de codeboom wordt gemaakt met behulp van het theoretisch kader en de operationalisatie. De codeboom wordt aangevuld met codes die naar voren komen uit de antwoorden van de respondenten. Wanneer alle data gecodeerd zijn zullen deze vergeleken worden en zullen er vervolgens verbanden gelegd worden in de analyse van dit onderzoek.

Naast de afname van interviews zijn documenten bestudeerd als achtergrond- en aanvullende informatie. De documenten die bestudeerd zijn op basis van hun inhoud geanalyseerd, de bestudeerde documenten zijn: Gasvrij Purmerend 100%, Proeftuin aardgasvrij Overwhere-Zuid, De gemeente als goede buur en het Participatieplan – Purmerend Aardgasvrij.

3.7 Betrouwbaarheid en validiteit

Als laatste is het belangrijk om aandacht te besteden aan de betrouwbaarheid en de interne en externe validiteit van het onderzoek. Dit onderdeel beschrijft de afwegingen die zijn gemaakt in het kader van een betrouwbaar sociaalwetenschappelijk onderzoek.

Een onderzoek is betrouwbaar wanneer het nauwkeurig is en de metingen bij herhaling dezelfde resultaten weergeven. Dit betekent dat er geen sprake mag zijn van toevallige meetfouten (Vennix, 2009). De betrouwbaarheid van dit onderzoek is op verschillende manieren in verschillende fasen van het onderzoek verhoogd. Ten eerste zal de onderzoeker tijdens de interviews de antwoorden van de respondenten herhalen, zodat wanneer de interpretatie van de onderzoeker onjuist of onvolledig is, de respondent hier direct op kan reageren. Ten tweede worden alle interviews zorgvuldig getranscribeerd. Dit geeft de mogelijkheid om antwoorden die in eerste instantie niet relevant lijken, maar later toch belangrijk blijken, alsnog te gebruiken voor de analyse. Hierdoor wordt de betrouwbaarheid van dit onderzoek vergroot. Ook worden de transcripten aan de respondenten voorgelegd om hen de mogelijkheid te bieden uitspraken te controleren en nuanceren. Alle bovenstaande stappen zijn in de data-analyse uitvoerig beschreven, dit verhoogt de betrouwbaarheid van het onderzoek (Bleijenbergh, 2013). Tot slot wordt gebruik gemaakt van Atlas.ti voor het coderen en analyseren van de interviews, dit is een computerondersteund programma. Dit zorgt ervoor dat de manier van werken van de onderzoeker navolgbaar is en dat bij herhaling dezelfde codes worden aangebracht.

Een onderzoek is intern valide wanneer de onderzoeker binnen het onderzoek meet wat hij wil meten (Vennix, 2009). De interne validiteit van het onderzoek is verhoogd door data te verzamelen aan de hand van kwalitatieve semigestructureerde interviews. De respondenten kregen de mogelijkheid hun eigen antwoorden te formuleren, omdat de interviewvragen open vragen zijn. Hierdoor wordt de sociale werkelijkheid weergegeven, omdat open vragen de kans verhoogt dat respondenten zeggen wat zij bedoelen. Verder laten semigestructureerde interviews ruimte voor de onderzoeker om vervolgvragen te stellen en in te gaan op datgene dat de respondenten aandragen. Hierdoor is de kans groter dat gemeten wordt wat voor de respondent belangrijk is tijdens het gesprek. Tot slot wordt de interne validiteit verhoogt door het herhalende proces van de interviews. Het herhalende proces biedt de mogelijkheid om aan de hand van voortschrijdende inzichten terug te komen op eerdere stappen. Dit zorgt ervoor dat de onderzoeker niet vasthoudt aan eerder geformuleerde concepten terwijl de data iets anders uitwijst. Deze flexibiliteit zorgt ervoor dat begrippen uit de theorie kunnen worden aangepast naar aanleiding van de formulering van respondenten waardoor er dichterbij de werkelijkheid wordt gebleven (Bleijenbergh, 2013).

Een beperking van de interne validiteit van dit onderzoek is dat respondenten minder vrijuit gesproken kunnen hebben, omdat zij het gevoel kunnen hebben dat dit onderzoek in opdracht van de gemeente Rotterdam is uitgevoerd. Om dit risico te verminderen zijn de respondenten voor de interviews benaderd via de universiteitsmail van de onderzoeker in plaats van via het emailadres van de gemeente Rotterdam. Echter bestaat er bij het afnemen van interviews altijd een risico dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven. Daarom zijn de respondenten erop gewezen de interviews in de scriptie anoniem verwerkt worden en wordt het doel van het onderzoek en het interview helder aan de respondent toegelicht. Tot slot is brengt het gebruik van mensen als kennisbron altijd beperkingen met zich mee, omdat mensen een selectief geheugen hebben en ervaringen en herinneringen subjectief zijn. Interviews geven daarom geen objectieve afspiegeling van de werkelijkheid, maar een beeld van persoonlijke opvattingen, ervaringen en interpretaties. Door meerdere en verschillende respondenten te interviewen is geprobeerd dit risico te verminderen. Bovenstaande geldt ook voor de onderzoeker zelf. Interpretaties tijdens de interviews en analyse kunnen ongemerkt tot onjuiste of onvolledige informatie leiden. Om dit risico te beperken kan een onderzoeker ervoor zorgen geen waardeoordelen te geven en zijn of haar eigen mening zo min mogelijk mee te laten spelen (Boeije, 2016). Daarom heb ik als onderzoeker tijdens alle fasen van dit onderzoek gepoogd zo onafhankelijk mogelijk te zijn.

Een onderzoek is extern valide wanneer de resultaten te generaliseren zijn naar de hele populatie of andere situaties, groepen of personen dan welke in het onderzoek zijn meegenomen (Vennix, 2009). De statistische generaliseerbaarheid van dit onderzoek is echter laag omdat er sprake is van een diepgaande single casestudy die niet op aselechte wijze geselecteerd is. Uitspraken over de hele bevolking kunnen op basis van dit onderzoek dus niet worden gedaan. Echter, in verklarend onderzoek staat het ontwikkelen van theorie en nieuwe ideeën centraal en is de mate waarin dit representatief is voor de rest van de bevolking minder relevant (Hillebrand & Kok, 1999). Daarentegen is er wel sprake van analytische generalisatie, omdat inzicht wordt verschaft over algemene verbanden tussen een groot aantal factoren (Bleijenbergh, 2013), namelijk burgerparticipatie, draagvlak en de verschillende moderators. Ondanks dat er demografische, economische en sociale verschillen bestaan tussen de casestudy in Purmerend en Rotterdam, zorgt de analytische generalisatie ervoor dat de ervaringen uit Purmerend als lessen voor

Rotterdam kunnen gelden. Hierbij wordt de theorie als vehikel gebruikt om de onderzoekconclusies te generaliseren naar een bijbehorend domein. Daarnaast heeft het nemen van wetenschappelijke theorieën als uitgangspunt de externe validiteit van dit onderzoek vergroot, omdat dit het onderzoek hierdoor makkelijker te herhalen is.

Tot slot is triangulatie belangrijk om de betrouwbaarheid en validiteit van te verhogen (de Jong-Gierveld & van Tilburg, 1991). In dit onderzoek is er sprake van datatriangulatie, omdat er verschillende databronnen worden gebruikt en deze op verschillende manieren zijn verzameld. Er is zowel gebruik gemaakt van interviews en documentanalyse, wat de validiteit van het onderzoek vergroot. Daarnaast heeft de onderzoeker tijdens de interviews vragen gesteld over kwesties die in eerdere interviews naar voren kwamen om deze informatie te controleren. Bij de interviews zijn respondenten naar aanvullende documenten gevraagd, een nadeel hiervan is dat de documenten door respondenten geselecteerd zijn. Als gevolg kan ander interessant materiaal niet meegenomen zijn in dit onderzoek.

Dit onderzoek is uitgevoerd in een periode van zes maanden, dit is een betrekkelijk korte periode om beleidsontwikkelingen en –veranderingen evenals ontwikkelingen of veranderingen in draagvlak op te merken (Swanborn, 2013) Dit onderzoek dient dan ook als analyse van de huidige stand van zaken en als leerproces voor vervolgstappen in de energietransitie.

Hoofdstuk 4: Bevindingen en analyse

In dit hoofdstuk wordt allereerst de casus in Purmerend beschreven. Daarna worden empirische bevindingen van dit onderzoek uiteengezet, vervolgens wordt geanalyseerd in hoeverre de bevindingen overeenkomen met het conceptueel model uit hoofdstuk 2. Tot slot wordt er herzien conceptueel model gepresenteerd.

4.1 Casusbeschrijving Gasvrij Purmerend

Vanaf de jaren '80 sluit de gemeente Purmerend nieuwbouwwoningen aan het op het warmtenet van de Stadsverwarming Purmerend, ook bijna alle woningen in handen van corporaties zijn aangesloten op het warmtenet. De warmte in Purmerend wordt voor 80% duurzaam opgewekt door een bio warmtecentrale (Gasvrij Purmerend 100%, 2017). De Stadsverwarming Purmerend verbrandt houtsnippers van Staatsbosbeheer, deze houtsnippers zijn een bijproduct uit het reguliere beheer van het landschap. Het warmtenet in Purmerend is hiermee het meest duurzame warmtenet in Nederland (Over warmte, 2019). Deze aanpak heeft ertoe geleid dat 75% van de bebouwing in Purmerend reeds aardgasvrij is. De overige 25% bedraagt nog ongeveer 10.000 woningen, waarvan de meeste in particulier bezit zijn (Gasvrij Purmerend 100%, 2017). Purmerend heeft als ambitie om als eerste gemeente van haar grootte aardgasvrij te worden (Participatienota, 2017).

Om de gebouwde omgeving van Purmerend aardgasvrij te maken is de gemeente Purmerend in september 2017 gestart met een pilot. De woningen in de pilotwijk zijn gebouwd in de jaren 50 en 60 (R5 & R6) en hebben een gemiddelde WOZ-waarde van 178.000 euro (Cijfers over de Purmerendse wijk Centrum, 2019). Er wonen veel ouderen in de pilotwijk en de politieke voorkeur van bewoners ligt bij partijen als de Partij Voor de Vrijheid en het Forum voor Democratie (R4 & R7).

“Ook als je de verkiezingsuitslagen er op na slaat is echt 1/3 is Wilders en Baudet in deze wijk. ... we kennen alle oneliners die uit die politieke richtingen komen, waar wij dagelijks eigenlijk wel mee geconfronteerd worden.” (R4)

Het doel van deze pilot is om 95 particuliere woningen aardgasvrij te maken, de pilot maak deel uit van het gebied voor de proeftuin. In de pilot en proeftuin is een aansluiting op het warmtenet het goedkoopste en eenvoudigste alternatief voor aardgas. Vergaande isolatie is (nog) niet nodig omdat het warmtenet hoog-temperatuur verwarming levert. De pilotwijk richt zich op de wijk Overwhere-Zuid, waar de gemeente Purmerend een bijdrage ontvangt om een deel van de wijk aardgasvrij te maken, hierdoor zitten er geen kosten aan een aansluiting op het warmtenet voor de bewoners van de pilotwijk (Gasvrij Purmerend 100%, 2017). De opgedane ervaringen en kennis uit de pilotwijk moeten leiden tot werkbare concepten die bij kunnen dragen tijdens het aardgasvrij maken van andere buurten en wijken in Nederland. Bij het aardgasvrij maken van Purmerend ligt de focus van de gemeente op het creëren van draagvlak bij de bewoners van woningen in particulier bezit. De gemeente zorgt hiervoor door bewoners te betrekken bij het proces door verschillende participatie instrumenten in te zetten om bewoners te laten participeren bij het project Gasvrij Purmerend (Participatienota, 2017).

In de pilotwijk heeft reeds de inventarisatie plaatsgevonden. Dit betekent dat er onderzoek is gedaan, kennis is gemaakt met de wijk en de bewoners en dat er huisbezoeken hebben plaatsgevonden. Inmiddels

hebben de meeste bewoners een keuze gemaakt en is de uitvoering van start gegaan. In de pilot blijkt dat circa 70% van de bewoners positief staat ten opzichte van de warmtetransitie (Gasvrij Purmerend 100%, 2017).

4.2 Empirische bevindingen

Aan de hand van de antwoorden van de respondenten in combinatie met informatie van de documentanalyse worden de bevindingen van het onderzoek weergegeven.

4.2.1 Burgerparticipatie

De positie op de participatieladder wordt bepaald op basis van de mate waarin het beleid wordt vastgesteld door het bestuur en/of de bewoners, de mate van input van de bewoners en de mate van binding van de uitkomsten van de burgerparticipatie. De mate van burgerparticipatie tijdens het project Gasvrij Purmerend wordt daarom uiteengezet aan de hand van deze variabelen. Des te meer invloed de bewoners op de verschillende maten hebben, des te hoger de positie op de participatieladder.

Vaststellen van het beleid

Het feit dat Nederland aardgasvrij moet worden ligt bij het kabinet, het beleid gaat uit van een aardgasvrij Nederland rond 2050. Burgers hebben hier alleen invloed op door traditionele vormen van participatie, zoals stemmen. Dit beleid is daarmee bepaald door het bestuur, bewoners kunnen geen directe invloed uitoefenen en worden hier alleen over geïnformeerd (Participatienota, 2017). De gemeentes zijn aangesteld als regisseur van de energietransitie. Het besluit om het warmtenet aan te leggen specifiek in de pilotwijk in Overwhere-Zuid is grotendeels gemaakt door het bestuur op basis van een subsidie die zij hebben verkregen vanuit de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Daarnaast was het een mooie koppelkans met de rioolvervanging die op de planning stond, waardoor de grond toch al open zou gaan (R2, R4, R5, R6, R7 & R8). Bewoners van de pilotwijk zijn hier in een vroeg stadium over geïnformeerd.

“Maar voordat de Raad een besluit zou nemen wilden we ook de bewoners informeren, van nou, dit hebben we voorgelegd aan de Raad.” (R8)

Ook tijdens de uitvoering van het project worden bewoners geïnformeerd over verschillende zaken.

“Toen hebben wij gezegd, oeps daar moeten wij toch maar eens even wat meer informatie over gaan geven. Dus we gaan nu kleine clubjes van mensen uitnodigen en dan gaan we plaatjes laten zien ... Wat is nou een gat van drie meter en wat doet dat in de straat, wat voor overlast heb je dan en wat kunnen wij doen om die overlast bij u te beperken. En dat doen we om mensen duidelijk te maken, dit krijgt u waarschijnlijk voor uw voordeur en zit u waarschijnlijk een maand naar te kijken.” (R3)

Wanneer bewoners alleen geïnformeerd worden over beleid zonder dat zij input kunnen leveren, betekent dit dat beleidsproblemen vast staan en dat deze bepaald worden door het bestuur. Respondent 3 omschrijft het aanleggen van een warmtenet in de gebouwde omgeving als beleidsprobleem en geeft aan dat het probleem en het beleid dat daar uit voortkomt voornamelijk door het Gasvrij Purmerend team bepaald wordt. De bewoners spelen geen rol in het formuleren van deze beleidsproblemen (R3).

“Hoe gaan we er voor zorgen dat in bestaande bouw huishoudens van vele koopwoningen aangesloten worden op het warmtenet. Dat is een beleidsprobleem. Dat probleem wordt ook gedefinieerd door mij, of door mijn team omdat wij zien hoe lastig het is om in de bestaande bouw een warmtenet aan te leggen.” (R3)

Respondent 16, van Stadsverwarming Purmerend, sluit zich daarbij aan. Hij zegt dat de technische oplossingen al vast stonden, alle mogelijkheden voor de aansluiting waren onder de loep genomen door experts. Dit vergt technische kennis waardoor input van bewoners alleen adviserend is (R16).

“Adviserend, ja, ja, we kijken wat we er mee kunnen doen. We hebben er natuurlijk heel lang over nagedacht hoe we het gaan doen. ... We hebben echt tal van opties bekeken hoe we gaan aansluiten. We hebben echt wel gekeken wat de beste oplossing is.” (R16)

De bewoners uit de pilotwijk geven vergelijkbare antwoorden, ook zij zijn van mening dat beleidsproblemen en –oplossingen voornamelijk door de gemeente en Stadsverwarming geformuleerd worden (R10 & R12).

“Ze geven je ideeën voor, en daar kun je tegen zijn of in mee gaan. ... Ze bieden je oplossingen en daar kun je mee akkoord gaan.” (R10)

Volgens respondent 11 is er echter wel sprake van samenwerking tussen de gemeente en de bewoners waarbij bewoners meegenomen worden in het formuleren van beleidsproblemen en –oplossingen (R11).

“Ga ook aangeven wat de technische mogelijkheden zijn, neem ze daar in mee, dan hebben ze ook weer inbreng en vragen. Doe het samen.” (R11)

Input van de bewoners

Bewoners kunnen door de gemeente zowel gevraagd worden om input te geven als zelf input geven. Zij zijn gevraagd door de gemeente welke informatie zij willen hebben en op welke manier zij deze wensen te ontvangen (R3).

“Ja, wij hebben gezegd, denk met ons mee, wij weten het ook niet allemaal. En hoe willen jullie geïnformeerd worden? Welke informatie willen jullie hebben? Dan zie je dat er verschillende behoeftes bestaan. Er bestaat behoefte aan technische informatie, aan beleidsinformatie, informatie over de planning.” (R3)

Daarnaast zijn er meerdere bewonersavonden georganiseerd door het Gasvrij Purmerend team. Deze avonden dienden zowel om informatie te zenden als te ontvangen. De eerste bewonersavond was in oktober 2017, hier werden bewoners geïnformeerd over de over opzet van de pilot, de positie van de bewoners, de stand van zaken rond om de gaswet, het besluitvormingsproces, en alternatieven voor aardgas (De gemeente als goede buur, 2018). Volgens respondent 1 is de tweede bewonersavond expliciet georganiseerd om input van bewoners op te halen (R1).

“Maar de tweede keer hebben we echt gezegd we hebben input van jullie nodig. Dat was de hele reden van de bewonersavond, omdat we input nodig hadden.” (R1)

Bewoners bevestigen dit en geven aan dat er inderdaad aan de hand van een moodboard input geleverd kon worden tijdens een bewonersavond. Hierbij ging het niet direct over technische zaken, maar over de meningen en wensen van bewoners (R12, R14 & R15).

“Ja, op de bewonersavonden hebben we vaak van die sessies gehad, groepssessies om dingen te bespreken. ... Dan kreeg je een vel papier, en daar kon je voor- en nadelen op schrijven, problemen aankaarten, maar ook wat je goede ideeën vond. Dat werd dan ingenomen door de gemeente en die bogen zich er dan later over.” (R14)

De meeste respondenten van de gemeente Purmerend geven aan dat zij het belangrijk vinden dat er naar bewoners wordt geluisterd en dat hun inbreng serieus wordt genomen (R1, R3, R4, R5 & R11).

“Ideeën van de bewoners moeten zwaar wegen.” (R11)

Wanneer het Gasvrij Purmerend niet direct antwoord heeft op een vraag, wordt hier aan de hand van een contactformulier later op teruggekomen (R1, R3, R8 & R14). Bewoners bevestigen dat er goed naar hen geluisterd wordt, zij voelen zich serieus genomen door het Gasvrij team (R12, R14 & R15).

“Maar je kan er wel over nadenken en ik heb wel het idee, dat als je zegt, zo en zo, dat wordt wel meegenomen en serieus genomen.” (R14)

Bewoners kunnen naast de bewonersavonden ook makkelijk input leveren via de Gasvrij woning die door de gemeente Purmerend gehuurd is en midden in de wijk staat. Het Gasvrij Purmerend team werkt vanuit deze woning en is hierdoor bijna altijd aanwezig (R3, R5, R6 & R7). Dat er ook daadwerkelijk wat gebeurt met de inbreng van bewoners is af te lezen uit onderstaande voorbeelden.

“Zoals het project nu wordt gemanaged, worden er constant bewonersavonden georganiseerd en bewoners bezocht. Dat is echt geen eenrichtingsverkeer, hij neemt ook echt input mee. Leuk voorbeeld is dat het eerste huis dat aangesloten wordt gekozen is op basis van het feit dat daar een dame woont die heel binnenkort gaat bevallen. Het team wilde het deze mensen niet aandoen om dan in een puinhoop te zitten.” (R13)

“... sprak ik met een vrouw, die hier een paar straten verder woont. Ik weet dat de voortuin opgehoogd moeten worden, zij loopt met de rollator. ... want zij zegt je hebt nu altijd die drempel. Als het toch opgehoogd moet worden, dan kunnen we meteen iets met die drempel doen, dat ze ook wat makkelijker met die rollator kan.” (R1)

Uit de interviews blijkt dat wanneer de bewoner kiest voor een aansluiting op het warmtenet, de input van de bewoner belangrijker wordt. In de participatienota die op voorhand is opgesteld staat aangegeven dat de eigenaren van de woningen een beslissende rol spelen in keuze van de energiebron en bij de mogelijk volgende werkzaamheden in en om de woning (Participatienota, 2017). Ook uit de interviews blijkt dat in de uitvoerende fase de rol van de bewoner groter wordt.

“Die bewoner blijft altijd de beslisser van alles wat er achter die voordeur gebeurt. Die kan op elk moment zeggen, het bevalt me niet, leg het werk maar stil.” (R2)

Respondent 2 noemt dit ‘participatie op z’n kop’ waarbij het eigenlijk de gemeente is die input vraagt aan de bewoner in plaats van andersom (R2). In principe is de participatie over zaken die zich achter de voordeur van de bewoner afspelen hierdoor bindend voor de gemeente Purmerend.

“Die zijn feitelijk projectleider in hun eigen huis. Want in dat huis ga je niet alleen maar gas weghalen, je gaat een warmtenet aanleggen, de elektriciteit verzwaren, de keuken verbouwen, de meterkast aanpassen. Dat

zijn allemaal dingen, waar die eigenaar toestemming voor moet geven. Dus die participeert helemaal niet met ons, wij participeren met hem.” (R2)

Bewoners van de pilotwijk voelen dit echter niet altijd zo. De wijze van aansluiten, via een stijgleiding naar de zolder, is bepaald door de gemeente Purmerend en Stadsverwarming Purmerend (R16). Voor een bewoner uit de pilotwijk wordt hier een uitzondering op gemaakt, omdat zij alle leidingen al had gebaseerd op een aansluiting beneden in de meterkast. Dit noemt zij ook de enige keuze die zij heeft (R12).

“De enige keuze die ik heb is de plek van de aflever unit, omdat ik de leidingen al had gebaseerd op de meterkast.” (R12)

Voor andere bewoners uit de pilotwijk wordt deze uitzondering niet gemaakt, zij hebben niet het gevoel veel invloed uit te kunnen oefenen op de werkzaamheden (R9).

“Weet je, daar hebben wij van gezegd, we hebben leidingen neergelegd. We hebben het van tevoren besproken, maar dat kon allemaal niet. Dus dat komt nu toch boven. Dat was het, punt. Dus er is een beslissing genomen, en dat staat, daar kun je niet tegenin.” (R9)

Bewoners kunnen hoogstens aangeven of zij de warmte afleverset die op zolder komt te hangen iets naar links of naar rechts willen. Dit soort aanpassingen worden met bewoners besproken tijdens de huisbezoeken die het Gasvrij Purmerend team samen met Stadsverwarming aflegt in de periode tussen december 2017 en mei 2018 (De gemeente als goede buur, 2018). Ambtenaren van de gemeente Purmerend konden alle informatie over het project verschaffen en collega's van Stadsverwarming Purmerend wisten alles over het technische aspect. Bewoners kunnen hier input leveren over de wensen in hun woning (R7).

“Bij de huisbezoeken gaat er wel iemand van Stadsverwarming mee, want die collega weet precies hoe die leidingen moeten lopen. Hij kijkt dan wat de mogelijkheden zijn, via de zolder binnenkomen en waar de aflever set moet komen te hangen.” (R7)

Er zitten dus wel grenzen aan wat mogelijk is. Volgens respondent 3 zijn bewoners zich hiervan bewust, waardoor zij ook geen onrealistische eisen stellen. Dit komt volgens respondent 3 mede door de goede band die er is opgebouwd tussen de bewoners en het Gasvrij team (R3).

“Wij hebben inmiddels een dermate relatie opgebouwd met onze bewoners. ... durf ik tegen de bewoner te zeggen: Maar beste bewoner, u zult zelf ook een bijdrage moeten leveren.” (R3)

Binding van de participatie

Over de mate van de binding van de participatie komen verschillende geluiden uit de interviews naar voren.

Voordat de gemeenteraad het voorstel om de pilotwijk aardgasvrij te maken goed zou keuren hebben zij een aantal voorwaarden gesteld. Onder andere dat het een participatieproces moest zijn en dat minimaal 50% van de bewoners mee moest gaan op Stadsverwarming (R8).

“De Raad gaf aan dat minimaal 50% van de bewoners mee moest gaan. En ook onder de voorwaarde dat het een participatief proces moest zijn en we mochten de bewoners niet onder druk zetten.” (R8)

“De raad gaf de bewoners al, zeg maar, de kracht, van he, als u niet meedoet, dan gaat het project niet door.” (R11)

Aan de hand van een intentieverklaring konden bewoners aangeven wel of niet mee te willen op Stadsverwarming. Het Gasvrij Purmerend team is met de intentieverklaringen bij de bewoners langs geweest. Aan de hand van deze intentieverklaringen kon het Gasvrij Purmerend team aan de gemeenteraad aantonen dat voldoende bewoners achter het project stonden (R2 & R8). Hierdoor kregen bewoners de mogelijkheid om bindend advies te geven aan de gemeente en konden hiermee de uitkomsten van het proces beïnvloeden. Want wanneer minder dan 50% deze verklaring had ondertekend was de wijk in Overwhere-Zuid geen pilotwijk geworden (R8)

“Pas na 3 of 4 bewonersavonden hebben we gezegd van we hebben een intentieverklaring van jullie nodig. ... Maar die hadden we nodig om een volgende politieke stap te kunnen nemen, we hadden een raadsbesluit nodig.” (R2)

“En toen hadden we inderdaad, ... , meer dan 50% van de bewoners die de intentie hadden om mee te doen, het waren er geloof ik zo'n 60 of 70. En dat leg je dan voor aan de Raad.” (R8)

De keuze van bewoners om zich te laten aansluiten op het warmtenet of niet, is volgens respondenten van het Gasvrij Purmerend team bindend voor de gemeente Purmerend. Hierdoor hebben de bewoners volgens hen ook een grote invloed om de uitkomsten van het project te beïnvloeden (R1, R2, R4, R5 & R8).

“Eigenlijk op alle mogelijke manieren, als zij natuurlijk zeggen van, wij zien af van Stadsverwarming, dan kan men dat doen, dan kan in feite het hele proces om zeep geholpen worden.” (R5)

“Want als ze allemaal kiezen voor nee, ik wil niet van het gas af. Dan is het een groot fiasco. Dus ze hebben, alleen, wat mij opvalt. Dat de meeste mensen denken dat ze moeten.” (R1)

De meeste bewoners van de pilotwijk ervaarden keuzevrijheid in de beslissing om mee te gaan op het warmtenet of niet. Ook geven zij aan goed geïnformeerd te zijn over alternatieven voor het warmtenet, zoals all-electric of een warmtepomp (R9, R10, R14 & R15).

“Maar je kon gewoon zelf kiezen, er werd niks opgelegd, dat was wel heel prettig.” (R15)

Respondent 9, een bewoner uit de pilotwijk, geeft echter aan dat de agenda al grotendeels bepaald was door het bestuur en dat ondanks dat je in theorie de keuze had of je mee wilde of niet, dit voor haar niet zo voelde. Zij geeft aan min of meer noodgedwongen mee te gaan op het warmtenet, omdat zij onderdeel is van de pilot (R12).

“Min of meer noodgedwongen in deze pilotwijk, anders had ik het niet gedaan. Omdat het nu geregeld en betaald wordt.” (R12)

Ook twee andere bewoners van de pilotwijk geven aan dat hun input niet bindend is voor de gemeente (R9 & R15).

“Meer advies denk ik. Het is niet bindend voor de gemeente als jij iets zegt, maar ze gaan er wel mee aan de slag.” (R15)

“Maar de definitieve beslissingen die worden wel echt door de gemeente en het Gasvrij team gemaakt. Dat is zo, en daar krijg je een brief van thuis, dit is hoe we het gaan doen.” (R9)

Respondent 14 geeft hier de verklaring voor dat er een speling zit tussen het technisch besef van de specialisten en de bewoners. Desondanks geeft ook deze bewoner aan dat er wel naar hen geluisterd wordt en dat input serieus genomen wordt (R14). Daarnaast blijkt uit de interviews dat de binding van de uitkomsten van participatie kunnen verschillen per bewoner. Respondent 4 geeft aan dat wanneer je een bepaalde bewoner heel graag mee wilt krijgen, je toch net nog even een stapje verder gaat (R4).

“Wie het hardst roept, daar ga je het snelst mee aan de slag natuurlijk he. Want je wilt wel, mensen die over het algemeen het hardst roepen. Dan heb je wel kans dat je de informele straatburgermeester te pakken hebt.” (R4)

Conclusie

Aan de hand van bovenstaande bevindingen kan de eerste deelvraag beantwoord worden, deze richt zich op de mate van burgerparticipatie in de pilotwijk en luidt: *Hoe ziet de door de overheid geïnitieerde burgerparticipatie bij het project Gasvrij Purmerend eruit?* Uit de interviews en documenten blijkt dat de mate van burgerparticipatie in de pilotwijk in Purmerend verschilt per fase van het proces, per bewoner en per ambtenaar verschilt de perceptie over de betekenis van de participatie.

De laagste tree van de participatieladder, *informer*, waarbij burgers geïnformeerd worden over het beleid en burgers de mogelijkheid hebben op hierop te reageren maar geen input leveren voor het beleid is vaak naar voren gekomen tijdens de interviews. Bewoners worden in alle fases van het proces door de gemeente Purmerend geïnformeerd over het beleid. Bewoners zijn in een zeer vroeg stadium door de gemeente geïnformeerd over de plannen van de pilotwijk aan de hand van een bewonersavond. Hierbij ging het om informatie over alternatieven van aardgas en over de kosten voor het warmtenet. Voordat de Raad een beslissing zou nemen over het project, moest 50% van de bewoners een intentieverklaring ondertekenen waarin zij aangeven aangesloten te willen worden op het warmtenet. Bewoners zijn dus, voordat duidelijk was of Overwhere-Zuid überhaupt een pilot zou worden, geïnformeerd over het beleid. Tijdens daaropvolgende bewonersavonden zijn bewoners geïnformeerd over de voortgang van het project, zoals beslissingen die in de gemeenteraad werden genomen. Tijdens de uitvoering van het project worden de bewoners geïnformeerd over de planning en de werkzaamheden in de wijk. Naast de informatie die bewoners konden verkrijgen via de bewonersavonden, hebben bewoners ook de mogelijkheid om ten alle tijden informatie te verkrijgen via de Gasvrij woning midden in de wijk. Daarbovenop kunnen bewoners altijd telefonisch of via de email contact opnemen met het Gasvrij team. Het feit dat bewoners tijdens alle fases van het proces geïnformeerd zijn over het beleid, betekent niet dat er daardoor geen sprake is geweest van de andere vormen van interactief beleid. Informeren is vaak onderdeel van hogere treden op de participatieladder.

Bewoners zijn door de gemeente Purmerend verschillende keren *geraadpleegd*. Er is sprake van raadplegen wanneer de gemeente burgers laat reageren op voornemers, maar beleidsproblemen en – oplossingen vrij vast staan. Bewoners zijn bijvoorbeeld geraadpleegd tijdens de bewonersavonden om op te halen welke informatie zij willen hebben en op welke manier zij deze willen ontvangen. Op deze manier wist de gemeente dat er behoefte was aan technische informatie, beleidsinformatie en informatie over de

planning. Ondanks dat sommige respondenten aangeven dat bewoners mee kunnen denken over beleidsproblemen en –oplossingen staan deze vrij vast en worden deze door het Gasvrij Purmerend team geformuleerd. De manier van aansluiten, boven de gevel langs in plaats van onder het huis door, is hier een voorbeeld van. Bewoners hebben kunnen reageren op beide voorstellen, maar de oplossing om eerst met leidingen onder het huis door te gaan en vervolgens om met een stijgleiding boven de gevel langs te gaan stonden vrij vast. De gemeente bindt zich dus niet aan de input van de bewoners op dit gebied. Dit kan echter verklaart worden door de speling tussen het technisch besef van bewoners en de experts. Dit betekent echter niet dat de ideeën van bewoners niet serieus worden genomen, waardoor op andere gebieden wel sprake is geweest van adviseren, coproduceren en meebeslissen.

Wanneer de input en ideeën van de bewoners een volwaardige rol gaan spelen, de gemeente de bewoners vroeg in het proces laat meedenken en de uitkomsten in principe bindend zijn voor de gemeente kom je volgens de participatieladder bij *adviseren*. Ondanks dat het technisch besef van bewoners achterblijft bij dat van experts, worden ideeën van bewoners op andere vlakken wel meegenomen. Dit is vooral terug te zien tijdens de uitvoering van het project. Bewoners geven aan dat zij zich serieus genomen voelen door het Gasvrij team wanneer zij input leveren in gesprekken met het team of tijdens een bewonersavond. Een mooi voorbeeld is dat de allereerste woning die aangesloten zal worden op het warmtenet de woning is van een vrouw die binnenkort gaat bevallen. Ook zijn er oudere bewoners in de wijk die geholpen worden met het opruimen van hun zolder of het aanpassen van de tuin. Er is nog geen sprake van coproduceren omdat de ideeën van de bewoners niet onveranderd overgenomen worden door de gemeente.

In het begin van het project hebben de bewoners bindend advies kunnen geven aan de gemeente Purmerend over de pilotwijk. De gemeente heeft burgers vroeg in het beleidsproces laten meebepalen over beleidsproblemen en –oplossingen door middel van het tekenen van een intentieverklaring. Het Gasvrij team is alle woningen langs gegaan met een intentieverklaring. Bewoners konden deze verklaring wel of niet te ondertekenen, en hiermee input leveren of zij wel of niet een pilotwijk wilden worden. De uitkomsten van de intentieverklaring waren bindend voor de gemeente Purmerend, omdat meer dan 50% van de bewoners de intentie moest hebben om mee te gaan op het warmtenet. Wanneer minder dan 50% de verklaring had ondertekend had de gemeenteraad tegen de pilotwijk gestemd. Dit geeft aan dat in deze fase van het proces sprake is geweest van *coproduceren* tussen de gemeente Purmerend en de bewoners van de pilotwijk.

Wanneer men ‘achter de voordeur’ van de bewoner komt, wordt het hoogste niveau van participatie bereikt, *meebeslissen*. Dit blijkt uit de participatienota die op voorhand is opgesteld. Hierin wordt aangegeven dat de eigenaren van de woningen een beslissende rol spelen in keuze van de energiebron en bij de mogelijk volgende werkzaamheden in en om de woning (Participatienota, 2017). Ook uit de interviews blijkt dat in de uitvoerende fase de rol van de bewoner groter wordt. De bewoner beslist zelf wat er in zijn of haar woning gebeurt. Dit heeft te maken met het feit dat de bewoner huiseigenaar is, de gemeente heeft geen mandaat ‘achter de voordeur’ van de bewoner. Eén van de respondenten noemt dit ‘participatie op z’n kop’, waarbij het de bewoner is die participeert met de gemeente in plaats van andersom. Desalniettemin wordt dit niet zo door de bewoners ervaren, de standaardoplossing is door Gasvrij Purmerend bepaald en de bewoner kan alleen inbrengen of hij of zij de warmte afleverset die op zolder geplaatst wordt misschien iets naar links of rechts wil. Dit soort aanpassingen worden tijdens de

huisbezoeken die het Gasvrij Purmerend team aflegt besproken. De bewoner kan ‘achter de voordeur’ dus kleine nuances aanbrengen in de werkzaamheden of planning, maar de standaard manier van aansluiten staat vast. Wanneer de bewoner het echter niet eens is met de wijze van aansluiten, kan hij of zij altijd afzien van de aansluiting op het warmtenet. De bewoner kan dus altijd beslissen om niet mee te gaan op het warmtenet. Dit geeft de bewoner tot op zekere hoogte macht om eisen te stellen aan de werkzaamheden in zijn of haar woning, omdat het Gasvrij Purmerend er veel aan zal doen om de bewoner mee te krijgen op Stadsverwarming.

Voor de bewoners van de pilotwijk in Purmerend bestaan dus de volgende participatiemogelijkheden. Als eerste hebben bewoners aan de hand van een intentieverklaring bindend advies gegeven aan de gemeente Purmerend over de pilotwijk. Ten tweede is er de Gasvrij woning. Deze woning is gehuurd door de gemeente Purmerend waardoor het team zichtbaar is in de wijk. Bewoners kunnen hier terecht met vragen of het leveren van input. Ook zijn er door de gemeente meerdere bewonersavonden georganiseerd in de school of kerk in de buurt. Hier werden bewoners voornamelijk geïnformeerd over het project en alternatieven voor aardgas, maar was er ook de mogelijkheid voor bewoners problemen aan te kaarten en mee te denken over oplossingen. Op deze avonden lagen ook altijd contactformulieren, zodat wanneer bewoners niet direct een antwoord op hun vraag kregen zij dit later nog ontvingen door een forumlier in te vullen met hun vraag en contactgegevens. Daarnaast hebben er voor elke woning huisbezoeken plaatsgevonden, hier konden bewoners input leveren over hun eigen woning, waardoor rekening werd gehouden met alle specifieke situaties. Tot slot konden bewoners participeren door leden van het Gasvrij team op straat of in de supermarkt aan te spreken. Het Gasvrij team staat altijd open voor een praatje. Ook kunnen bewoners het Gasvrij team bellen of mailen met vragen of input (R1, R3, R4, R5, R6, R8, R9, R10, R11, R12, R13, R14, R15, R16).

Burgerparticipatie in de pilotwijk in Purmerend wijkt daarmee af van de klassieke participatiemogelijkheden beschreven in de theorie, zoals focusgroepen of referenda. Voor de bewoners van de pilotwijk in Purmerend bestaan de volgende participatiemogelijkheden: intentieverklaring, Gasvrij woning, huisbezoeken, bewonersavonden, aanspreken op straat, bellen, e-mailen en contactformulieren.

4.2.2 Moderatoren

Onderstaand wordt uiteengezet in welke mate de verschillende moderatoren naar voren zijn gekomen in de interviews.

Kunnen doen

Er wordt door de gemeente Purmerend rekening gehouden met bewoners die minder middelen beschikbaar hebben, zoals tijd, geld en kennis. Bijna alle leden van het Gasvrij Purmerend team geven aan dat zij in de avonden bereikbaar zijn voor bewoners of in de avonden huisbezoeken hebben afgelegd (R1, R3, R4 & R5).

“Maar wij snappen dat mensen die overdag aan het werk zijn niet de mogelijkheid hebben om op maandagochtend bij ons binnen te stappen. We willen ze ook niet zodanig belasten dat ze daar vrij voor nemen. Dus een deel van de huisbezoeken hebben we in de avond afgelegd.” (R5)

Ook wordt er rekening gehouden met verschillende groepen bewoners, zo is het contact met een jong stel of een gezin anders dan met oudere bewoners. Waar de jongere generatie voldoende heeft aan een

WhatsApp berichtje vindt een ouder stel het prettig dat iemand langs komt om informatie te geven (R4). Respondent 4 geeft aan dat er een paar dementerende ouderen in de buurt wonen, het contact met hen loopt via hun kinderen (R4). Ook aan bewoners met financiële problemen is aandacht besteed door de gemeente, zodat zij alsnog mee konden doen in het project (R15). Tot slot is er veel tijd genomen om bewoners voldoende kennis op te laten doen over het onderwerp. Bewoners hebben steeds de tijd gekregen om nieuwe informatie te verwerken en hebben de mogelijkheid gekregen om vragen te stellen (R1, R2, R3, R4, R5, R7, R8, R9, R10, R12, R14 & R15). Ook geeft een bewoner aan dat kennis vergroot wordt doordat er onderling in de wijk over gesproken wordt (R14).

“Het is niet zo dat ik vandaag iets kan zeggen, en morgen kan vragen, nou ben je er al uit? Die moeten ook denken, lukt het mij financieel, ze hoeven niks te betalen, maar toch, lukt het mij financieel? Want kan ik straks die maandlasten betalen, ... Lukt het mij technisch? ... Lukt het mij sociaal-maatschappelijk?” (R2)

Daarnaast wordt er rekening gehouden met bewoners met minder vaardigheden, zoals spreek- en schrijfvaardigheden. In de pilotwijk wonen een aantal Aziatische gezinnen die moeite hebben met de Nederlandse taal. Deze gezinnen worden geholpen met het invullen van formulieren. Ook is er een gezin waar mee gecommuniceerd wordt met behulp van een tolk, een vriend van de familie (R4). Respondent 1 geeft aan dat hij ook rekening houdt met bewoners die moeite hebben met openbaar spreken of het stellen van vragen tijdens een bewonersavond. Hij houdt de groepsdynamiek tijdens een participatieavond in de gaten en speelt hierop in door bewoners te betrekken wanneer hij door heeft dat zij zelf lastig naar de voorgrond treden (R1).

“Als we een bewonersavond is geweest en mensen nog even napraten, dan zie je dus altijd eigenlijk een groep mensen die dan heel lang met zo iemand praten, ... dan zie ik daar omheen altijd nog mensen, die dan eigenlijk ook iets willen vragen. Dan schiet ik die mensen gewoon aan: Wil je nog een vraag stellen?” (R1)

Over de toegankelijkheid van de participatieprocessen komt het volgende uit de interviews naar voren. Ten eerste zijn de bewonersavonden letterlijk makkelijk toegankelijk doordat deze gehouden worden in de school of kerk in de wijk (R3, R4 & R6). Aan mensen die slecht ter been zijn wordt door het Gasvrij team aangeboden om ze op te halen (R4). Na de bewonersavonden krijgen alle bewoners altijd een verslag, ook de bewoners die aangeven niet aangesloten te willen worden op het warmtenet (R2, R3, R4 & R8).

“Ook al hebben ze al 20 keer aangegeven ik ga niet mee in aardgasvrij. Dan toch krijgen ze het verslag. ... Wij sluiten niemand uit. ... Waarom zouden we dat doen? Het zijn gewoon burens. En ze krijgen toch met de overlast te maken” (R2)

In deze verslagen, maar ook in andere communicatie naar bewoners, zoals in brieven, op de website en tijdens presentaties wordt altijd rekening gehouden met het taalgebruik. Er wordt gepoogd zo laagdrempelig mogelijk te communiceren door geen ambtelijke termen te gebruiken (R2, R7 & R8).

Daarnaast geven de respondenten aan dat participeren vergemakkelijkt is door de Gasvrij woning die midden in wijk staat waar het Gasvrij team bijna altijd aanwezig is (R3, R5, R6 & R7).

“Wat ook heel goed is, het team van de gemeente, die hebben daar een woning gehuurd en die zijn daar gaan zitten. Ik denk dat dat uniek is. Nu zijn we eerst daar gaan wonen, en ze zitten daar echt elke dag. Op het

moment dat je in die woning zit, dan maak je deel uit van het proces. ... Op dat moment gaan ze je leren kennen.” (R11)

Bewoners uit de pilotwijk bevestigen dit, zij vinden het erg prettig dat er een punt is in de wijk waar je altijd terecht kunt met vragen of opmerkingen (R12, R14 & R15). Uit de interviews blijkt dat dit de afstand die gewoonlijk tussen de gemeente en de bewoners bestaat hierdoor grotendeels is weggenomen (R5, R7 & R11). Meerdere bewoners geven zelfs aan het Gasvrij Purmerend team los te zien van de gemeente Purmerend. Dit is opvallend omdat de Gasvrij leden allemaal in dienst zijn van de gemeente Purmerend (R9 & R12).

“De drempel is gewoon enorm verlaagd. Want als je hier naar het Stadhuis moet. Dan is het alsof je tegen een muur aan knalt.” (R7)

Volgens respondent 5 heeft dit ook te maken met het feit dat de bewoners steeds met dezelfde ambtenaren te maken krijgen. De bewoners kennen de leden van het Gasvrij team en krijgen niet ineens te maken met een wethouder die ze niet kennen (R5). Dit wordt ook bevestigd in de interviews met de bewoners (R9, R14 & R15).

“Wat ik heel belangrijk vond is dat het dezelfde medewerkers waren. Dus maak je een team, zorg dat het een bestendig team is.” (R14)

De brieven worden huis aan huis bezorgd en een aantal leden van het Gasvrij team doet ook zijn boodschappen hier in de wijk. Op deze manier komen zij iedere dag op een laagdrempelige manier bewoners tegen (R2 & R3). Dit wordt bevestigd door de bewoners (R12 & R14).

“We zijn nooit in het gemeentehuis geweest. ... Dat kwam door het team Gasvrij en door de woning. Ook dat mensen van het team Gasvrij vaak hier in de wijk zijn, je ziet ze regelmatig.” (R14)

Daarnaast hebben de bewoners de 06-nummers en emailadressen van de leden van het Gasvrij team (R3 & R4). Respondent 3 geeft aan dat ambtenaren vaak angstig zijn om dit soort gegevens met bewoners te delen, maar zegt nog nooit op een vervelend tijdstip of op een vervelende manier benaderd te zijn (R3).

Om de participatie makkelijk toegankelijk te houden zorgt het Gasvrij team ervoor dat het participeren ook leuk is. Zo is er een keer een stampotavond en een demonstratie inductie koken georganiseerd (R1, R3 & R5).

“Het zijn van die kleine dingen, vinden mensen leuk, oh je kunt ook wat lekkers proeven. In de Taborkerk op 26 maart kon je op een hometrainer je eigen smoothie fietsen, dat maakt het net ff iets, want mensen nemen ook vaak hun kinderen mee, omdat ze geen oppas kunnen regelen.” (R1)

Een bewoner uit de pilotwijk bevestigt het feit dat de gemeente er alles aan heeft gedaan om het de bewoners zo gemakkelijk mogelijk te maken om te participeren (R12).

“Ik zie het als dat ze alle bewoners aan de arm hebben genomen. Als ze dat niet hadden gedaan dan was het project mislukt.” (R12)

Naast deze informele manieren van participeren kunnen bewoners ook op een meer formele participeren. Namelijk aan de hand van een inspraakprocedure bij de gemeenteraad, dat is een standaardproces dat voor iedereen toegankelijk is. Hier kunnen bewoners inbrengen wat zij willen (R6).

Er kan geconcludeerd worden dat er door het Gasvrij Purmerend team veel aan gedaan is om ervoor te zorgen dat alle bewoners van de pilotwijk de mogelijkheid hebben om te participeren. Alle bewoners zijn persoonlijk benaderd en er is rekening gehouden met de beschikbare middelen en vaardigheden van de bewoners. Voor bewoners met minder tijd zijn de huisbezoeken in de avonden afgelegd en bewoners met minder vaardigheden hebben de mogelijkheid gekregen om alsnog alle benodigde kennis te vergaren.

Willen doen

De mate van verbinding die bewoners met duurzaamheid voelen verschilt. De meeste respondenten van de gemeente Purmerend geven aan dat de mensen in de pilotwijk over het algemeen sceptisch tegenover klimaatverandering staan (R2, R3, R4 & R7). Een argument om dan toch mee te gaan is het feit dat de aansluiting op het warmtenet in de pilotwijk voor iedereen betaald en geregeld wordt, waardoor het aantrekkelijk is om nu mee te gaan (R1, R4, R7 & R8). Een ander argument dat naar voren komt, zijn de aardbevingen die plaatsvinden in Groningen, sommige bewoners doen het voor de Groningers (R1, R3 & R7, R9, R14 & R15).

“Maar ik heb ook mensen gehoord over het hele Groningen verhaal, met die aardbevingen. En er zijn ook mensen die denken, ik kies eieren voor m'n geld, nu krijg ik nog betaald. En ik weet dat de overheid wil dat we 2050 eraf gaan, dus als ik het nu nog betaald krijg dan doe ik het maar op die manier.” (R1)

Er zijn ook een aantal bewoners die wel verbinding voelen met duurzaamheid, zij willen graag een steentje bijdragen aan een beter milieu (R1, R7, R9 & R14).

“Je merkt het ook überhaupt om je heen, het is in juni nu 33 graden, dat komt ergens vandaan. Ook voor die poolkappen die smelten, ik denk dat dat voor ons allemaal een probleem is.” (R9)

Respondent 2 geeft aan dat het niet zoveel uitmaakt of bewoners deze verbinding voelen, zolang ze maar meegaan op het warmtenet. Er zijn namelijk ook klimaatsceptici in de pilotwijk, die wel van het gas af gaan (R2). Zij geeft aan dat de verbinding met duurzaamheid onder bewoners niet gestimuleerd wordt door de gemeente. Deze nut en noodzaak discussie wordt door de respondent als niet relevant geacht, omdat je hierdoor alleen maar tegenover elkaar, in plaats van naast elkaar komt te staan. Het is volgens respondent 2 belangrijk dat de bewoners meegaan, ongeacht het argument dat zij daarvoor hebben. Klimaatverandering wordt volgens respondent 2 dus ook niet gebruikt in de communicatie naar bewoners (R2).

“Ik vraag me serieus af of een bewoner dat argument nodig heeft, en of dat dan een politiek correct argument zou moeten zijn. Het maakt mij echt niet uit waarom ze wel of niet meegaan, ... Dus wij hebben hier bewoners die gaan mee, maar dat zijn echt klimaatsceptici, die geloven er niks van en die denken dat zal mijn tijd wel duren. Voor een grote geheel is het belangrijk dat ze meegaan.” (R2)

Alle andere respondenten geven aan dat de verbinding met duurzaamheid wel gestimuleerd wordt onder bewoners, zowel in de gesprekken als tijdens de bewonersavonden. Vanuit de duurzaamheidsgedachte wordt vaak benadrukt dat het belangrijk is om naast een aansluiting op het warmtenet ook te gaan isoleren

of zonnepanelen aan te schaffen (R1, R4, R5, R6, R8, R9, R10 & R14). Alleen een aansluiting op Stadsverwarming is namelijk niet perse duurzaam, het energieverbruik zal ook omlaag moeten (R4 & R6).

“Van hooguit Stadsverwarming betekent niet dat je rekening lager wordt, dan moet je gaan isoleren. Dat zal je zelf moeten doen, dat doen wij niet. Die bewustwording proberen we ook te creëren. ... u bent nu ook klaar voor zonnepanelen. Dus dat proberen we wel te stimuleren, dat mensen daar verder mee aan de slag gaan.” (R4)

Daarnaast worden bewoners gewezen op de duurzaamheidssubsidies die er bestaan (R1, R3, R4, R5 & R13). In de pilotwijk krijgen bewoners voorrang op de subsidie voor het verduurzamen van hun woning (R3).

“Paar maanden geleden in de Raad hebben we de duurzaamheidssubsidie en -lening met succes erdoor heen gekregen. Dat betekent dat mensen tegen een ontzettend lage rente kunnen lenen om hun huis duurzamer te maken. Of een subsidie kunnen krijgen om bijvoorbeeld te isoleren of zonnepanelen aan te leggen.” (R13)

Dit is echter lastiger uit te leggen aan bewoners die van het gas af gaan uit andere overwegingen dan duurzaamheid. Bewoners die voor de Groningers meegaan in het project, hoeven niet te isoleren voor Groningen (R1).

Informatie over subsidies wordt gegeven tijdens de gesprekken met bewoners, maar ook op de informatieavonden. Hier worden verschillende partijen uitgenodigd om informatie te geven over duurzame oplossingen (R1, R5 & R7). In de interviews wordt vaak de samenwerking met het Duurzaam bouwloket benoemd. Het Duurzaam bouwloket is een samenwerking tussen verschillende gemeenten, waar bewoners informatie kunnen opvragen of onafhankelijk advies kunnen krijgen over het verduurzamen van hun woning (R1).

“Daarna op die school waar we dan zitten, zit in een lokaal Stadsverwarming, iemand die zich presenteert met inductiekookplaten, het Duurzaam bouwloket, we hebben Liander, de mensen van riolering. Een klaslokaal is geen marktkraampje, maar men kan van lokaal naar lokaal lopen om informatie op te halen waarin ze geïnteresseerd zijn.” (R5)

Tot slot wordt er gewerkt aan een opleverboek, hier moeten nummers in komen te staan voor wanneer er storingen zijn bij Stadsverwarming, maar ook tips voor elektrisch koken en het verduurzamen van je woning. Op deze manier wordt ‘duurzaamheid’ een stuk inzichtelijker gemaakt (R4).

“Zodat dat ook wat meer inzichtelijk wordt gemaakt, ook verwijzen naar het Duurzaam bouwloket en naar subsidiepagina's van de gemeente. Zodat dat niet stopt wanneer wij de deur uitlopen, dat zou zonde zijn.” (R4)

Naast verbinding met het thema duurzaamheid, kan er ook verbinding gevoeld worden met het overheidsorgaan, in dit geval het Gasvrij Purmerend team. De respondenten geven aan dat de bewoners, los van een enkele bewoner die niks te maken wil hebben met het project, vertrouwen hebben in het Gasvrij team (R1, R3, R4, R8, R9, R11, R12, R14 & R15).

“Ik durf met m'n hand op m'n hart te zeggen dat sommige mensen ontevreden zijn, maar de meeste mensen vertrouwen hebben in de manier waarop wij het aanpakken.” (R3)

Dit wordt bevestigd door alle geïnterviewde bewoners (R9, R10, R12, R14 & R15). Respondent 14 heeft er zelfs vertrouwen in dat wanneer iets verkeerd zou gaan in het project, dit opgelost zal worden door het Gasvrij team (R14).

“Op een gegeven moment krijg je vertrouwen in het team, dat ervaar je zo. En dan weet dat als er gaandeweg iets niet goed zal gaan in het project, dat je dat team recht in de ogen aan kan blijven kijken. Dan weet je al, dat ze niet kunnen zeggen, daar heb ik niks mee te maken. Want je zit al heel ver in dat vertrouwen. Dat gaat dan niet gauw meer stuk.” (R14)

Het belang van de bewoner wordt volgens de respondenten op verschillende manieren gewaarborgd. Volgens respondent 6 gebeurt dit op verschillende niveaus. Op macroniveau is er een wereldwijde noodzaak om actie te ondernemen, de duurzaamheidsnoodzaak. Op microniveau wordt het belang van de bewoner gewaarborgd doordat de kwaliteit van de uitvoering hoog is (R6). Het overgrote deel van de respondenten sluit zich aan bij het laatste. Het belang van de burger wordt volgens hen gewaarborgd doordat zij door de gemeente ontzorgd worden, er wordt rekening gehouden met de individuele wensen van de bewoners en de aansluiting wordt voor hen betaald (R1, R2, R4, R6, R7, R8 & R12).

“Dat idee heb ik zeker, omdat ze in mijn ogen toch steeds de beste oplossing en de minst dure oplossing proberen te zoeken voor de bewoner.” (R12)

Concluderend geven de meeste bewoners aan verbinding te voelen met het thema duurzaamheid, dit wordt ook door de gemeente Purmerend gestimuleerd. Toch blijkt dit voor bewoners niet de voornaamste reden om van het aardgas af te gaan. Door de theorie werd verondersteld dat de verbinding van bewoners met duurzaamheid belangrijk is voor succesvolle participatie. Uit de resultaten blijkt echter dat deze relatie minder sterk is dan verwacht. Er zijn zelfs klimaatsceptici in de pilotwijk, die wel meegaan op Stadsverwarming. Het draagvlak voor het warmtenet blijkt in plaats daarvan voort te komen uit de verbinding die de bewoners voelen met het Gasvrij team. De bewoners hebben het vertrouwen dat de gemeente bij het project Gasvrij Purmerend beslissingen maakt die het belang van de burger waarborgt. Dit gaat zelfs zo ver dat bewoners er zeker van zijn dat wanneer er iets fout zal gaan in het project, het Gasvrij team dit op zal lossen. Bewoners geven aan dat wanneer dit niet het geval zou zijn, zij waarschijnlijk niet voor een aansluiting op het warmtenet hadden gekozen.

Mogelijkheid om

Bij ‘mogelijkheid om’ is de kwaliteit van de participatie van belang, het gaat erom dat bewoners daadwerkelijk betrokken worden in de processen van beleidsvorming. Een rijk sociaal netwerk draagt bij aan de kwaliteit van de participatie, in een rijk sociaal netwerken is er interactie tussen enerzijds bewoners met de gemeente en anderzijds bewoners met medebewoners. Respondent 14 en 15 geven aan dat zij contact hebben met de burens over het project en dat hierdoor een saamhorigheidsgevoel in de wijk ontstaat. Daarnaast bieden zij zelfs ondersteuning aan een aantal burens (R14 & R15).

“En eentje hiernaast die werkt veel, die kan niet constant thuis zitten. Die ondersteunen wij, als er dan iemand in huis moet zijn, wij hebben een sleutel, dan doen wij wel even de deur open. Zo kun je elkaar ook een beetje helpen.” (R15)

Respondent 11 bevestigt dat een rijk sociaal netwerk van belang is, als gevolg kan een soort trotsheid ontstaan in de wijk. Volgens hem is het voor de gemeente belangrijk is om dit te versterken (R11).

“Eerst waren ze sceptisch, maar vervolgens gaat de groepsdruk ook de andere kant op werken. Dan gaan bewoners de gesprekken aan met bewoners. En niet de gemeente. Dan is het van, we gaan de wijk opknappen, het wordt een schone wijk. En dan krijg je een trotsheid van de wijk, die trotsheid, die kun je ook inzetten, gebruiken.” (R11)

Daarnaast hebben de bewoners en ambtenaren onderling veel contact. De meeste respondenten geven aan dagelijks, of anders wekelijks, contact te hebben met elkaar. Bewoners komen bijvoorbeeld langs in het Gasvrij huis, of er is telefonisch- of mailcontact. Doordat de gemeente Purmerend inzet op de burenerelatie, is het contact tussen de ambtenaren en de bewoners heel persoonlijk (R1, R2, R3, R4, R5, R7, R8).

“Dagelijks, de hele dag door. Ze komen langs, ik kom bij hun, appen, bellen, ik krijg nog net geen berichtjes via Facebook of Instagram.” (R4)

Bewoners hebben op die manier ook de mogelijkheid om lokale kennis in te brengen. Hierbij gaat het vooral om kennis over andere bewoners, over de woningen of over de eigen straat (R1, R2, R3 & R4).

“En je krijgt ook informatie over een buurman of buurvrouw waar het misschien niet helemaal lekker loopt. Soms heb ik ook het idee dat we ook een beetje een roddelhok zijn voor de bewoners. Maarja, dat is wel informatie die soms handig is om te weten. ... Die hebben kennis, die weten bijvoorbeeld waarom iets op een bepaalde manier is gebouwd, dat het door een verbouwing binnen zo is gegaan. Voor de gemeente is lang niet alles bekend, wat er onder de grond zit ofzo.” (R1)

“Mensen brengen voornamelijk kennis in over hun woningen, mensen zeggen van ja maar in mijn woning is het anders.” (R3)

Uit de interviews blijkt dat de woningen er vaak aan de buitenkant hetzelfde uitzien, maar dat zodra je binnen komt hier toch veel verschil in zit, waardoor de aansluiting op het warmtenet net iets anders is voor elke woning (R1, R2, R3, R4, R6, R8, R14, R15 & R16).

“En iedereen hun huis is anders, ook al lijken ze aan de buitenkant allemaal hetzelfde. ... Maar dat betekent weer iets anders voor je aansluiting.” (R8)

“Pas toen we echt in de wijk kwamen, kregen die mensen in die zin input dat we leerden kennen wat er gaande is. Dat merk je op die eerste 90 woningen, dat dat heel individueel was, zowel hoe de woning eruit zag als de situatie van de mensen.” (R6)

Voor de kwaliteit van de participatie is het belangrijk dat bestuurders transparant zijn, participatie vergroot de transparantie van het overleg, het proces en de informatie. Bewoners worden door de gemeente en door Stadsverwarming transparant geïnformeerd over bijvoorbeeld de kosten en overlast van het aanleggen van het warmtenet (R4, R5, R7 & R8).

“Nouja, over het algemeen is het volledige transparantie, als iets definitief is, van zus of zo gaan we het doen. Waarom zal ik ze daar niet over bijpraten als ik er toch ben. We zijn open en transparant naar die mensen toe.” (R4)

Bewoners uit de pilotwijk bevestigen dit. Deze respondent geeft aan op de hoogte te zijn gehouden door het Gasvrij team over bijvoorbeeld Raadsbesluiten van de gemeente Purmerend en andere beslissingen in Den Haag. Ook werden de bewoners erop geattendeerd wanneer er raadsvergadering waren, zodat je plaats kon nemen op de publieke tribune. Meer informatie over genomen besluiten was voor deze respondenten niet nodig (R14 & R15).

“Het geeft een gevoel van.. Er is openheid en er is vertrouwen, je wordt erin betrokken. Dat is erg belangrijk.” (R14)

Ook is zal het de kwaliteit van de participatie ten goede komen wanneer de doelen van de ambtenaren en bewoners overeen komen. De geïnterviewde ambtenaren noemen het voldoen aan de Parijsakkoorden als doel van het project Gasvrij Purmerend, het bijdragen aan de energietransitie (R1, R2, R3, R4, R5 & R8). Voor Purmerend betekent dat, dat er nog 25% van de bestaande bouw van het aardgas af moet (R1, R5 & R7). Respondent 6 en respondent 13 geven daarbij aan dat het doel van de pilotwijk zit in het opdoen van kennis en het leren voor de rest van de energietransitie (R6 & R13).

Het doel van de bewoners met betrekking tot de aansluiting op het warmtenet is tweeledig, zij willen zowel een bijdrage leveren aan het milieu (R9, R10 & R14), als de gaswinning in Groningen verminderen (R14 & R15).

“Ik wil zowel een bijdrage leveren aan het milieu als aan Groningen. Ik vind het allebei belangrijk.” (R14)

Samenvattend is in de pilotwijk een rijk sociaal netwerk ontstaan tussen zowel de bewoners onderling als tussen de bewoners en het Gasvrij team. Alle respondenten geven aan dagelijks, of anders wekelijks, contact te hebben met bewoners of ambtenaren. Daarnaast geven de bewoners uit de pilotwijk aan dat zij de leden van het Gasvrij team open en transparant vinden.

Gevraagd om

In de pilotwijk zijn alle bewoners gevraagd om te participeren, dit is op verschillende manieren gebeurd. In mei 2017 is er door de gemeente Purmerend een briefje door de bus gedaan bij de bewoners van de pilotwijk. Vervolgens is er een avond georganiseerd voor alle burens, waar iedereen stampot kon komen eten en glühwein kon komen drinken (R1, R3 & R15). Respondent 3 geeft aan dat hier heel veel mensen op afkwamen (R3).

“We hebben iedereen een ansichtkaart gestuurd: ‘Hallo nieuwe burens.’ En iedereen uitgenodigd om een keer te komen eten.” (R1)

De bewoners geven aan dat zij dit een prettige benadering van de gemeente vonden (R9, R10, R12, R14 & R15). Respondent 5 geeft aan dat dit voor de pilotwijk nog een overzienbare groep was, namelijk 95 woningen. Wanneer er straks schaa sprongen gemaakt moeten worden, zou het kunnen dat niet iedereen persoonlijk gevraagd wordt maar dat dit bijvoorbeeld via de woordvoerder van een VVE gaat (R5).

Omdat niet iedereen dezelfde manier van participeren prettig vindt is het belangrijk dat er verschillende typen participatie mogelijk zijn. Voor de bewoners van de pilotwijk in Purmerend bestaan de volgende participatiemogelijkheden: de Gasvrij woning, huisbezoeken, bewonersavonden, aanspreken op straat, bellen, e-mailen en contactformulieren (R1, R3, R4, R5, R6, R8, R9, R10, R11, R12, R13, R14, R15, R16). De

geïnterviewde bewoners waren stuk voor stuk op de hoogte van deze mogelijkheden en geven aan dat zij dit voldoende typen participatiemogelijkheden vonden (R9, R10, R12, R14 & R15).

Daarnaast geven respondent 6 en respondent 8 aan dat bewoners zijn gevraagd om in te spreken tijdens commissievergaderingen van de gemeenteraad. Ook wanneer er bestuurders op werkbezoek komen in de Gasvrij woning, en zelfs toen de koning op bezoek kwam, zijn bewoners gevraagd om aan te sluiten bij dit gesprek om hun inbreng te geven (R8). Bewoners bevestigen dat zij door het Gasvrij team gevraagd zijn om met wethouders en andere politici te spreken in de Gasvrij woning. Hier konden zij hun ervaringen met betrekking tot het project uiten (R12, R14 & R15). Tot slot hebben de bewoners zeggenschap over of zij aangesloten willen worden op het warmtenet of niet, wat ook gezien kan worden als een vorm van participatie (R6).

Alleen respondent 2 ziet bovenstaande anders en geeft aan dat bewoners niet gevraagd worden om te participeren, maar dat dit juist andersom gaat. Volgens haar vraagt de gemeente aan de bewoners: mogen wij jullie helpen? De gemeente kan de bewoners helpen om hun woning aardgasvrij te maken in plaats van andersom (R2).

“Nergens hebben wij gezegd, we gaan met jullie participeren, daar zouden we ze denk ik ook behoorlijk mee beledigd hebben, het is namelijk hun huis.” (R2)

Concluderend worden bewoners altijd aan de hand van een brief gevraagd om te participeren op een bewonersavond. Daarnaast kunnen zij ook participeren aan de hand van de Gasvrij woning, huisbezoeken, bewonersavonden, aanspreken op straat, bellen, e-mailen en contactformulieren. Daarnaast zijn een aantal bewoners gevraagd om in gesprek te gaan met bestuurders.

Reactie op

De reactie van de overheid op de participatie is belangrijk omdat burgers het gevoel moeten hebben dat hun inspanningen nut hebben en dat deze leiden tot positieve uitkomsten. Daarom is het van belang dat de gemeente een verantwoording aan de bewoners aflegt over beslissingen die genomen worden in het project. Bewoners worden ook op de hoogte gesteld van beslissingen aan de hand van verslagen die gemaakt worden van bewonersavonden (R2, R3, R4, R11, R12 & R14).

“En toen met die A4 vellen tijdens de bewonersavond, dan krijg je wel altijd een verslag, de notulen.” (R12)

In de interviews wordt meerdere malen het voorbeeld genoemd dat er door het Gasvrij team een jaar lang aan bewoners is medegedeeld dat de warmte afleverset beneden in de meterkast kwam te hangen. Uiteindelijk is hier van afgezien en wordt deze toch op zolder geïnstalleerd. Deze beslissing is aan de bewoners verantwoord op een bewonersavond (R1, R2, R3, R8 & R16).

“Dat was vooral met die ommezwaai van meterkast naar zolder, toen hadden we wel even wat uit te leggen aan de bewoners. Aan de hand van tekeningen en foto's hebben we dat uitgelegd.” (R16)

Respondent 9, een bewoner van de pilotwijk, geeft echter aan dat dit nooit goed verantwoord is (R9).

“Met de afleverset op zolder, dat hebben ze nooit echt toegelicht, we hebben die keuze gemaakt om het zo te doen. Het was meer zo van, we gaan via de gevel omhoog.” (R9)

Naast verantwoording aan bewoners ten aanzien van het project bestaat er ook een politiek-bestuurlijk verantwoordingsmechanisme (R3). Voor de verantwoording rechtstreeks in de pilotwijk is niet perse een proces neergezet waar de gemeente aan moet voldoen (R13). Maar er bestaat wel een formeel politiek-bestuurlijk proces, waarbij jaarlijks verantwoording afgelegd moet worden aan de gemeenteraad over het beleid van de Stadsverwarming (R3). Respondent 13, een wethouder, geeft aan dat de projectmanager van Gasvrij Purmerend verantwoording aan hem aflegt, maar dat hij zelf eindverantwoordelijk is en verantwoording aflegt aan de gemeenteraad (R13).

Daarnaast is het belangrijk dat bewoners een terugkoppeling krijgen zodat het duidelijk is wat de impact van de burgerparticipatie is.

“Wat wij hebben gedaan op al die avonden, hebben we alle input beschreven, en vervolgens hebben we ook weer antwoord gegeven op die input, of het wel toepasbaar was of niet. Wat de gevolgen zouden zijn.” (R11)

Respondent 9, een bewoner, geeft aan dat de impact van de participatie duidelijk is (R9).

“Ja, ze komen wel echt met argumenten en met van nou, de gemeente wilde dit en dit en dit en jullie wilden zus en zo, dus water bij de wijn, dus we hebben besloten dat we het op deze manier gaan doen.” (R9)

Tot slot is het belangrijk dat bewoners altijd een reactie krijgen op hun input. Respondent 3 geeft aan dat het Gasvrij team het beleid nastreeft dat wanneer een bewoner een vraag stelt, hij of zij altijd een antwoord krijgt (R3). Ook wanneer er niet direct antwoord gegeven kan worden, wordt hier altijd nog later op teruggekomen door het Gasvrij team (R1, R3, R8 & R14). Respondent 16, van Stadsverwarming Purmerend, geeft een vergelijkbaar beleid weer waarbij vragen van bewoners altijd worden beantwoord (R16).

“Als het iets heel bijzonder is, dan vraag ik: Mag ik uw naam noteren? Hebben we een lijst liggen, dan kom ik er op terug. Dan ga ik dat intern bespreken, die vraag heb ik gehad en hoe gaan we daar mee om. Dan krijgen ze een keurig een brief terug.” (R16)

Bewoners uit de pilotwijk geven aan dat zij deze verantwoording en terugkoppeling vanuit het Gasvrij team erg belangrijk vinden (R12 & R14). Respondent 12 geeft aan dat bovenstaande belangrijk is, omdat zij zich op deze manier serieus genomen voelt. Wanneer dit niet was gebeurd, was volgens haar het hele traject voor veel bewoners teleurstellend geweest (R12).

“Als je mij s avonds belt met een probleem. Dan vind ik het helemaal prima, dan neem je mij wel serieus. ... heeft eerst gebeld en is toen langsgekomen om het uit te leggen.” (R12)

Er is in de pilotwijk zowel informeel via het Gasvrij team, als formeel via de gemeenteraad, verantwoording afgelegd over beslissingen in het project. Op één bewoner na geven alle respondenten aan dat het Gasvrij team altijd uitleg geeft over waarom en hoe beslissingen gemaakt worden. Daarom kan geconcludeerd worden dat de gemeente een goede verantwoording aflegt aan haar bewoners. Hetzelfde geldt voor de terugkoppeling van de gemeente aan haar bewoners over de impact van de participatie. Zowel ambtenaren van het Gasvrij team als bewoners uit de pilotwijk geven aan dat er altijd een reactie wordt gegeven op inbreng van bewoners. Bewoners geven aan dat dit erg belangrijk is omdat zij zich op deze manier serieus genomen voelen door het Gasvrij team.

Effecten van

De focus van 'effecten van' ligt op de daadwerkelijke vertaling van de beleidsdoelen in beleid. Het beleid van het project moet daarvoor responsief zijn met de wensen van de bewoners. Het feit dat het warmtenet wordt aangelegd in de pilotwijk komt niet direct overeen met de wensen van de bewoners, zij hebben hier nooit om gevraagd (R1, R3, R4, R6, R8, R11 & R12).

"Nou, ik denk het niet, de bewoner heeft hier niet voor gekozen, wij hebben hier voor gekozen. Die bewoners zaten er aanvankelijk niet om te springen." (R4)

Verschillende respondenten geven echter aan dat naarmate het project vordert, de responsiviteit toeneemt. Doordat Gasvrij Purmerend bewoners weet te enthousiasmeren voor het project komen de wensen van bewoners inmiddels grotendeels overeen met het beleid van het project (R1, R3, R4, R6, R8 & R11).

"Ik denk wel dat wat er nu gebeurt is, sindsdien, dat je mensen meeneemt, dat ze jouw doelstelling wel grotendeels overnemen." (R1)

Daarnaast is het de wens van de bewoner dat het gefinancierd wordt, dat is het geval in de pilotwijk, waardoor het beleid op dit gebied responsief is (R1, R5, R8 & R13). Meerdere respondenten denken dat wanneer een eigen bijdrage nodig is, dit een reden zal zijn voor bewoners om niet deel te nemen (R1, R4, R5, R7, R8, R10 & R12).

Tot slot kunnen de uitkomsten van het beleid van het project Gasvrij Purmerend effectiever en efficiënter worden door participatie. Maar de meeste respondenten twijfelen aan het feit of er daadwerkelijk slimmere oplossingen zijn ontstaan door de participatie met de bewoners (R5, R13 & R14).

"Ja, ik kan me niet voorstellen dat de bewoners in staat zijn om details van het project aan te dragen, waardoor het beter zou kunnen. Ik denk dat dat een stap te ver is," (R14)

Onderstaand citaat van respondent 16, van Stadsverwarming Purmerend, sluit aan bij bovenstaande opmerking van respondent 14, een bewoner.

"Die oplossingen komen wel 95% bij ons vandaan, dan gaat het over de laatste details, het schotje op zolder bijvoorbeeld. Wij hebben er gewoon heel goed over nagedacht." (R16)

Respondenten van het Gasvrij Purmerend team geven aan dat het beleid wel is verbeterd door de participatie omdat er individuele oplossingen mogelijk zijn, er bestaat namelijk geen generieke oplossing of beleid (R1, R2, R3 & R8).

"Dolgraag zou je het anders willen, standaardisering, dat zou heel veel geld schelen. Maar de enige manier om het succesvol te maken is maatwerk." (R1).

"Of het ook slimmere uitkomsten en oplossingen zijn weet ik niet. Maar onze aanpak maakt het wel efficiënt en ook snel. Want als wij eerst alles zouden uitdenken of kaders zouden bedenken, of kaderparticipatie, of participatiekaders zouden vaststellen. ... Dan waren we lang niet zo snel geweest." (R2)

Respondent 7 voegt hier aan toe dat door de participatie de lijntjes tussen de gemeente en bewoners veel korter waren, waardoor je meer kennis krijgt van de bewoners waardoor je ook sneller tot antwoorden

kunt komen (R7). De meeste respondenten geven naast bovenstaande aan dat het beleid effectiever en efficiënter is geworden door het vertrouwen dat is ontstaan tussen het Gasvrij team en de bewoners, waardoor er geen blokkades ontstaan (R14). De uitkomsten zijn daarom beter, omdat je iedereen meekrijgt (R12).

“Dat hebben ze goed gedaan, iedereen enthousiast maken. De uitkomst is beter doordat je iedereen mee krijgt.” (R12)

Bewoners geven aan dat hun houding ten opzichte van het warmtenet niet was veranderd wanneer de uitkomsten minder efficiënt en effectief waren. Volgens hen zit het in het vertrouwen dat zij in het team hebben en niet in de daadwerkelijke uitkomsten van het project (R12, R14 & R15).

“Nee, dat wordt gewoon gevoed door het vertrouwen dat je dan al hebt. Dan maakt het niet heel veel uit of het iets sneller gaat.”

Respondent 6 geeft aan dat het bijzondere aan dit project is, dat er juist van tevoren niks van bovenaf is bepaald of uitgestippeld. Het project is begonnen, zonder dat er precies duidelijk was wat en wie precies. Het beleid wordt volgens hem geschreven op basis van de lessen uit de pilotwijk (R6).

“We hadden geen standaard beleid, dat gaan we juist maken op basis van wat we hier ophalen. Het doel hadden we en het beleid maken we. En het beleid is het kopieerbare werk.” (R6)

Respondent 16, van Stadsverwarming Purmerend, geeft ook aan dat zij veel geleerd hebben van de pilotwijk, waar zij gebruik van kunnen maken in de proeftuin en de rest van Purmerend.

“Maar je ziet wel, in de pilotwijk zijn we vier keer langsgekomen bij die mensen, en nu kunnen we in één keer met één vragenlijst. Dat is wel een groeiproces geweest.” (R16)

Samenvattend was het beleid van het project Gasvrij Purmerend in eerste instantie niet responsief met de wensen van de bewoners. Uit de interviews blijkt echter dat doordat de gemeente de bewoners mee heeft genomen in het proces, het beleid van het project inmiddels wel overeen komt met de wensen van de bewoners. De meeste respondenten geven aan dat de burgerparticipatie geen slimme technische oplossingen heeft opgeleverd en erkennen dat bewoners hier simpelweg de kennis niet voor hebben. Maar door de participatie zijn de lijntjes tussen de gemeente en bewoners wel korter geworden, waardoor het proces sneller is verlopen en er maatwerk geleverd kon worden. Het belang van het contact tussen de gemeente en de bewoners komt hier wederom naar voren. Door het vertrouwen dat is opgebouwd tussen de bewoners en het Gasvrij team zijn er bijna geen blokkades ontstaan, waardoor de uitkomsten beter zijn en er meer mensen meegaan op het warmtenet.

Conclusie

Aan de hand van bovenstaande bevindingen kan de derde deelvraag beantwoord worden, deze richt zich op de mate van burgerparticipatie in de pilotwijk en luidt: *In hoeverre zijn de verschillende moderatoren in het project Gasvrij Purmerend aanwezig?*

Uit bovenstaande resultaten blijkt dat alle moderatoren aanwezig zijn in het project Gasvrij Purmerend. De gemeente Purmerend zorgt ervoor dat bewoners kunnen participeren, willen participeren, de mogelijkheid hebben om te participeren, gevraagd worden om te participeren, een reactie krijgen op de

participatie en dat er effecten zichtbaar zijn van de participatie. Echter hebben niet alle factoren een modererend effect op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak van het warmtenet. Dit zal verder uiteengezet worden in de analyse van dit onderzoek.

4.2.3 Draagvlak

Op basis van de houding en het gedrag van de bewoners wordt gemeten in hoeverre er draagvlak voor het warmtenet bestaat in de pilotwijk in Purmerend.

Houding

De houding van bewoners ten opzichte van het warmtenet wordt gemeten aan de hand van hun visie op klimaatverandering en het warmtenet zelf en het handelen van de gemeente bij het aanleggen van het warmtenet.

De meeste respondenten van de gemeente Purmerend geven aan dat de bewoners uit de pilotwijk niet veel affiniteit met duurzaamheid hebben en dat er veel klimaatsceptici in de wijk wonen (R1, R3, R4, R7 & R13). Dit kan te maken hebben met de samenstelling van de wijk, het gaat om relatief oude woningen en de politieke voorkeur van de bewoners ligt grotendeels bij de Partij Voor de Vrijheid en het Forum voor Democratie (R4 & R7).

“Klimaatverandering is een academisch-politiek item en leeft onder de bewoners onvoldoende. Misschien bij een enkeling wel, maar niet bij de massa. De massa denkt het zal wel, het is warm.” (R3)

Bewoners zelf geven echter aan dat zij de wereld om zich heen zien veranderen en dat zij dit als een probleem ervaren. Zij vinden ook dat de overheid in moet grijpen om klimaatverandering tegen te gaan, de overheid zou volgens hen het voortouw moeten nemen in de energietransitie (R9 & R14).

“Ja, want individueel kan de bevolking dat niet zo makkelijk doen. Er moet wel een bepaalde kracht zitten die dingen in gang kan zetten op grote schaal.” (R14)

Respondent 9 vindt dat er ook verantwoordelijkheid bij de bewoners zelf ligt om klimaatverandering tegen te gaan (R9).

“Ik vind dat zij de voorlopers moeten zijn, maar dat je als burger ook je deel daar aan bij moet dragen.” (R9)

Wel twijfelen de bewoners over de daadwerkelijk effecten van het aanleggen van het warmtenet. Zij vinden het lastig in te schatten of een warmtenet bij zal dragen aan een beter klimaat (R12 & R14).

“Nou, ik zie mezelf als een eenling die er weinig tegen in te brengen heeft, al die veranderingen. ... Maar ik ben echt 0,00001 druppeltje.” (R12)

Dit heeft volgens respondent 12 ook te maken met onduidelijkheid vanuit de politiek, zowel over de kosten als de effecten van de energietransitie (R12). Ook respondent 14 geeft aan dat je een mening gaat vormen op basis van wat je hoort in de media (R14). Sommige bewoners vinden de gaswinning in Groningen dan ook een logischere reden om van het gas af te gaan dan duurzaamheidsoverwegingen (R9, R14 & R15).

“Ik vind het een concrete reden. Of het nou heel direct gaat helpen, dat is een ander verhaal. Maar het is wel een concrete reden, om de gaswinning te verminderen.” (R14)

Zij zien het warmtenet wel als goed alternatief voor aardgas. Dit baseren bewoners op ervaringen die mensen uit hun omgeving hebben met de Stadsverwarming. Respondent 15 geeft aan dat zij vanuit haar omgeving veel mensen hoort die tevreden zijn over Stadsverwarming (R14 & R15). Respondent 9 geeft aan dat haar ouders al lang gebruik maken van het warmtenet in Purmerend, en dat dat prima werkt (R9).

Terwijl andere respondenten aangeven dat het imago van Stadsverwarming Purmerend slecht is. In het verleden zijn er veel storingen geweest en daarnaast staat de Stadsverwarming bekend als monopolist (R1, R2, R3, R4, R7, R13 & R16).

“Plus dat dit warmtenet zich ook wel ook vrij lang heeft gedragen als een typische monopolist.” (R2)

Respondent 16, van Stadsverwarming Purmerend sluit zich hierbij aan, maar benoemt ook dat het imago aan het verbeteren is mede door de pilotwijk. Zij zullen de pilotwijk in Overwhere-Zuid gaan gebruiken als visitekaartje voor de rest van Purmerend (R16).

Wat ook naar voren komt is dat de houding van bewoners ten opzichte van het warmtenet gebaseerd is op het handelen van de gemeente bij de aanleg van het warmtenet. Bewoners vinden dat het Gasvrij team op de juiste wijze handelt en hebben vertrouwen in het team (R9, R12, R14 & R15). Dit komt omdat bewoners vroeg zijn betrokken bij het project (R14 & R15) en omdat de gemeente het belang van de bewoner waarborgt tijdens het project (R9).

“Als je geen vertrouwen hebt ga je niet mee. Je weet dat als iets verkeerd gaat, dan weet je al zeker dat dat opgelost gaat worden.” (R15)

Gedrag

Wat betreft het gedrag van bewoners is onderzocht of bewoners participeren in het project en of zij hun woning laten aansluiten op het warmtenet of niet.

Bijna alle bewoners participeren in het project, respondenten van het Gasvrij Purmerend team geven aan dat zij een enkele bewoner niet hebben kunnen bereiken, maar met de meeste bewoners in contact staan (R1, R2, R3, R4 & R8). Dit betekent dat zij op een paar woningen na bij alle bewoners op huisbezoek zijn geweest en contactgegevens zoals telefoonnummers en mailadressen hebben uitgewisseld. Ook worden de bewonersavonden en de Gasvrij woning goed bezocht (R3). Op de eerste bewonersavond zijn 39 van de 95 adressen aanwezig, op de vierde bewonersavond is dit aantal gestegen naar 54 aanwezige adressen (De gemeente als goede buur, 2018).

Van de 95 woningen zullen ongeveer 75 aangesloten worden op het warmtenet (R1, R2, R3, R4, R5, R8 & R13). De meeste bewoners hadden het gevoel dat zij de vrije keuze hadden om aangesloten te worden of niet (R9, R10, R14 & R15). Alleen respondent 12 geeft aan dat zij zich min of meer noodgedwongen laat aansluiten op het warmtenet omdat zij onderdeel is van de pilot, anders had zij dit niet gedaan. Het feit dat alles nu geregeld en betaald wordt geeft voor haar de doorslag (R12).

Ook voor andere bewoners blijft het een grote rol spelen dat de aansluiting in de pilotwijk voor hen betaald wordt. De bewoners denken dat wanneer dit niet het geval was, veel minder mensen mee waren gegaan (R9, R10, R12 & R14).

“Door subsidiering krijg je wel meer draagvlak, als mensen minder hoever te betalen, gaan we sneller ‘ja’ zeggen. Dat mechanisme kennen we allemaal.” (R14)

“En het wordt nu betaald. Als je dat niet had gedaan dan waren weinig mensen meegegaan. Er zijn weinig mensen die daar zelf 7000 euro voor willen betalen. Ik denk wel dat dat doorslaggevend is.” (R9)

Volgens respondent 16 wordt door de gemeente en bedrijven vaak vergeten dat je aan mensen vraagt voor iets te betalen waar zij zelf weinig op vooruit gaan. Ze moeten gaan investeren in iets wat ze eigenlijk al hadden, warmte (R16).

“We hebben in Nederland diversie energietransities gehad, ... Je ging van je gas naar een radiator, van een boiler naar continu warmte. Dus het comfort werd steeds beter. Nu maken we een stap waarbij het comfort, maximaal hetzelfde blijft, of minder. De verbetering zit hem in duurzaamheid en niet in comfort.” (R16)

Desondanks vermoedt respondent 16, van Stadsverwarming Purmerend aan, dat ze de lijn van aansluiten door kunnen zetten, ook in de proeftuin wanneer niet alles voor de bewoners betaald wordt. Volgens hem is het warmtenet nu eenmaal het beste alternatief (R16).

“Ik denk wel dat we die lijn kunnen gaan doorzetten. ... Dat zo’n 80% mee gaat, we zijn een goed alternatief. Wij zijn een goedkoop alternatief ten opzichte van een warmtepomp of all-electric. En op het moment dat je het niet doet, is je huis minder waard.” (R16)

Conclusie

De tweede deelvraag van dit onderzoek luidt: *In hoeverre bestaat er draagvlak voor het warmtenet in Purmerend?* Het draagvlak voor het warmtenet is gemeten op basis van de houding en het gedrag van de bewoners uit de pilotwijk. Uit de interviews blijkt dat er in de pilotwijk draagvlak voor het warmtenet bestaat.

Ondanks dat ambtenaren van het Gasvrij team het gevoel hebben dat klimaatverandering onvoldoende leeft in de pilotwijk, geven alle bewoners aan dit als een probleem te ervaren. Zij vinden het dan ook logisch dat de overheid ingrijpt om klimaatverandering tegen te gaan. Desondanks geven de bewoners klimaatverandering niet als belangrijkste reden voor hun keuze om over te gaan op het warmtenet. Uit de interviews blijkt dat de aardbevingen in Groningen meer als probleem wordt ervaren dan klimaatverandering. Dit komt omdat de effecten van een warmtenet volgens de bewoners op klimaatverandering nihil zijn, terwijl zij denken dat een warmtenet wel significant bijdraagt aan het verminderen van de gaswinning in Groningen. Bewoners vinden het warmtenet een geschikt alternatief voor aardgas, maar niet omdat dit bijdraagt aan klimaatverandering, zoals de theorie voorspelde. Opvallend is dat uit de interviews naar voren komt dat bewoners hun houding ten opzichte van het warmtenet mede baseren op eerdere ervaringen of ervaringen van anderen met het warmtenet. Ondanks dat meerdere respondenten aangeven dat Stadsverwarming Purmerend een slecht imago heeft, hebben de bewoners een positieve houding ten opzichte van het warmtenet op basis van eigen ervaringen of ervaringen van anderen. Daarnaast komt uit de interviews naar voren dat de media een rol speelt in de houding van bewoners ten opzichte van het warmtenet. In de media horen zij verschillende geluiden over de effecten en de duurzaamheid van een warmtenet. Dit beïnvloed hun houding ten opzichte van Stadsverwarming Purmerend. Tot slot is de sterkste relatie gevonden tussen het handelen van de

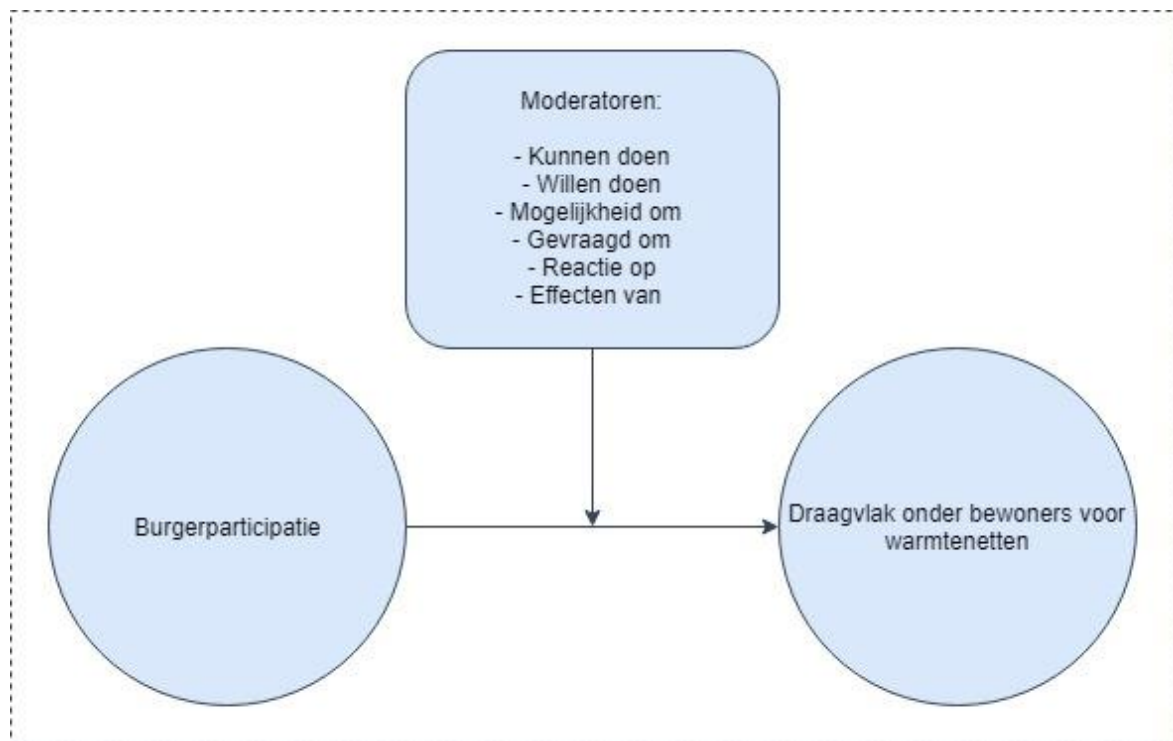
gemeente Purmerend bij het aanleggen van het warmtenet en de houding van bewoners ten opzichte van het warmtenet. Bewoners hebben vertrouwen in het Gasvrij team wat hun houding ten opzichte van het warmtenet positief beïnvloedt. Daarmee is een goede relatie tussen de gemeente en de bewoners de belangrijkste voorspeller van het gedrag van de bewoners. Op basis van de aardbevingen in Groningen, eerdere ervaringen met het warmtenet, ervaringen van anderen met het warmtenet, de media en het handelen van het Gasvrij team is de *houding* van bewoners ten opzichte van het warmtenet positief.

Ook op basis van het *gedrag* van de bewoners kan geconcludeerd worden dat er veel draagvlak voor het warmtenet bestaat. Bijna alle bewoners participeren in het project en laten hun woning aansluiten op het warmtenet. Hierbij is het van belang te beseffen dat de aansluiting op het warmtenet in de pilotwijk voor bewoners betaald wordt. Ondanks dat bewoners de financiering niet als doorslaggevend voor hun keuze benoemen, zal dit een rol spelen in het gedrag van de bewoners.

4.3 Analyse

De bevindingen van het onderzoek zullen vergeleken worden met de theorie om vast te stellen in hoeverre de casestudy in Purmerend aansluit bij de theoretische inzichten. In de analyse zal ingegaan worden op de relaties veronderstelt in het conceptueel model in het theoretisch kader. Eerst wordt de invloed van de moderatoren op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak geanalyseerd. Daarna wordt de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak uiteengezet. Op basis hiervan zal een herzien conceptueel model gepresenteerd worden.

Figuur 4 – Conceptueel model

4.3.1 De invloed van de moderatoren

Hoe hebben de verschillende factoren invloed op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak onder bewoners voor het warmtenet? Deze vraag zal in dit onderdeel beantwoord worden. De sterkste relatie is gevonden voor de moderator 'willen doen', daarnaast spelen de factoren 'kunnen doen', 'mogelijkheid om' en 'reactie op' een rol in de relatie tussen burgerparticipatie en draagvlak.

Kunnen doen

Uit de bevindingen blijkt dat het 'kunnen doen' van bewoners door de gemeente Purmerend is ondersteund in de pilotwijk. Bewoners hebben dit als erg prettig ervaren en er kan geconcludeerd worden dat deze manier van werken heeft bijgedragen aan het draagvlak voor het warmtenet. Wat hierbij cruciaal was is de Gasvrij woning midden in de pilotwijk, omdat bewoners hierdoor altijd een vast punt hadden waar zij terecht konden. Ook het feit dat de bewoners steeds met dezelfde ambtenaren te maken kregen was van belang voor het 'kunnen doen' van bewoners. Meerdere bewoners geven aan het Gasvrij Purmerend team los te zien van de gemeente Purmerend. Hierbij spreken zij positief over het Gasvrij Purmerend team en negatief over de gemeente Purmerend. Dit is opvallend omdat de Gasvrij leden allemaal in dienst zijn van de gemeente Purmerend. Dit betekent dat de leden van het Gasvrij team een dermate goede band hebben opgebouwd met de bewoners dat zij niet als 'ambtenaar van de gemeente' worden gezien. Bovenstaande heeft de interactieve beleidsvorming processen erg toegankelijk gemaakt voor bewoners en op deze manier voor vertrouwen in het team gezorgd.

Willen doen

Het 'willen doen' van bewoners blijkt voort te komen uit de verbinding die zij voelen met het Gasvrij Purmerend team in plaats van met het thema duurzaamheid. Bewoners uit de pilotwijk geven aan dat wanneer zij minder vertrouwen hadden in het team, zij niet direct voor een aansluiting op het warmtenet hadden gekozen. Dit betekent dat er een sterke relatie is gevonden tussen de verbinding die de bewoners voelen met het overheidsorgaan en het draagvlak voor het warmtenet. Zij hebben vertrouwen in het team doordat zij persoonlijk contact met de ambtenaren hadden, altijd terecht konden met vragen of input en zich serieus genomen voelden. Ook bij de andere moderatoren komt naar voren dat de verbinding tussen de bewoner en de ambtenaar belangrijk is. Dus niet perse de moderator zelf, maar het vertrouwen in het overheidsorgaan dat het voldoen aan de moderator creëert, zorgt voor draagvlak. Dit maakt het 'willen doen' de sterkste voorspeller van het draagvlak onder bewoners voor het warmtenet.

Mogelijkheid om

In de pilotwijk is een rijk sociaal netwerk tussen bewoners onderling en tussen bewoners en het Gasvrij team ontstaan. Zij spreken elkaar wekelijks op straat, via de telefoon of in de Gasvrij woning. Voornamelijk het persoonlijke contact tussen de bewoners en leden van het Gasvrij team heeft bijgedragen aan het draagvlak voor het warmtenet. Het feit dat er sprake is van een burenlrelatie heeft het contact erg persoonlijk gemaakt, de leden van het Gasvrij team kennen de meeste bewoners bij naam. De ambtenaren zijn volgens de bewoners dan ook transparant en open. Wat hierbij heeft bijgedragen is het feit dat bewoners steeds in contact waren met dezelfde ambtenaren waardoor bewoners zekerheid hadden dat wanneer zij vandaag iemand spraken, zij dezelfde persoon de volgende dag weer konden spreken. Door het persoonlijke contact konden bewoners gemakkelijk lokale kennis inbrengen over de wijk of hun woning. Hierdoor heeft het Gasvrij team rekening kunnen houden met de individuele wensen van de

bewoners, hierdoor voelden bewoners zich serieus genomen. Het persoonlijke contact tussen de bewoners en het team heeft voor vertrouwen van bewoners in het Gasvrij team gezorgd, wat vervolgens bijdraagt aan het draagvlak voor het warmtenet. Dit betekent dat er een relatie is gevonden tussen de 'mogelijkheid om' en het draagvlak voor het warmtenet.

Gevraagd om

De bewoners zijn aan de hand van een brief gevraagd om te participeren in het project Gasvrij Purmerend. Bewoners geven aan dat zij dit een prettige benadering vonden en niet op een andere manier benaderd hadden willen worden. Er bestaan acht verschillende manieren om te participeren bij het project en alle bewoners waren op de hoogte van de participatiemogelijkheden. Bewoners geven aan dat meer of minder typen om te participeren hun houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet niet had veranderd. Dit betekent dat er geen relatie is gevonden tussen het 'gevraagd om' en het draagvlak voor het warmtenet. Echter waren er in de pilotwijk veel en laagdrempelige manieren om te participeren, zoals de Gasvrij woning. Bewoners geven wel aan dat zij dit een prettige manier van participeren vonden. De manier waarop zij gevraagd zijn blijkt dus geen rol te spelen, maar de manier van participatie is wel van belang. Bewoners geven aan het prettig vinden om op zulke laagdrempelige manieren te hebben kunnen participeren. Meer typen om te participeren waren om deze reden niet nodig, de participatiemogelijkheden waren al erg toegankelijk voor de bewoners. Dit is vertaald in de moderator 'kunnen doen', waardoor het 'gevraagd om' in dit geval geen extra verklaring geeft voor het draagvlak.

Reactie op

Uit de bevindingen blijkt dat er zowel een goede verantwoording als terugkoppeling vanuit de gemeente Purmerend heeft plaatsgevonden. Wanneer dit niet het geval was geweest, was het project voor veel bewoners teleurstellend geweest, omdat zij zich door een goede verantwoording en terugkoppeling serieus genomen voelen door de gemeente. Wanneer het Gasvrij team niet uitlegt waarom bepaalde beslissingen gemaakt worden of geen terugkoppeling geeft over de impact van de participatie zouden bewoners zich niet bij het project betrokken voelen. Dit zou hun houding tegenover het Gasvrij team veranderd hebben. Aangezien de verbinding die bewoners met het overheidsorgaan voelen cruciaal is voor het draagvlak van het warmtenet, zou dit ten koste zijn gegaan van het draagvlak. Dit betekent dat de moderator 'reactie op' invloed heeft op het draagvlak voor het warmtenet.

Effecten van

De 'effecten van' het Gasvrij Purmerend project zijn niet effectiever in de zin dat er slimmere technische oplossingen zijn ontstaan door burgerparticipatie. Zowel ambtenaren als bewoners vinden dit logisch omdat er speling zit tussen de technische kennis van de expert en de bewoners. Dit betekent dat er geen relatie gevonden tussen realiseren van slimmere uitkomsten van het project en het draagvlak voor het warmtenet. Er is wel een andere relatie gevonden. Het blijkt dat door de burgerparticipatie de lijntjes tussen de gemeente en de bewoners korter zijn geworden, waardoor het proces sneller is verlopen en er maatwerk geleverd kon worden. Er zijn door de participatie geen blokkades vanuit de bewoners ontstaan. In tegenstelling, door de burgerparticipatie is er vertrouwen opgebouwd tussen de bewoners en het Gasvrij team, waardoor meer mensen mee zijn gegaan op het warmtenet. Dit betekent dat er wel een relatie is gevonden tussen het vertrouwen van de bewoners in het Gasvrij team, en het beter verlopen van

het proces als gevolg daarvan. Dit is echter al een gevolg van het vertrouwen en daarom niet een indicator voor vertrouwen en daarmee draagvlak.

4.3.2 De invloed van burgerparticipatie op het draagvlak

Op dit moment de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak voor warmtenetten geanalyseerd worden. *Hoe draagt door de overheid geïnitieerde burgerparticipatie bij aan het realiseren van draagvlak onder bewoners voor warmtenetten?* Uit de bevindingen blijkt dat er in Purmerend draagvlak voor het warmtenet bestaat en dat er in verschillende fasen van het proces een verschillende mate van burgerparticipatie heeft plaatsgevonden.

Opvallend is dat geen enkele bewoner aangeeft dat zijn of haar houding tegenover het warmtenet anders was geweest wanneer hij of zij meer invloed op het project had gehad. Oftewel, een hogere mate van invloed op het beleid, meer input op het beleid of een strengere binding van de uitkomsten had de houding of het gedrag van bewoners niet veranderd. Dit betekent dat de mate van participatie, oftewel de positie op de participatieladder, weinig invloed op het draagvlak voor warmtenetten heeft. In het project Gasvrij Purmerend zijn alle treden van de participatieladder op een bepaald moment aanwezig geweest en ondanks dat er sprake is geweest van de hoogste mate van participatie, meebeslissen, is dit niet een indicator voor draagvlak. Dit betekent dat de kwaliteit van burgerparticipatie belangrijker blijkt dan de mate van burgerparticipatie. Veel invloed op het draagvlak heeft de manier van participatie, deze moet gericht zijn op de relatie tussen het team van de gemeente en de bewoners. Deze manier van participatie heeft namelijk vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan gecreëerd, dit blijkt de belangrijkste voorspeller voor draagvlak van warmtenetten. In theorie betekent dit dat je bewoners over alles kunt laten meebeslissen, maar dat wanneer er geen vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan bestaat, dit niet tot draagvlak voor het warmtenet zal leiden. Andersom zou wanneer er een vertrouwenwekkende relatie tussen bewoner en ambtenaar bestaat, het informeren van bewoners voldoende participatie moeten zijn.

De belangrijkste indicator van draagvlak voor het warmtenet blijkt de houding van bewoners ten opzichte van het overheidsorgaan dat het project uitvoert. Het vertrouwen van de bewoners in het Gasvrij Purmerend team is cruciaal voor de houding van bewoners ten opzichte van het warmtenet. Ook de rode draad die door alle moderatoren heen loopt is het belang van de relatie tussen het Gasvrij team en de bewoners. Dit betekent dat het bij burgerparticipatie van belang is om vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan te creëren om op deze manier het draagvlak te vergroten. Dit wordt samengevat in de moderator 'willen doen'. Anders dan in de wetenschappelijk literatuur naar voren kwam, blijken sommige moderatoren dus belangrijker dan andere. Uit het onderzoek blijkt dat 'willen doen' de belangrijkste factor is in het verklaren van draagvlak voor het warmtenet. Dit vertrouwen kan gerealiseerd worden door tijdens burgerparticipatie gebruik te maken van de moderatoren die als gevolg vertrouwen van de bewoners in het overheidsorgaan hebben. Dit zijn de moderatoren: 'kunnen doen', 'mogelijkheid om' en 'reactie op', deze kunnen namelijk het 'willen doen' versterken. Wanneer er vertrouwen in het overheidsorgaan bestaat zullen de 'effecten van' het beleid efficiënter en effectiever zijn, maar andersom is effectiever en efficiënter beleid geen indicator voor meer vertrouwen in het overheidsorgaan. Waardoor de moderator 'effecten van' tijdens burgerparticipatie het draagvlak van het warmtenet niet direct zal vergroten. Ook de variabele 'gevraagd om' blijkt in de analyse geen of nauwelijks een rol te spelen voor

het draagvlak van het warmtenet. Bewoners geven aan dat een andere benadering of meer participatiemogelijkheden hun houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet niet had veranderd.

Uit de analyse blijkt dat het bij de factor 'willen doen' niet alleen gaat om de verbinding die bewoners voelen met een bepaald thema, maar voornamelijk om de verbinding die zij voelen met het overheidsorgaan. Burgerparticipatie kan in deze zin bijdragen aan het draagvlak voor het warmtenet wanneer de gemeente inzet op het bouwen van een goede relatie tussen het team van ambtenaren en de bewoners. Wanneer de gemeente aan de hand van bewonersparticipatie verbinding met het overheidsorgaan kan stimuleren, zal dit het draagvlak voor het warmtenet positief beïnvloeden. De gemeente kan dit realiseren door bewoners te ondersteunen in het 'kunnen doen', de 'mogelijkheid om' en de 'reactie op'.

Door burgerparticipatie laagdrempelig te houden en er zo voor te zorgen dat alle bewoners kunnen participeren wordt er vertrouwen in het overheidsorgaan gecreëerd. Het ondersteunen van de gemeente van het 'kunnen doen' van bewoners, bijvoorbeeld door de Gasvrij woning in de wijk, heeft ervoor gezorgd dat alle bewoners konden participeren. Ook het bezoeken van alle woningen en het uitwisselen van telefoonnummers heeft ervoor gezorgd dat alle bewoners konden participeren. Dit betekent dat ook bewoners met minder middelen en tijd de mogelijkheid hadden om te participeren in het project. Dit heeft voor vertrouwen in het team gezorgd en daarmee bijgedragen aan het draagvlak voor het warmtenet.

Bij 'mogelijkheid om' gaat het op de kwaliteit van de participatie. Wanneer de gemeente door burgerparticipatie een rijk sociaal netwerk weet te creëren, waarin zowel bewoners onderling als bewoners en ambtenaren wekelijks contact hebben, zal dit bijdragen aan het vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan. Door als gemeente persoonlijk contact te onderhouden met de bewoners door elkaar op straat en in de supermarkt te spreken, wordt er vertrouwen in het overheidsorgaan gecreëerd en op deze manier het draagvlak voor het warmtenet vergroot. Daarnaast is het bij burgerparticipatie ook van belang dat bewoners steeds contact hebben met dezelfde ambtenaren, zodat bewoners weten op wie zij kunnen terugvallen indien nodig.

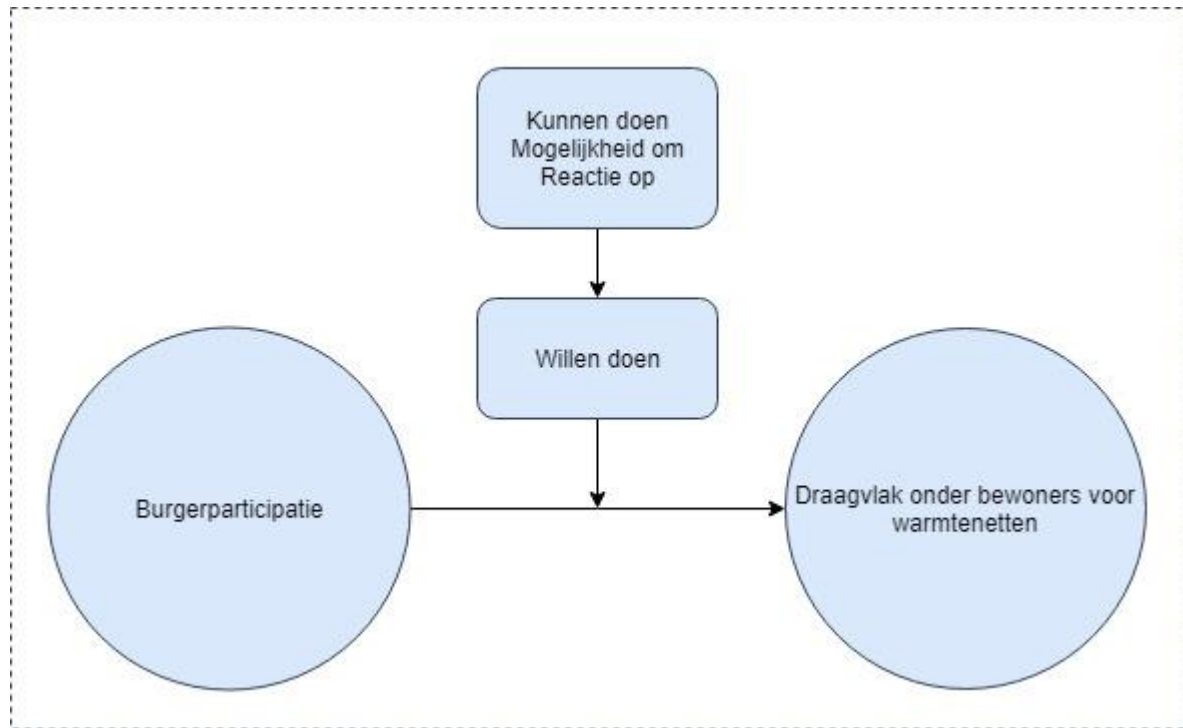
Tot slot draagt burgerparticipatie bij aan het realiseren van draagvlak wanneer de gemeente zorgt voor een goede verantwoording en terugkoppeling aan bewoners. De gemeente zal altijd haar beslissingen moeten verantwoorden en een terugkoppeling geven over de impact van de participatie. Een goede 'reactie op' de burgerparticipatie is van belang omdat bewoners zich op deze manier serieus genomen voelen door het overheidsorgaan. Dit leidt tot vertrouwen in het team en draagvlak voor het warmtenet.

4.3.3 Herzien conceptueel model

Uit de analyse blijkt dat de belangrijkste indicator van draagvlak voor het warmtenet de houding van bewoners ten opzichte van het overheidsorgaan is, in dit geval het Gasvrij Purmerend team. Dit betekent dat de sterkste relatie is gevonden tussen de moderator 'willen doen' en de afhankelijke variabele, het draagvlak onder bewoners voor het warmtenet. De theorie voorspelde dat het 'willen doen' van bewoners afhankelijk is van hun verbinding met het onderwerp of het overheidsorgaan, in dit geval blijkt de verbinding met het overheidsorgaan cruciaal. Uit de analyse blijkt dat bij de volgende moderatoren een relatie tussen de moderator en het vertrouwen in het Gasvrij team is gevonden: 'kunnen doen', 'mogelijkheid om' en 'reactie op'. Dit betekent dat sommige moderatoren, in tegenstelling tot wat de

literatuur uitwijst, belangrijker zijn dan andere. De basis voor draagvlak voor het warmtenet blijkt het 'willen doen' van bewoners, dit kan versterkt worden door als overheid bij burgerparticipatie de factoren 'kunnen doen', 'mogelijkheid om' en 'reactie op' te ondersteunen. Op basis van bovenstaande conclusie is een herzien conceptueel model ontworpen.

Figuur 5 - Herzien conceptueel model

Hoofdstuk 5: Conclusie en reflectie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek, deze is geformuleerd in de doel- en vraagstelling van hoofdstuk 1. Vervolgens wordt er gereflecteerd op de gekozen onderzoeksmethoden en het maatschappelijk vraagstuk van dit onderzoek.

5.1 Conclusie

Dit onderzoek heeft de invloed van burgerparticipatie op het draagvlak onder bewoners voor warmtenetten en de factoren die deze relatie beïnvloeden onderzocht. Na een uitgebreide analyse van de bevindingen van kan antwoord gegeven worden op de hoofdvraag:

“Hoe draagt door de overheid geïnitieerde burgerparticipatie bij aan het realiseren van draagvlak onder bewoners voor warmtenetten?”

Uit het onderzoek blijkt dat de manier van participatie de belangrijkste rol speelt in het verklaren van draagvlak voor het warmtenet. De mate van burgerparticipatie, oftewel de positie op de participatieladder, heeft daarentegen weinig invloed op het draagvlak. De manier van burgerparticipatie moet gericht zijn op het creëren van vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan. Het vertrouwen van de bewoners in het Gasvrij Purmerend team blijkt namelijk cruciaal voor de houding en het gedrag van bewoners ten opzichte van het warmtenet.

Bovenstaande wordt vertaald in de moderator ‘willen doen’, het ‘willen doen’ van bewoners is de belangrijkste factor in het verklaren van draagvlak voor het warmtenet. Anders dan in de wetenschappelijk literatuur naar voren komt, blijken sommige moderatoren dus belangrijker dan andere. Bij het ‘willen doen’ gaat het om de verbinding die bewoners voelen met het overheidsorgaan. Wanneer bewoners vertrouwen hebben in de gemeente zorgt dit voor draagvlak voor het warmtenet. Burgerparticipatie kan in deze zin bijdragen aan het draagvlak voor het warmtenet wanneer de gemeente inzet op het bouwen van een goede relatie tussen het team van ambtenaren en de bewoners.

De moderatoren ‘kunnen doen’, ‘mogelijkheid om’ en ‘reactie op’ spelen ook een rol in het verklaren van het draagvlak. Deze moderatoren dragen bij aan het bouwen van een goede relatie tussen de gemeente en de bewoners en zullen op deze manier het ‘willen doen’ versterken. Wanneer aan deze moderatoren voldaan wordt, zal het vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan toenemen, waardoor het draagvlak voor het warmtenet wordt vergroot.

Het ‘kunnen doen’ zorgt ervoor dat alle bewoners kunnen participeren door burgerparticipatie laagdrempelig te houden. Doordat de gemeente bewoners ondersteund heeft in het ‘kunnen doen’ aan de hand van de Gasvrij woning, bewonersavonden, huisbezoeken en het uitwisselen van persoonlijke telefoonnummers is er vertrouwen in het overheidsorgaan gecreëerd. Dit vertrouwen in de gemeente heeft het draagvlak voor het warmtenet vergroot.

Bij ‘mogelijkheid om’ gaat het om de kwaliteit van de participatie. Wanneer de gemeente door burgerparticipatie een rijk sociaal netwerk weet te creëren, waarin zowel bewoners onderling als bewoners en ambtenaren wekelijks contact hebben, zal dit bijdragen aan de openheid en transparantie van de bestuurders. Hierbij is het belangrijk dat het contact tussen ambtenaren persoonlijk is en dat

bewoners steeds interacteren met dezelfde ambtenaren. Bovenstaande draagt bij aan het vertrouwen van bewoners in het overheidsorgaan en op deze manier aan het draagvlak voor het warmtenet.

Tot slot draagt burgerparticipatie bij aan het realiseren van draagvlak wanneer de gemeente zorgt voor een goede verantwoording en terugkoppeling aan bewoners. De gemeente zal altijd haar beslissingen moeten verantwoorden en een terugkoppeling moeten geven over de impact van de participatie. Een goede 'reactie op' de burgerparticipatie is van belang omdat bewoners zich op deze manier serieus genomen voelen door het overheidsorgaan. Dit leidt tot vertrouwen in het team en draagvlak voor het warmtenet.

Er is geen relatie gevonden tussen het 'gevraagd om' en de 'effecten van' burgerparticipatie en het draagvlak voor warmtenetten. Wanneer er vertrouwen in het overheidsorgaan is zullen de 'effecten van' het beleid efficiënter en effectiever zijn, maar andersom is effectiever en efficiënter beleid geen indicator voor meer vertrouwen in het overheidsorgaan. Dit betekent dat de 'effecten van' burgerparticipatie niet direct bijdraagt aan het realiseren van draagvlak. Ook de variabele 'gevraagd om' blijkt in de analyse geen of nauwelijks een rol te spelen voor het draagvlak van het warmtenet. Bewoners geven aan dat een andere benadering van de gemeente hun houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet niet had veranderd.

Er kan geconcludeerd worden dat een persoonlijke aanpak van burgerparticipatie waarin vertrouwen tussen het overheidsorgaan en de bewoners gecreëerd wordt cruciaal is voor het draagvlak van warmtenetten. Burgerparticipatie bij het aanleggen van warmtenetten zal zich daarom moeten richten op het creëren van een vertrouwenwekkende relatie tussen de gemeente en haar bewoners.

5.2 Reflectie

Na de conclusie is het noodzakelijk om te reflecteren op het onderzoek. Er wordt zowel gereflecteerd op de onderzoeksmethoden als het maatschappelijk vraagstuk, het aanleggen van warmtenetten in de gebouwde omgeving.

5.2.1 Onderzoeksproces

Er is in dit onderzoek gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode om inzicht te krijgen in de achtergronden, belangen, visies en rollen van de respondenten. Naast een kwalitatieve analyse kan een kwantitatieve analyse ook waardevolle gegevens opleveren. Het zou interessant zijn om aan te tonen of bepaalde relaties generaliseerbaar zijn naar andere warmteprojecten. Binnen de scope van dit onderzoek was het echter niet mogelijk om zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek te doen. Voor toekomstig onderzoek is het interessant de gevonden relaties van dit onderzoek kwantitatief te testen. Daarnaast is in dit onderzoek draagvlak als onafhankelijke variabele en burgerparticipatie als afhankelijke variabele gemeten, terwijl deze relatie waarschijnlijk ook andersom werkt. Niet alleen zal burgerparticipatie leiden tot meer draagvlak, maar zal meer draagvlak hoogstwaarschijnlijk ook leiden tot meer burgerparticipatie.

Ten tweede is er sprake van een single casestudy om zo diepgaande kennis te vergaren over de case en haar context. Door de selectie van deze specifieke case kan het zijn dat bepaalde factoren en relaties zijn gevonden, die met een andere case niet gevonden waren. In de case in Purmerend was sprake van veel draagvlak voor het warmtenet. Een methodologisch kritiekpunt zou kunnen zijn dat in dit onderzoek de case waarin veel resultaten zijn geboekt niet is afgezet tegen cases waarin dit niet is gelukt om op deze

manier (eventuele) verschillen te belichten. Een vergelijkende casestudy, waarbij een tweede case waar minder draagvlak voor het warmtenet bestond bestudeerd werd, was interessant geweest om relaties te vergelijken. Echter staan veel warmteprojecten nog in de kinderschoenen waardoor het een uitdaging was één geschikte case te vinden. Daarbij zou het de toekomst zou het interessant zijn om te onderzoeken hoe burgerparticipatie in de laatste fases van de beleidscyclus bij kan dragen aan het draagvlak voor het warmtenet. Op dit moment heeft er nog geen vergelijkbaar warmteprojecten de volledige beleidscyclus doorlopen.

Daarnaast zijn de respondenten niet op een aselechte wijze geselecteerd. Er zijn respondenten uitgekozen die voor het onderzoek van belang waren vanwege hun betrokkenheid bij het project. Dit speelt voornamelijk een rol bij de aselechte wijze van selecteren van bewoners van de pilotwijk. De onderzoeker is via het Gasvrij Purmerend team gekoppeld aan een aantal bewoners. Aangezien het voor het Gasvrij Purmerend team van belang is dat de uitkomsten van de casestudy positief zijn, kan dit een bepaalde bias hebben gecreëerd. Er bestaat de kans dat de onderzoeker gekoppeld is aan respondenten die goed contact hadden met de gemeente of het meest participeerden. Er is echter gekozen voor deze manier van selecteren omdat burgers vaak wantrouwig zijn tegenover instituties als overheidsinstellingen en universiteiten, waardoor zelfstandig contact leggen voor de onderzoeker lastig was. Daarnaast wilde de onderzoeker de gemeente Purmerend niet passeren door zonder toestemming contact te leggen met de bewoners van de pilotwijk. Het was namelijk ook in het belang van de onderzoeker om goed contact te onderhouden met de leden van het Gasvrij team.

5.2.2 Maatschappelijk vraagstuk

Uit de conclusie blijkt dat de persoonlijke aanpak van burgerparticipatie cruciaal blijkt voor het draagvlak van warmtenetten. Echter, de pilotwijk in Purmerend betreft 95 woningen. Wanneer heel Nederland in 2050 aardgasvrij moet zijn, zijn er nog miljoenen woningen die over moeten op een alternatieve bron van warmte. De persoonlijke relatie die het Gasvrij Purmerend team met haar bewoners heeft opgebouwd is niet haalbaar voor andere gemeenten wanneer er schaalvergroting plaatsvindt voor de verduurzaming van de rest van Nederland. Een dilemma dat hier uit voortkomt is dat deze persoonlijke aanpak aan de ene kant cruciaal blijkt voor het draagvlak voor warmtenetten, maar aan de andere kant niet uitvoerbaar bij warmteprojecten op grotere schaal door de hoge arbeidsintensiviteit en kosten van zo'n aanpak. Daar bovenop moeten we ons afvragen of we in de luxe zijn om op basis van draagvlak te acteren op het moment dat we spreken van een energiecrisis. Naar mijn mening is het daarom van belang dat er een doorzettingsmacht voor de gemeenten gerealiseerd wordt, zodat zij mensen kan verplichten van het aardgas af te gaan.

Daarnaast zijn de kosten voor de aansluiting op het warmtent in de pilotwijk in Purmerend voor alle bewoners vergoed. De reden hiervoor is het feit dat een pilot zoals deze waardevolle lessen op zou moeten leveren voor het aardgasvrij maken van de rest van Nederland. Echter noemen maar twee respondenten het leren voor de rest van Nederland als doel van de pilotwijk. Waardoor 'het leren' naar mijn mening te weinig leeft en de focus in de pilotwijk op de eigen doelen blijft liggen, in plaats van op het groter geheel. Dit is zonde omdat deze financiële aanpak niet haalbaar is voor de rest van Nederland, waardoor juist het leren van de pilot belangrijk is. In andere wijken zullen bewoners een eigen financiële bijdrage moeten leveren. Dit betekent dat een grote uitdaging voor de energietransitie in de kosten voor het aardgasvrij

maken van de gebouwde omgeving zit. Voor toekomstig onderzoek is het daarom interessant de relatie tussen de kosten voor een aansluiting op het warmtenet en het draagvlak te meten.

Tot slot is het van belang te realiseren dat Rotterdam 20% van de CO₂ uitstoot van Nederland veroorzaakt, maar dat maar 3% hiervan uitgestoten wordt in de gebouwde omgeving van Rotterdam. De overige 17% komt uit de haven van Rotterdam, de toevoer van de warmte van Stadsverwarming Rotterdam. In mijn opinie wordt de stad door het aanleggen van het warmtenet op deze manier afhankelijk gemaakt van een veel vervuilendere haven. Wanneer de Rotterdamse haven in de toekomst ook wordt verduurzaamd, produceert deze dan nog voldoende warmte? Het warmtenet lijkt op dit moment misschien het maatschappelijk voordeligste alternatief voor aardgas, maar de vraag is hoe toekomstbestendig deze oplossing is.

Hoofdstuk 6: Aanbevelingen

Tot slot wordt de laatste deelvraag beantwoord: *Hoe kan de gemeente Rotterdam aan de hand van burgerparticipatie draagvlak voor het warmtenet in Rotterdam realiseren?* Omdat de sterkste relatie is gevonden tussen ‘willen doen’ en het draagvlak voor het warmtenet is het voor de gemeente Rotterdam belangrijk om hier op in te zetten. De factoren ‘kunnen doen’, ‘mogelijkheid om’ en ‘reactie op’ kunnen het ‘willen doen’ van bewoners versterken. Ondanks de verschillen tussen Purmerend en Rotterdam voerspelt de theorie dat deze factoren het vertrouwen van de bewoners in de gemeente zullen vergroten, wat cruciaal blijkt voor de houding en het gedrag van bewoners ten opzichte van het warmtenet.

6.1 Aanbevelingen

De gemeente Rotterdam zal tijdens participatie met bewoners bij het aanleggen van het warmtenet het volgende in acht moeten nemen.

6.1.1 Begin zo vroeg mogelijk met communiceren

Duidelijke en transparante communicatie met de bewoners heeft bijgedragen aan het draagvlak voor het warmtenet in Purmerend. Alle bewoners geven aan dat zij het prettig vonden vroeg en volledig geïnformeerd te worden over het project. Zelfs op het moment dat er nog geen zekerheid bestond over beslissingen, zoals in Purmerend het verkrijgen van de subsidie, vonden bewoners het prettig hierover op de hoogte te worden gehouden. De gemeente Rotterdam zal daarom zo snel mogelijk moeten beginnen met de bewonerscommunicatie. Leg aan bewoners uit waar al duidelijkheid over bestaat, en waarover nog niet. Wees hier open en eerlijk over, uit de casus blijkt dat bewoners hier ook begrip voor zullen hebben en dat dit zal leiden tot vertrouwen in het team.

6.1.2 Aanspreekpunt in de wijk

Voor bewoners in Purmerend was het cruciaal dat er een vast aanspreekpunt in de wijk bestond waar zij altijd terecht konden. Dit heeft gezorgd voor vertrouwen in het Gasvrij team, doordat er altijd iemand aanwezig was. Daarnaast heeft het de transparantie van het proces vergroot, doordat er een duidelijk aanspreekpunt was. Voor de gemeente Rotterdam is het daarom van belang dat zij in de wijken waar zij beginnen met het aanleggen van een warmtenet een huis of keet openen waar bewoners terecht kunnen met vragen of inbreng.

6.1.3 Vast team van ambtenaren

Aansluitend bij de vorige aanbeveling, is het voor het draagvlak van het warmtenet van belang dat er een vast team van ambtenaren contact heeft met de bewoners. Dit team kan ook haar werkzaamheden uitvoeren vanuit de woning of keet, zodat hier steeds dezelfde mensen aanwezig zijn. Bewoners hebben het als prettig ervaren dat zij steeds contact met dezelfde ambtenaren hadden, op deze manier is er vertrouwen in het team gecreëerd. Bewoners zagen het Gasvrij Purmerend team zelfs niet als onderdeel van de gemeente Purmerend. Voor de gemeente Rotterdam is het daarom belangrijk om een vast team aan te stellen die ook haar werkzaamheden uit zal voeren vanuit dit punt in de wijk. Dit team moet een vast team van ambtenaren zijn en bestaan uit benaderbare mensen.

6.1.4 Geef bewoners een keuze

Voor het draagvlak van het warmtenet is het belangrijk dat bewoners het gevoel hebben dat zij een keuze hebben. De gemeente Rotterdam zal daarom bij participatie met bewoners, bewoners ook de mogelijkheid moeten bieden om te kiezen voor andere oplossingen, zoals all-electric of een warmtepomp. Daarnaast kunnen bewoners op dit moment ook nog steeds op het gasnet aangesloten blijven. De gemeente Rotterdam kan dit doen door bewoners een keuzekaart voor te leggen en hier eerlijk over te communiceren met bewoners. Het is echter wel belangrijk om de voordelen van het warmtenet te benadrukken en de nadelen van andere oplossingen en een gasaansluiting.

6.1.5 Houd alle bewoners op de hoogte

Het is erg belangrijk dat bewoners op de hoogte worden gehouden over besluiten in het project. Blijf alle bewoners altijd uitnodigen om te participeren en blijf alle bewoners op de hoogte houden van de voortgang, ook de bewoners die aangeven niet mee te willen op het warmtenet. Uit de case bleek dat veel bewoners die aanvankelijk niet aangesloten wilden worden, uiteindelijk toch meegaan. Daarnaast moeten bewoners altijd een terugkoppeling krijgen op hun inbreng, zodat de impact van de participatie duidelijk is. Geeft bewoners dus altijd een reactie op hun vragen of inbreng. Ook op het moment dat er niets mee gedaan wordt, dan zal je als gemeente moeten verantwoorden waarom niet. Dit is belangrijk omdat bewoners zich op deze manier serieus genomen voelen door de gemeente. Dit sluit aan bij de een na laatste aanbeveling.

6.1.6 Neem bewoners serieus

Dit klinkt misschien als een open deur, maar voor het vertrouwen van bewoners in het team is het cruciaal dat bewoners zich serieus genomen voelen. Het is daarom voor de gemeente Rotterdam belangrijk goed naar haar bewoners te luisteren en serieus om te gaan met vragen en input. Dit kan de gemeente doen door goed bereikbaar te zijn voor bewoners aan de hand van een aanspreekpunt in de wijk en het delen van telefoonnummers en mailadressen van het team. Daarnaast moet de gemeente altijd een reactie te geven aan bewoners wanneer zij vragen hebben of input leveren.

6.1.7 Leer van jezelf en anderen

Tot slot is het belangrijk dat de gemeente openstaat om te leren van zichzelf en van anderen. Het is belangrijk om tijdens het project te beseffen dat veel dingen voor de eerste keer uitgevoerd worden en dat het daardoor een leerproces is. Houd bij welke lessen je leert en waar nog verbeterlagen gemaakt kunnen worden. Als laatste is het belangrijk dat gemeentes van elkaar leren, zij lopen tenslotte tegen veel dezelfde problemen aan. Kennis delen is daardoor voor een sneller en slimmer verloop van de energietransitie doorslaggevend. Om deze reden wordt er op dit moment een werkbezoek van de gemeente Rotterdam aan de gemeente Purmerend gepland. Op deze manier kan de gemeente Rotterdam in combinatie met de aanbevelingen van dit onderzoek stappen gaan zetten in het aardgasvrij maken van Rotterdam.

Referenties

- (2017). *Afwegingskader burgerparticipatie bij beleid*. Den Haag: ProDemos.
- Algemene Rekenkamer. (2004). Verbreding van de publieke verantwoording: Ontwikkelingen in maatschappelijke verslaglegging, kwaliteitszorg en governance.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Planning*, 216-224.
- Bekkers, V. (2007). *Beleid in beweging: achtergronden, benaderingen, fasen en aspecten van beleid in de publieke sector*. Den Haag: Boom Bestuurskunde.
- Bekkers, V., & Edwards, A. (2007). Legitimacy and Democracy: A conceptual framework for assessing governance practices. In V. Bekkers, G. Dijkstra, A. Edwards, & M. Fenger, *Governance and the democratic deficit* (pp. 1-340). Hampshire: Ashgate.
- Biernacki, P., & Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 141-163.
- Bleijenbergh, I. (2013). *Kwalitatief onderzoek in organisaties*. Den Haag: Boom Lemma.
- Boedeltje, M., & Cornips, J. (2004). Input and output legitimacy in interactive governance. *NIG Annual Work Conference 2004 Rotterdam*, 1-23.
- Boeijs, H. (2016). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Boom uitgevers Amsterdam.
- Boluijt, B., & de Graaf, L. (2010). Preaching empowerment, practicing participation: The use of empowerment and citizen participation in Dutch local democracies. *Tilburgse School voor Politiek en Bestuur*, 1-20.
- Bovens, M., & Scheltema, M. (1999). Rechtsstatelijke redeneerpatronen. In W. Derksen, M. Ekelenkamp, F. Hoefnagel, & M. Scheltema, *Over publieke en private verantwoordelijkheden* (pp. 1-289). Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Bovens, M., & Schillemans, T. (2009). *Handboek publieke verantwoording*. Den Haag: Lemma.
- Buckwalter, N. (2014). The Potential for Public Empowerment through Government-Organized participation. *Public Administration Review*, 573-584.
- (2018). *Burgerparticipatie in de warmtetransitie: successen en spanningsvelden*. Noord-Holland: Servicepunt Duurzame Energie.
- (2019). *Cijfers over de Purmerendse wijk Centrum*. Purmerend: Gemeente Purmerend.
- Council of Europe. (2008). *CLEAR: A self-assessment tool for citizen participation at the local level*. Straatsburg: Council of Europe.
- Cozijnsen, A., & Metselaar, E. (1997). *Van weerstand naar veranderingsbereidheid*. Heemstede: Holland Business Publications.

- (2018). *De gemeente als goede buur*. Purmerend: Gemeente Purmerend.
- de Graaf, L. (2007). *Gedragen beleid: Een bestuurskundig onderzoek naar interactief beleid en draagvlak in de stad Utrecht*. Delft: Eburon.
- de Jong-Gierveld, J., & van Tilburg, T. (1991). Kwaliteitsbepaling van meetinstrumenten via triangulatie. *Sociology*, 29-64.
- Denters, B. (2016). Community self-organization: potentials and pitfalls. In J. Edelenbos, & I. Van Meerkerk, *Critical Reflections on Interactive Governance* (pp. 1-138). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education*, 314-321.
- Easton, D. (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. Chicago : The University of Chicago Press.
- Edelenbos, J. (2000). *Proces in Vorm: Procesbegeleiding van Interactieve Beleidsvorming Over Lokale Ruimtelijke Projecten*. Utrecht: LEMMA BV.
- Edelenbos, J., & Monnikhof, R. (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming. Een vergelijkend onderzoek naar consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*. Utrecht: LEMMA.
- Edelenbos, J., & van Meerkerk, I. (2016). *Critical Reflections on Interactive Governance*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Engelen, E., & Sie Dhian Ho, M. (2004). Democratische vernieuwing: luxe of noodzaak? In E. Engelen, & M. Sie Dhian Ho, *De staat van de democratie: democratie voorbij de staat*. (pp. 1-368). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Eshuis, J., van Meegeren, P., & Leeuwis, C. (2000). Monitoring van de implementatie van het convenant Glastuinbouw en Milieu: De acceptatie van milieubeleid onder glastuinders. *Leerstoelgroep Communicatie en Innovatie Studies*, 1-97.
- (2017). *Gasvrij Purmerend 100%*. Purmerend: Gemeente Purmerend.
- Haffner, R. (2016). *Evaluatie Warmtewet en toekomstig*. Rotterdam: Ecorys.
- Hajer, M., van Tatenhove, J., & Laurent, C. (2004). *Nieuwe vormen van governance*. Bilthoven: RIVM.
- Heeger, A., & Buitelaar, S. (2018). *Van het gas af in samenspraak met de bewoner*. Den Haag: Platform31.
- Hill, M., & Hupe, P. (2014). *Implementing Public Policy: An Introduction to the Study of Operational Governance*. Thousand Oaks: Sage Publications Ltd.
- Hillebrand, B., & Kok, R. (1999). Betekenis en consequenties van theoretische generalisatie. *Bedrijfskunde*, 76-81.
- Holland, J. (1997). Emergence. *Philosophica*, 11-40.

- Hoogerwerf, A., & Herweijer, M. (2014). *Overheidsbeleid. Een inleiding in de beleidswetenschap*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Hoppe, R. (2011). Analysing policy problems: a problem-structuring approach. In R. Hoppe, *The Governance of Problems: Puzzling, Powering and Participation* (pp. 59–90). Bristol: Policy Press.
- Hurenkamp, M., Tonkens, E., & Duyvendak, J. (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Amsterdam : Universiteit van Amsterdam / NICIS Kenniscentrum Grote Steden.
- Keast, R., Mandell, M., & Brown, K. (2006). Mixing state, market and network governance modes: the role of government in "crowded" policy domains. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 27-50.
- Koppenjan, J., & Klijn, E. (2004). *Managing Uncertainties in Networks*. Londen and New York: Routledge.
- Lako, C., & Smelik, J. (1997). Maatschappelijk draagvlak voor beleid. *Openbaar bestuur*, 27-35.
- Leyenaar, M. (2009). *De burger aan zet*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Lowndes, V., & Pratchett, L. (2006). CLEAR: Understanding Citizen Participation in Local Government – and How to Make it Work Better. *Local Governance Research Unit*, 1-6.
- Lowndes, V., Pratchett, L., & Stoker, G. (2006). Diagnosing and remedying the failings of official participation schemes: The CLEAR framework. *Social Policy & Society*, 281-291.
- Matthews, B., & Ross, L. (2010). *Research Methods: A practical guide for the social sciences*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Meadows, D. H. (2008). The basics . In *Thinking in systems*. Chelsea: Chelsea Green Pub.
- Meedenken en meedoen*. (sd). Opgehaald van Gemeente Rotterdam: <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/participatie/>
- Metze, T., & Levelt, M. (2010). *Reader wetenschappelijk congres intergemeentelijke samenwerking*. Den Haag: Ministerie van BZK.
- Múgge, D. (2011). Limits of legitimacy and the primacy of politics in financial governance. *Review of International Political Economy*, 52-74.
- Over het klimaatakkoord*. (sd). Opgehaald van Klimaatakkoord: <https://www.klimaatakkoord.nl/klimaatakkoord>
- Over warmte*. (2019, Juli 22). Opgehaald van Stadsverwarming Purmerend: <https://www.stadsverwarmingpurmerend.nl/over-warmte/>
- (2017). *Participatienota*. Purmerend: Gemeente Purmerend.
- Peters, B., Torfing, J., Pierre, J., & Sorensen, E. (2012). *Interactive Governance: Advancing the Paradigm*. Oxford: Oxford University Press.

- Potman, H. (1989). *Acceptatie van beleid. Onderzoek naar de Wet geluidshinder ter verkenning van een bestuurskundig begrip*. Zeist: Kerckebosch.
- Pröpper, I. (1998). Interactieve beleidsvoering. *Bestuurskunde*, 292-301.
- Pröpper, I., & Steenbeek, D. (2001). *De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders*. Bussum: Coutinho.
- (2019). *Raadsakkoord energietransitie*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Rittel, H. W., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy sciences*, 155-169.
- Roiseland, A., & Vabo, S. (2016). Interactive-or counteractive-governance? Lessons learned about citizen participation and political leadership. In J. Edelenbos, & I. Van Meerkerk, *Critical Reflections on Interactive Governance* (pp. 1-538). Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Rotterdam aardgasvrij*. (sd). Opgehaald van Gemeente Rotterdam: <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/aardgasvrij/>
- Ruelle, H., & Bartels, G. (1998). Draagvlak en de wisselwerking tussen zender en ontvanger. In G. Bartels, W. Nelissen, & H. Ruelle, *De transactionele overheid. Communicatie als instrument: zes thema's in de overheidsvoorlichting*. (pp. 403-409). Deventer: Kluwer.
- Sanders, M., Heldeweg, M., & Brunnekreef, A. (2017). Publiek-private samenwerking bij warmtenetten. *Rooilijn*, 94-101.
- Scharpf, F. (1999). *Governing in Europe: effective and democratic?* Oxford: Oxford University Press.
- Schram, J., van Twist, M., & van der Steen, M. (2018, Juni 29). *Dossier Democratic challenges*. Opgehaald van Sociale Vraagstukken: <https://www.socialevraagstukken.nl/betrek-burger-helemaal-bij-beleid-maar-maak-hem-geen-eindverantwoordelijke/>
- Schwencke, A. M. (2016). *Lokale warmte-initiatieven en de rol van burgercollectieven in de warmtemarkt*. Den Haag: Programmabureau Warmte Koude Zuid Holland.
- Servicepunt duurzame energie. (2018). *Burgerparticipatie in de warmtetransitie: successen en spanningsvelden*.
- Spaans, E., & Resink, R. (2019). Rol van gemeenten bij energietransitie. 1-24.
- Sturing van warmtenetten: naar een typologie van governance-structuren van warmteinfrastructuren. (2016).
- Swanborn, P. (2013). *Case studies: wat, wanneer en hoe?* Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.
- Teisman, G. (2005). *Publiek management op de grens van chaos en orde: Over leidinggeven en organiseren in complexiteit*. Den Haag: Academic service.
- Torring, J., Sørensen, E., & Røiseland, A. (2016). Transforming the Public Sector Into an Arena for Co-Creation: Barriers, Drivers, Benefits, and Ways Forward. *Administration & Society*, 795-825.

- (2016). *Transitie naar duurzaam*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken.
- Uitermark, J., & Duyvendak, J. (2006). *Ruimte maken voor straatburgerschap*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- van Buuren, A. (2019). Wijkgericht Verduurzamen in Rotterdam. 1-4.
- van der Kolk, H. (1997). *Electorale controle: lokale verkiezingen en responsiviteit van politici*. Enschede: Twente University Press.
- van Meerkerk, I., Edelenbos, J., & Klijn, E.-H. (2015). Connective management and governance network performance: the mediating role of throughput legitimacy. Findings from survey research on complex water projects in the Netherlands. *Government and Policy*, 746-764.
- van Ostaaijen, J., & Schaap, L. (2012). De legitimiteit van regionale samenwerking: het regime brainport. In F. Hendriks, & G. Drosterij, *De zucht naar goed bestuur in de stad: lessen uit een weerbarstige werkelijkheid* (pp. 1-215). Den Haag: Boom Lemma.
- van Tatenhove, J. (2009). *Politieke legitimiteit van regionale samenwerking*. Den Haag: NIROV.
- van Woerkum, C. (2000). *Communicatie en interactieve beleidsvorming*. Alphen aan den Rijn: Samson.
- Velthuisen, J., & Hensgens, R. (2018). Voor- en nadelen van splitsing van de warmteketen. *PwC*, 1-28.
- Vennix, J. (2009). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek*. Essex: Pearson Education Limited.
- Verschuren, P., & Doornewaard, H. (2015). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- (2018). *Warmtenetten in de energietransitie*. Natuur & Milieu.
- Yin, R. (2003). *Case Study Research Design and Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Zouridis, S. (2009). *De dynamiek van bestuur en recht. Over de rechtsstaat als bestuurwetenschappelijk fenomeen*. Den Haag: Lemma.

Bijlagen

Bijlage 1 – Uitnodiging interview

Onderwerp: Interviewuitnodiging

Beste meneer/mevrouw [achternaam respondent],

Mijn naam is Vera Mulder en ik studeer Bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Op dit moment ben ik aan het afstuderen bij de gemeente Rotterdam onder begeleiding van Lydia Hameeteman en Jillian Benders. Ik doe onderzoek naar het draagvlak onder bewoners voor warmtenetten en probeer inzicht te krijgen in hoe de gemeente het draagvlak kan vergroten door bewoners te laten participeren in het beleidsproces.

Het aanleggen van een warmtenet is echter een complexe governance-uitdaging. Omdat Purmerend dé warmtehoofdstad van Nederland is, word de pilotwijk in Purmerend als casestudy bestudeerd om op deze manier lessen te leren voor Rotterdam. Ik zal onderzoeken op welke manier burgerparticipatie heeft plaatsgevonden en hoe dit het draagvlak onder bewoners heeft beïnvloed.

De reden dat ik u benader is uw betrokkenheid bij Gasvrij Purmerend. Daarom wil ik u van harte uitnodigen voor een interview en plan ik graag een afspraak met u in. Het interview bestaat uit een aantal halfopen vragen en er is veel ruimte voor uw persoonlijke mening omdat ik verwachtingen, ervaringen en belevingen in kaart wil brengen. Er bestaan daarom geen goede of foute antwoorden. Het interview zal maximaal een uur duren. Voorafgaand aan het interview zal ik uw toestemming vragen om het interview op te nemen. Dit is ter verantwoording aan de universiteit en voor een betrouwbare verwerking van de interviews. De audio-opname zal uitsluitend gebruik worden voor onderzoeksdoeleinden. De uitwerking van het interview zal ik aan u voorleggen zodat u deze kunt controleren en nuanceren. De informatie uit de interviews zijn vertrouwelijk, dit betekent dat ze anoniem verwerkt worden en niet beschikbaar worden gesteld aan derden.

Mijn vraag is of u het leuk vindt om mee te werken aan mijn onderzoek. Zou u dit mij willen laten weten? En zo ja, waar en wanneer dat voor u het beste schikt?

Bij voorbaat hartelijk bedankt voor uw reactie!

Met vriendelijke groet,

Vera Mulder

486612vm@student.eur.nl

06-21908457

Bijlage 2 – Interview handleiding

*semigestructureerd: topics kunnen in andere volgorde aan bod komen

Respondent: Datum en Tijd: Locatie:

Introductie

Hartelijk dank voor uw tijd. Zoals ik kort heb verteld in de mail ben ik bezig met het afronden van mijn master Governance en Management van Complexe systemen aan de Erasmus universiteit in Rotterdam. Mijn afstudeeronderzoek richt zich op het bestuderen van het project Gasvrij Purmerend en dan specifiek het aanleggen van het warmtenet. Ik doe onderzoek naar het draagvlak onder bewoners voor warmtenetten en probeer inzicht te krijgen in hoe de gemeente het draagvlak kan vergroten door bewoners te laten participeren in het beleidsproces.

In dit interview wil ik graag meer te weten komen over het warmtenet in Purmerend, de mate van burgerparticipatie en het draagvlak onder de bewoners. U bent uitgenodigd omdat ik meer te weten wil komen over uw **ervaringen** en **rol** bij het aanleggen van het warmtenet. De vragenlijst bestaat uit **drie onderdelen** (1) de mate van burgerparticipatie, (2) het draagvlak onder bewoners, (3) de factoren die invloed kunnen hebben op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak. Het interview duurt ongeveer een **uur**. Het interview is volledig **anoniem**. Gaat u ermee akkoord als ik het interview **opneem**? Dat maakt het voor mij gemakkelijker om het interview uit te werken. Het uitgewerkte interview zal ik aan **u mailen** zodat u hier nog wijzigingen of nuances in aan kunt brengen.

Opname apparatuur aanzetten

Algemene vragen

1. Naam, functie, organisatie, rol/taken
2. Wat is uw rol/betrokkenheid bij het aanleggen van het warmtenet in Purmerend?

!Steeds Doorvragen: geen, beetje veel!

Burgerparticipatie

Graag wil ik met u bespreken in hoeverre er sprake is geweest van burgerparticipatie bij het project Gasvrij Purmerend. Burgerparticipatie duidt in dit onderzoek op de mogelijkheden voor bewoners om mee te denken en beslissen over beleidsproblemen en –oplossingen, waardoor zij de mogelijkheid hebben om de uitkomsten van het proces te beïnvloeden.

3. Informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen

- a. Hoe is het project Gasvrij Purmerend op de **probleemagenda** terecht gekomen? Hoe komt deze probleemagenda tot stand?
- b. **Vraagt** de gemeente **input** van bewoners voor het beleid van het project Gasvrij Purmerend? Kunnen bewoners de beleidsagenda beïnvloeden?
 - In welk stadium van het proces?
 - Op welke manier(en)?
- c. Kunnen bewoners **zelf input** geven voor het voor het beleid van het project Gasvrij Purmerend?
 - In welk stadium van het proces?
 - Op welke manier(en)?
- d. Hoe komen **beleidsproblemen** bij het project Gasvrij Purmerend tot stand?
 - Welke rol spelen de ideeën van bewoners?
- e. Hoe komen **beleidsoplossingen** bij het project Gasvrij Purmerend tot stand?
 - Welke rol spelen de ideeën van bewoners?
- f. In hoeverre zijn de uitkomsten van het participatieproces bij het project Gasvrij Purmerend **bindend** voor de gemeente?
 - Bindend, vrijblijvend adviserend, dwingend advies, gewoon input leveren

Beleid is het stellen van doelen, middelen en een tijdpad in onderlinge samenhang.

Samenvattend

4. In hoeverre hebben bewoners de mogelijkheid om de uitkomsten van het project Gasvrij Purmerend te beïnvloeden?

Draagvlak

Nu ik een beeld heb gekregen van de burgerparticipatie bij het warmteproject wil ik graag het draagvlak voor het warmtenet onder bewoners met u bespreken.

5. Houding

- a. Hoe denkt u dat bewoners tegenover klimaatverandering staan?
- b. Hoe denkt u dat bewoners tegen het ingrijpen van de gemeente (m.b.t. klimaatverandering) aankijken?
- c. Denkt u dat bewoners het warmtenet een geschikt alternatief voor aardgas vinden?
- d. Denkt u dat bewoners tevreden zijn over het handelen van de gemeente?
- e. Hoe denkt u dat bewoners tegenover het warmtenet staan?

6. Gedrag

- a. Hoeveel bewoners participeren in het project Gasvrij Purmerend?
- b. Hoeveel bewoners willen hun woning aansluiten op het warmtenet?

Samenvattend

7. In hoeverre denkt u dat er draagvlak voor het warmtenet onder bewoners bestaat?
 8. Wat zou de gemeente kunnen doen om het draagvlak voor het warmtenet te vergroten?
-

Factoren

Als laatste zou ik graag de factoren met u bespreken die invloed kunnen hebben op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak voor het warmtenet.

9. Kunnen doen

- a. Wordt er vanuit de gemeente voor gezorgd dat alle bewoners kunnen participeren?
 - Op welke manier zorgt de gemeente hiervoor?
 - Bewoners met onvoldoende middelen (geld, tijd en kennis).
 - Bewoners met onvoldoende vaardigheden (spreken en schrijven).
- b. Wordt er vanuit de gemeente voor gezorgd dat interactieve beleidsvorming processen makkelijk toegankelijk zijn voor bewoners? Hoe?

10. Willen doen

- a. Probeert de gemeente onder bewoners verbinding met duurzaamheid te stimuleren?
 - Op welke manier(en)?
- b. Maakt de gemeente beslissingen in het project Gasvrij Purmerend die het belang van de bewoners waarborgt?
 - Hoe zorgt de gemeente hiervoor?

11. Mogelijkheid om

- a. Wat is het doel van de gemeente met betrekking tot het aanleggen van het warmtenet/Gasvrij Purmerend?
- b. Heeft u of uw collega's contact met de bewoners?
 - Op welke manier(en) en in welke frequentie?
- c. Geeft u of uw collega's informatie aan bewoners over genomen besluiten in het project Gasvrij Purmerend en de effecten hiervan?
 - Op welke manier(en) en in welke frequentie?
- d. Kunnen bewoners (lokale) kennis inbrengen?
 - Op welke manier(en)?

12. Gevraagd om

- a. Zijn de bewoners door de gemeente gevraagd om te participeren in het project Gasvrij Purmerend?
 - Op welke manier(en) en in welke frequentie?
- b. Welke typen mogelijkheden bestaan er voor bewoners om te participeren in het project Gasvrij Purmerend

13. Reactie op

- a. Legt de gemeente verantwoording (waarom en hoe worden beslissingen gemaakt) af aan de bewoners over beslissingen van het project Gasvrij Purmerend?
- Op welke manier(en) en in welke frequentie?
- b. Geeft de gemeente bewoners een terugkoppeling over de impact van de burgerparticipatie? Uitleg wat er gedaan is (of niet gedaan is) met de input van de bewoners.
- Op welke manier(en) en in welke frequentie?
- c. Krijgen bewoners een reactie op hun inbreng terug van de gemeente?
- Op welke manier(en)?

14. Effecten van

- a. Komt het beleid van het project Gasvrij Purmerend naar uw inzicht overeen met de wensen van de bewoners (responsief)?
- Waarin ziet u dat terug?
- b. Is het beleid van het project Gasvrij Purmerend naar uw mening effectief en efficiënt (slimmere uitkomsten door participatie)?
- Waarin ziet u dat terug?

Afsluiting

15. Hoe ziet u de toekomst van het project Aardgasvrij Purmerend?
16. Wat is wat u betreft de grootste uitdaging?
17. Wat is wat u betreft het belangrijkste advies?
18. Heeft u nog andere opmerkingen of toevoegingen?
19. Heeft u nog suggesties voor respondenten?

Dank

Als u naar aanleiding van dit interview nog vragen/opmerkingen heeft kunt u mij mailen (486612vm@student.eur.nl).

Hartelijk danken voor medewerking en tijd.

Bijlage 3 – Interview handleiding bewoners

*semigestructureerd: topics kunnen in andere volgorde aan bod komen

Respondent: Datum en Tijd: Locatie:

Introductie

Hartelijk dank voor uw tijd. Zoals ik kort heb verteld in de mail ben ik bezig met het afronden van mijn master Governance en Management van Complexe systemen aan de Erasmus universiteit in Rotterdam. Mijn afstudeeronderzoek richt zich op het bestuderen van het project Aardgasvrij Purmerend en dan specifiek het aanleggen van het warmtenet. Ik doe onderzoek naar het draagvlak onder bewoners voor warmtenetten en probeer inzicht te krijgen in hoe de gemeente het draagvlak kan vergroten door bewoners te laten participeren in het beleidsproces.

In dit interview wil ik graag meer te weten komen over het warmtenet in Purmerend, de mate van burgerparticipatie en het draagvlak onder de bewoners. U bent uitgenodigd omdat ik meer te weten wil komen over uw **ervaringen en rol** bij het aanleggen van het warmtenet. De vragenlijst bestaat uit **drie onderdelen** (1) de mate van burgerparticipatie, (2) het draagvlak onder bewoners, (3) de factoren die invloed kunnen hebben op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak. Het interview duurt ongeveer een **uur**. Het interview is volledig **anoniem**. Gaat u ermee akkoord als ik het interview **opneem**? Dat maakt het voor mij gemakkelijker om het interview uit te werken. Het uitgewerkte interview zal ik aan **u mailen** zodat u hier nog wijzigingen of nuances in aan kunt brengen.

Opname apparatuur aanzetten

Algemene vragen

1. Naam
2. Wat is uw rol/betrokkenheid bij het warmtenet in Purmerend?

!Steeds Doorvragen: geen, beetje veel!

Burgerparticipatie

Graag wil ik met u bespreken in hoeverre er sprake is geweest van burgerparticipatie bij het project Gasvrij Purmerend. Burgerparticipatie duidt in dit onderzoek op de mogelijkheden voor bewoners om mee te denken en beslissen over beleidsproblemen en –oplossingen, waardoor zij de mogelijkheid hebben om de uitkomsten van het proces te beïnvloeden.

3. Informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen

- a. Heeft u mee kunnen denken over de alternatieven (warmtenet, all-electric) van aardgas in uw wijk? (probleemagenda)
 - Op welk moment in het beleidsproces?
 - Op welke manier(en)?
- b. Heeft de gemeente **input** van u **gevraagd** bij het project Gasvrij Purmerend?
 - In welk stadium van het proces?
 - Op welke manier(en)?
- c. Was het voor u mogelijk om **zelf input** te geven bij het project Gasvrij Purmerend?
 - In welk stadium van het proces?
 - Op welke manier(en)?
- d. Hoe wordt binnen het project Gasvrij Purmerend bepaald wat '**problemen**' zijn?
 - Welke rol spelen de ideeën van bewoners/u?
- e. Hoe wordt binnen het project Gasvrij Purmerend bepaald wat '**oplossingen**' zijn?
 - Welke rol spelen de ideeën van bewoners/u?
- f. In hoeverre is de input die u levert (uitkomsten van het participatieproces) **bindend** voor de gemeente?
 - Bindend, vrijblijvend adviserend, dwingend advies, gewoon input leveren

Samenvattend

4. In hoeverre heeft u de mogelijkheid om de uitkomsten van het project Gasvrij Purmerend te beïnvloeden?

Draagvlak

Nu ik een beeld heb gekregen van de burgerparticipatie bij het warmteproject wil ik graag het draagvlak voor het warmtenet onder bewoners met u bespreken.

5. Houding

- a. Hoe denkt u over klimaatverandering?
 - Ziet u dit als een probleem?
- b. Vindt u dat de overheid in moet grijpen om klimaatverandering tegen te gaan?
 - Waarom wel/niet?
- c. Vindt u het warmtenet een geschikt alternatief voor aardgas?
 - Waarom wel/niet?
- d. Denkt u dat een warmtenet de gewenste verandering teweegbrengt?
 - Waarom wel/niet?
- e. Vindt u dat de gemeente op de juiste manier handelt bij het aanleggen van het warmtenet?
 - Waarom wel/niet?

6. Gedrag

- a. Participeert u in het project Gasvrij Purmerend?
 - Op welke manier(en)?

- Waarom wel/niet?
- b. Gaat u uw eigen woning aansluiten op het warmtenet?
 - Waarom wel/niet?

Samenvattend

7. In hoeverre denkt u dat er draagvlak voor het warmtenet onder bewoners bestaat?
8. Wat zou de gemeente kunnen doen om uw draagvlak voor het warmtenet te vergroten?

Factoren

Als laatste zou ik graag de factoren met u bespreken die invloed kunnen hebben op de relatie tussen burgerparticipatie en het draagvlak voor het warmtenet.

9. Kunnen doen

- a. Heeft u voldoende middelen om te kunnen participeren? Zoals tijd, geld en kennis?
 - Wordt u hierin ondersteund door de gemeente? Op welke manier?
- b. Heeft u voldoende vaardigheden (professioneel spreken en schrijven) om te participeren?
 - Wordt u hierin ondersteund door de gemeente? Op welke manier?
- c. Kunt u makkelijk om uw input aan de gemeente te geven? (Participatieproces makkelijk toegankelijk?)
 - Waarom wel/niet?
 - Wat zou het voor u makkelijker maken om de gemeente te bereiken? (Participatieproces makkelijker toegankelijk maken).
- d. Zouden meer middelen of een toegankelijker proces uw houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet veranderd hebben?
 - Waarom wel/niet?

10. Willen doen

- a. Voelt u zich verbonden met het thema duurzaamheid?
- b. Zet u zich reeds in voor het milieu?
 - Op welke manier(en)?
- c. Zet u zich in voor andere maatschappelijke kwesties?
 - Welke kwesties?
- d. Heeft u er vertrouwen in dat de gemeente goede beslissingen maakt bij het project Gasvrij Purmerend?
 - Denkt u dat deze beslissingen in uw voordeel werken (uw belang waarborgen)?
 - Waarom wel/niet?
 - Hoe kan de gemeente hiervoor zorgen?
- e. Zou meer vertrouwen in de gemeente uw houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet veranderd hebben?
 - Waarom wel/niet?

11. Mogelijkheid om

- a. Wat is uw doel met betrekking tot het aanleggen van het warmtenet/Gasvrij Purmerend?
- b. Heeft u contact met de gemeente (en andere betrokkenen) over het project Gasvrij Purmerend?
 - Op welke manier(en) en in welke frequentie?
- c. Krijgt uw informatie van de gemeente over genomen besluiten bij het project Gasvrij Purmerend en de effecten hiervan?
 - Op welke manier en in welke frequentie?
 - Zou u graag meer informatie van de gemeente krijgen over genomen besluiten en de effecten ervan?
- d. Kunt u (lokale) kennis inbrengen?
 - Op welke manier(en)?
- f. Zou hogere kwaliteit van de informatie en beter contact met de gemeente uw houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet veranderd hebben?
 - Waarom wel/niet?

12. Gevraagd om

- a. Bent u door de gemeente gevraagd om te participeren (bewonersavonden, huisbezoek, vragenlijst) bij het project Gasvrij Purmerend?
 - Op welke manier(en) en in welke frequentie?
 - Zou u graag op een andere manier benaderd willen worden?
- b. Welke typen mogelijkheden bestaan er voor u om te participeren bij het project Gasvrij Purmerend?
 - Welke andere participatiemogelijkheden zou u graag nog hebben?
- g. Zouden meer participatiemogelijkheden uw houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet veranderd hebben?
 - Waarom wel/niet?

13. Reactie op

- a. Legt de gemeente aan u uit (verantwoording) waarom en hoe bepaalde beslissingen gemaakt worden bij het project Gasvrij Purmerend?
 - Op welke manier(en) en in welke frequentie?
 - Zou u graag vaker of betere verantwoording van de gemeente willen?
- b. Krijgt u van de gemeente een uitleg wat er gedaan is met uw input (terugkoppeling) wanneer u input levert (participeert)?
 - Op welke manier(en) en in welke frequentie?
 - Zou u graag vaker of betere terugkoppeling van de gemeente willen?
- c. Krijgt u een reactie op uw inbreng (mail, telefonisch, persoonlijk) terug van de gemeente?
 - Op welke manier(en)?
- h. Zou betere verantwoording en terugkoppeling van de gemeente uw houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet veranderd hebben?
 - Waarom wel/niet?

14. Effecten van

- a. Komen de plannen, doelen en middelen (beleid) van het project Gasvrij Purmerend overeen met uw wensen?
 - Waarom wel/niet?
- b. Vindt u het beleid van het project Gasvrij Purmerend effectief en efficiënt (slimmere uitkomsten door participatie)?
 - Waarom wel/niet?
- i. Zou een betere vertaling van uw wensen of effectiever beleid in het project Gasvrij Purmerend uw houding of gedrag ten opzichte van het warmtenet veranderd hebben?
 - Waarom wel/niet?

Afsluiting

15. Heeft u nog andere opmerkingen of toevoegingen?

Dank

Als u naar aanleiding van dit interview nog vragen/opmerkingen heeft kunt u mij mailen (486612vm@student.eur.nl).

Hartelijk danken voor medewerking en tijd.

Bijlage 4 – Dataverzameling

De cijfers corresponderen niet met de cijfers gekoppeld aan de citaten om persoonlijke herleidbaarheid te voorkomen en anonimiteit te waarborgen.

Tabel 1 – Overzicht interviews

Nummer	Organisatie	Functie	Datum	Duur	Locatie
1	Gemeente Purmerend	Programmamanager Gasvrij Purmerend	14/05/2019	1 uur	Purmerend
2	Gemeente Purmerend	Projectmedewerker Gasvrij Purmerend	20/05/2019	1,5 uur	Telefonisch
3	Gemeente Purmerend	Beleidsadviseur Gasvrij Purmerend	27/05/2019	1 uur	Purmerend
4	Gemeente Purmerend	Strategisch adviseur Gasvrij Purmerend	27/05/2019	1,5 uur	Purmerend
5	Gemeente Purmerend	Adviseur duurzaamheid	14/06/2019	1 uur	Telefonisch
6	Gemeente Purmerend	Directeur ruimtelijk domein	06/06/2019	1,25 uur	Purmerend
7	Gemeente Purmerend	Projectleider 'achter de voordeur' Gasvrij Purmerend	05/06/2019	1,5 uur	Telefonisch
8	Gemeente Purmerend	Wethouder	27/06/2019	1 uur	Purmerend
9	Gemeente Purmerend	Wethouder	27/06/2019	1 uur	Purmerend
10	Stadsverwarming Purmerend	Communicatieadviseur	06/06/2019	1 uur	Purmerend
11	Stadsverwarming Purmerend	Business Developer	28/06/2019	1 uur	Purmerend
12	Bewoner pilotwijk	N.v.t.	27/06/2019	1 uur	Purmerend
13	Bewoner pilotwijk	N.v.t.	27/06/2019	1 uur	Purmerend
14	Bewoner pilotwijk	N.v.t.	28/06/2019	1,25 uur	Purmerend
15	Bewoner pilotwijk	N.v.t.	27/06/2019	1,5 uur	Purmerend
16	Bewoner pilotwijk	N.v.t.	27/06/2019	1,5 uur	Purmerend

Tabel 1 – Documenten documentenanalyse

Nr.	Documentnaam	Jaar	Type document	Auteur
1	Gasvrij Purmerend 100%	2017	Samenvatting	Gemeente Purmerend
2	Proeftuin aardgasvrij Overwhere-Zuid	2018	Uitvoeringsplan	Gemeente Purmerend
3	De gemeente als goede buur	2018	Aanpak Purmerend Gasvrij	Gemeente Purmerend
4	Participatieplan – Purmerend Aardgasvrij	2017	Participatienota	Gemeente Purmerend
5	Duurzaamheidsagenda Purmerend 2019-2022	2018	Agenda	Gemeente Purmerend

Bijlage 5 – Codeboom

De zwarte codes zijn ontwikkeld aan de hand van het theoretisch kader, de rode codes zijn ontwikkeld naar aanleiding van de interviews.

Concept	Codes
Informeren	1. Beleid 1.1 Bepaald door het bestuur 1.2 Bepaald door de gemeente Purmerend 1.2.1 Subsidie VNG voor aardgasvrij maken van particuliere woningen 1.2.2 Vervanging van het riool 1.2.3 Herinrichting van de buitenruimte 1.3 Beleidsproblemen staan vast 1.3.1 Energieakkoorden Parijs 1.4 Beleidsoplossingen staan vast 1.4.1 Warmtenet logisch alternatief in Purmerend 1.4.2 Technische oplossingen staan vast 1.5 Uitkomsten staan vast, er wordt een warmtenet aangelegd 2. Input 2.1 Burgers geven geen input 2.2 Volksvertegenwoordiging via de gemeenteraad
Raadplegen	3. Beleid 3.1 Gemeente laat burgers in het beleidsproces reageren op voornemens 3.2 Beleidsproblemen staan vrij vast, door de gemeente bepaald 3.3 Beleidsoplossingen staan vrij vast, door de gemeente bepaald 4. Input 4.1 Gemeente vraagt input van burgers 4.2 Bewoners kunnen brieven insturen 4.4 Inspreken via de gemeenteraad 5. Binding 5.1 De gemeente bindt zich niet aan de uitkomsten van de participatie
Adviseren	6. Beleid 6.1 De gemeente laat burgers vroeg in het beleidsproces meebepalen over de probleemagenda 6.2 Bewoners kunnen input geven bij het vaststellen van beleidsproblemen

	6.2.1 Gaandeweg worden beleidsproblemen ontdekt 6.2.2 Actief opzoek naar beleidsproblemen 6.3 Bewoners kunnen input geven bij het vaststellen van beleidsoplossingen 6.3.1 Gaandeweg worden beleidsoplossingen bedacht door de gemeente en burgers 6.3.2 Gemeente staat open voor alternatieven anders dan het warmtenet 6.3.3 Bewoners hebben onderzoek gedaan naar alternatieven voor het warmtenet 6.3.4 Corporaties hebben onderzoek gedaan naar alternatieven voor het warmtenet 7. Input 7.1 Gemeente vraag input van burgers 6.2 Burgers kunnen zelf input geven 6.2.1 Technische oplossingen bedacht door bewoners 8. Binding 8.1 De uitkomsten van participatie zijn in principe bindend voor de gemeente
Coproduceren	9. Beleid 9.1 De gemeente laat burgers vroeg in het beleidsproces meebepalen over de probleemagenda 9.1.1 Wel of niet tekenen van de intentieverklaring 9.2 Beleidsproblemen worden door de gemeente en de burgers samen bepaald 9.3 Beleidsoplossingen worden door de gemeente en de burgers samen bepaald 10. Input 10.1 Bewoners geven input 10.2 Input van de gemeente is laag 11. Binding 11.1 Uitkomsten zijn bindend en worden onveranderd overgenomen door de gemeente 11.1.1 Minder dan 50% intentieverklaringen zou het project niet doorgaan
Meebeslissen	12. Beleid 12.1 Het maken van beleid wordt overgedragen aan de bewoners 12.2 Beleidsproblemen worden door burgers bepaald 12.3 Beleidsoplossingen worden door burgers bepaald 13. Input 13.1 Bewoners bepalen input 13.1.1 De bewoner bepaalt wat er in zijn/haar woning gebeurt 13.1.2 Bewoner is specialist van zijn/haar eigen woning

	13.2 Input van de gemeente is minimaal 13.2.1 Achter de voordeur kan de gemeente alleen maar adviseren en informeren 14. Binding 14.1 Bestuur en politiek hoeven uitkomsten niet te bekrachtigen 14.1.1 De bewoner bepaalt wat er achter de voordeur gebeurt 14.1.2 De gemeente heeft niks te zeggen over de woning van de bewoner
Houding	15. Positieve houding 15.1 Klimaatverandering als probleem 15.1.1 Overstromingen 15.1.2 Zeespiegelstijging 15.1.3 Opwarming van de aarde 15.1.4 Smeltende poolkappen 15.1.5 De ijsberen 15.1.6 Aardbevingen in Groningen 15.2 Overheid moet ingrijpen om klimaatverandering tegen te gaan 15.2.1 Bewoner ervaart dit als logisch 15.2.2 Overheid als voorloper 15.3 Overheid handelt adequaat bij het aanleggen van het warmtenet 15.3.1 Fantastisch 15.3.2 Vertrouwen in het Gasvrij team 15.3.3 Bewoners vinden het fijn dat ze ontzorgt worden 15.4 Stadsverwarming Purmerend 15.4.1 Bewoners vinden het warmtenet een geschikt alternatief voor aardgas 15.4.2 Bewoners zijn opgegroeid in een woning op het warmtenet 15.4.3 Bewoners hebben ervaring met een warmtenet 15.4.4 Veiliger dan aardgas 16. Negatieve houding 16.1 Sceptisch tegenover klimaatverandering 16.1.1 Duurzaamheid leeft niet in de wijk 16.1.2 Politieke voorkeur in de wijk gelinkt aan visie over het klimaat 16.2 Overheid hoeft niet in te grijpen om klimaatverandering tegen te gaan 16.2.1 Ook verantwoordelijkheid van de burger 16.3 Overheid handelt niet adequaat bij het aanleggen van het warmtenet 16.4 Stadsverwarming Purmerend 16.4.1 Bewoners vinden het warmtenet geen geschikt alternatief voor aardgas

	16.4.2 Monopolist 16.4.3 Duur 16.4.4 Slecht imago 16.4.5 Geschiedenis met veel storingen 16.4.6 Slechte service 16.4.7 Warmtebron niet duurzaam
Gedrag	17. Positief gedrag 17.1 Aansluiting warmtenet 17.2 Burger participeert in het project Gasvrij Purmerend 18. Negatief gedrag 18.1 Geen aansluiting warmtenet 18.1.1 Gasaansluiting behouden 18.1.2 All-electric 18.1.3 Biogas 18.1.4 Warmtepomp 18.2 Burger participeert niet in het project Gasvrij Purmerend 18.1.5 Burger laat zich alsnog aansluiten op het warmtenet
Kunnen doen	19. Middelen 19.1 Voldoende tijd 19.2 Onvoldoende tijd 19.3 Voldoende geld 19.4 Onvoldoende geld 19.5 Voldoende kennis 19.5.1 Kennisniveau ligt hoger in de pilotwijk dan elders in het land 19.5.2 Jaar ingepland om zaken door te nemen met burgers 19.6 Onvoldoende kennis 20. Vaardigheden 20.1 Ervaring met burgerparticipatie 20.1.1 Herinrichting in de wijk 20.2 Spreekvaardigheden 20.2.1 Vragen stellen tijdens bewonersavond 20.3 Schrijfvaardigheden 21. Ondersteuning gemeente 'kunnen doen'

	21.1 Begrijpelijk taalgebruik 21.2 Individuele gesprekken (huisbezoeken) 21.3 Ook in de avonden bereikbaar 21.4 In de buurt aanwezig 21.5 Veel persoonlijke aandacht voor de bewoners 21.6 Gasvrij huis kunnen bewoners zo naar binnen lopen, waar het Gemeentehuis een drempel zou zijn 21.7 Communicatie via een tolk met buitenlandse gezinnen 21.8 Informatieavonden in de school of kerk in de wijk 21.9 Aanpassen aan het (kennis)niveau van de bewoner
Willen doen	22. Burger voelt verbinding met duurzaamheid 22.1 Intrinsieke motivatie voor een duurzame wereld 22.2 Sociale plicht 22.3 Leuke activiteit 22.4 Bewoners leren van het project Gasvrij Purmerend 22.5 Informatie uit de media 23. Burger zet zich reeds in voor het milieu 23.1 Afval scheiden 23.2 Minder vlees eten 23.3 Energiezuinig leven 24. Burger heeft vertrouwen dat de gemeente bij het project Gasvrij Purmerend beslissingen maakt die het belang van de burger waarborgt 24.1 Burger heeft vertrouwen in het Gasvrij team 24.1.1 Contact met dezelfde ambtenaren 24.1.2 Buren-aanpak 24.1.3 Vertrouwen dat wanneer zaken misgaan, deze worden opgelost 24.2 Duurzaamheidsnoodzaak 24.3 Financieel ontzorgen 25. Ondersteuning gemeente 'willen doen' 25.1 Cohesie creëren 25.2 Bewustwording isolatie 25.3 Informatiemarkt op de wijkavonden 25.4 Benadrukken duurzaamheidssubsidies en -leningen 25.5 Informerende duurzaamheidsbeurs

Mogelijkheid om	26. Doelen van de gemeente met betrekking tot het aanleggen van het warmtenet 26.1 Parijsakkoord 26.2 Aardgasvrij 26.3 Kennis opdoen 26.4 Riolering en herinrichting 27. Doelen van de burgers met betrekking tot het aanleggen van het warmtenet 27.1 Parijsakkoorden 27.2 Aardgasvrij 27.3 Financieel 27.4 Ontzorgt door de gemeente 27.5 Gaswinning in Groningen verminderen 28. Burgers kunnen lokale kennis inbrengen 29. Contact tussen de gemeente en bewoners 29.1 Burger heeft geen contact met de gemeente en andere bewoners 29.2 Burger heeft alleen contact met de gemeente 29.1 Burger heeft zowel contact met de gemeente als met andere bewoners 29.1.1 Bewoners ondersteunen elkaar door bijvoorbeeld de deur open te doen voor installateurs wanneer zij zelf niet aanwezig kunnen zijn 29.1.2 Bewoners overtuigen elkaar om mee te gaan op het warmtenet 30. Transparantie van de gemeente 30.1 Herkenbaarheid van het Gasvrij team, niet anoniem 30.2 Contact met dezelfde ambtenaren 30.3 Besluiten van de gemeenteraad worden gepubliceerd
Gevraagd om	31. De burger is door de gemeente gevraagd om te participeren 31.1 Brief 31.2 Bewonersavond 32. Typen mogelijkheden om te participeren 32.1 Debat 32.2 Hoorzitting 32.3 Opiniewijzer 32.4 Focusgroep 32.5 Werkatelier

	32.6 Referendum 32.7 Brief 32.8 Bewonersavond 32.9 Huisbezoek 32.10 Aardgasvrij woning 32.11 Spreken met politici / bestuurders 33. Burger is op de hoogte van de verschillende typen mogelijkheden 33.1 Niet op de hoogte 33.2 Deels op de hoogte 33.3 Volledig op de hoogte
Reactie op	34. Verantwoording 34.1 Feedback over de uitkomsten 34.2 Volksvertegenwoordiging via de gemeenteraad 34.3 Tijdens bewonersavonden 35. Terugkoppeling 35.1 Terugkoppeling over de impact van de participatie 35.1.1 In gesprekken met bewoners 35.1.2 Tijdens bewonersavonden 35.2 Inspreken via de gemeenteraad geen directe terugkoppeling aan de burger 36. Reactie 36.1 Er wordt naar de burger geluisterd 36.2 Bewoners krijgen altijd een reactie op hun inbreng 36.2.1 In gesprekken met bewoners 36.2.2 Brief 36.2.3 Mail 36.2.4 Telefonisch
Effecten van	35. Responsiviteit van het beleid 35.1 Komt overeen met de wensen van de burgers 35.1.1 In het begin niet, maar later wel 35.1.2 Wens is dat het betaald wordt en dat is het geval in de pilotwijk 35.2 Komt niet overeen met de wensen van de burgers 35.2.1 Bewoners hebben nooit gevraagd om een warmtenet 35.2.2 Wens is dat het aanleggen sneller gaat

	36. Effectiviteit en efficiëntie van het beleid 36.1 Slimmere uitkomsten door participatie 36.1.1 Geleerd hoe bewoners te benaderen 36.1.2 Maatwerkoplossingen 36.1.3 Vertrouwen van bewoners is nodig voor effectieve uitkomsten 36.1.4 Ervaring aansluiten particuliere woningen 36.2 Beleid stond nog niet vast, dat maken we op basis van wat we in de pilot ophalen 36.3 Erg effectief, maar deze aanpak is landelijk niet haalbaar 36.3.1 Financiële aanpak niet haalbaar 36.3.2 Persoonlijke aanpak niet haalbaar
--	---

Bijlage 6 – Interviewtranscripten

In verband met de hoeveelheid tekst zijn de interviewtranscripten opgenomen in een apart document.